Lisez, S. V. p., notre Chronique religieuse, p. 96 ss.

Uređuje: **O. P. Dr. GRABIĆ**, prof. bogoslovlja u Makarskoj.
Izlazi 4 puta na g. - Cijena D 50. - Za đake i siromašnije pretplatnike D 25. - Za inozemstvo D 65.
Uredništvo i uprava: FRANJEVAČKI SAMOSTAN - MAKARSKA.

NOVA REVIJA paraît quatre fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s' occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont en français. — Prix d' abonnement: Yougoslavie, 50 din; Etranger, 65 din.
Direction-Rédaction: **Makarska**, Couvent des Franciscains. Dalmatie, Yougoslav.

God. V. MAKARSKA, 1926. **Br. 1.**

SADRŽAJ (Sommaire):

Ivanov Dr.: **Najveća etička laž našega vremena.** (Le plus grand mensonge éthique de notre époque moderne). S. 3—10.

Eterović Dr. Fr. K.: **Fra Filip Grabovac.** (P. Ph. Grabovac — suite et fin de la II. partie). S. 10—25.

Guberina Dr. Fr. A.: **Katolicizam u kršćanskoj starini.** (Le catholicisme dans l' antiquité chrétienne). S. 26—41.

Knezović Dr. Fr. O.: **Svećenik u službi čovječanstva.** (Le prêtre au service de l' humanité.) S. 41—47.

Bulmi—Tomić: **Krvave osnove** ili protokoli sionskih mudraca. S. 48—57.

KULTURNI POGLEDI. (Revue des idées et des faits):

Kardinal Mercier, kat. biskup, branitelj domovine, prijatelj crkvenog ujedinjenja. S. 58—61. — Dvije Crkve, jedna vjera, jedan Bog. S. 63. — Govor rabinera. S. 63-67. — Radićeve vjerske nastranosti. S. 67-68. — »Novome čovjeku«. Surogat g. Vidovića. S. 68-69. — Izborno pravo za ženske. S. 70—71. — Alsačani i Lorenci traže konfesionalne škole. S. 71—73. — Najstarije književno društvo u Bosni i Hercegovini. S. 73—74. — Pismo jednog obraćenog Rusa. S. 74—75. — Lurd — Ministar Prosvjete i Vrhovno Sudište u Portugalu. S. 76—77. — Židovi na svijetu. S. 77. — Pobjeda kršćanskog morala u Engleskoj. S. 77—78. — Jedna prazna krilatica. S. 79—80. — »Velika mržnja«. S. 80.

19900

KNJIŽEVNI PREGLED (Revue des livres):

Grisar H.: Martin Luthers Leben und sein Werk. — Cathrein V.: Philosophia Moralis. — Mainage Ph.: Immortalité. — Bludau Dr. A.: Die Gegner der Johannesschriften. — Schlund Dr. P. E.: Idee und Ideal im heil. Franziskus. — Chambost C.: L'Esprit et les vertus du vénérable Antoine Chevrier. — Die heilige Magdalena Sophie Barat und ihre Stiftung. — Premoli o. M.: Storia ecclesiastica contemporanea. — Louismet Dom.: L'Initiation mystique. — Vernhes J.: Amour et souffrance. — Lajoie L., Transfigurée par l'Eucharistie et par la lutte. — Grgec P.: Kod Namjesnika Kristova. — Radić I.: Pošast putenosti i uzgoj čistoće. — Tominec Dr. P. A.: Sonce in senca. Str. 81—86.

VJESNIK (Chronique):

Papina Okružnica. — Izjava bosansko-hercegovačkih provincijala. — † O. Jozo Matić-Stuparić. — † O. Josip Milošević. — Napadaj gosp. Stj. Radića na franjevce. — Prelaz Višana na pravoslavlje. — Francuski Masoni i Društvo Narodâ. — Tko čini propagandu fašizmu? — Nove katedre za predavanja o »narodnim svecima«. — Kongres za svećenički pomladak. — Samoubojstvo Francuske. — Socijalni tjedan u Lyonu. — Str. 87—95.

CHRONIQUE RELIGIEUSE EN YOUGOSLAVIE:

Les fêtes jubilaires a Dubrovnik (Raguse) et le voyage du Nonce apostolique. — Les mandaments de NN. SS. les Evêques. — Le budget du ministére des cultes. — Le clergé catholique et le clergé orthodoxe. — Un journal serbe sur le génie de l'Eglise catholique. Str. 96—102.

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

PORUKA UREDNIŠTVA.

Za svetkovinu sv. Oca Franje izaći će svečani broj našega lista. Već sada molimo gg. saradnike, da pošalju svoje priloge najkasnije do 31. srpnja, jer se poslije toga roka redovi ne će moći da uvrste.

PORUKE UPRAVE.

Molimo sve naše dužnike, da nam što prije podmire pretplatu.

Na skladištu nekoliko uvezanih prošlih godišta »N. Revije« god. II. (1923.) uvezano D 50; god. III. (1924.) D 65; god. IV. (1925.), finiji uvez D 75. Od prvog godišta (1922.) fali 1. broj. Ostali se mogu dobiti za D 30.

Velika nagrada ne može se dati, jer se još nije prijavio dovoljan broj natjecatelja. Produljujemo rok do svršetka svibnja.

Kad tko promijeni boravište, molimo da nam javi.

MILODARI.

U fond »Nove Revije« darovaše: Općina Makarska D 1000; Presv. G. A. Akšamović, biskup, Đakovo D 300; Miss A. Christitch, London D 274.

Druge prinosnike radi prostora donijet ćemo drugi put. Zasada svima hvala uz preporuku!

NOVA REVIJA

VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE

DE VIE RELIGIEUSE ET INTECTUELLE.

God. V. (Année) 1926.

Uređuje (Rédacteur en chef)
O. P. DR. GRABIĆ prof. bogosl. u Makarskoj.

Uredništvo i uprava: Franjevački Samostan - Makarska.
Direction-rédaction: Couvent des Franciscains - Makarska, Dalmatie (Yougoslavie).

Tisak: LEONOVE TISKARE U SPLITU.

NOVA REVIJA

(NOUVELLE REVUE)

God. V. MAKARSKA, 1926. Br. 1.

Dr. IVANOV:

NAJVEĆA ETIČKA LAŽ NAŠEGA VREMENA*).

Nema za čovječanstvo sreće ni mira, doklegod ljudi i države ne prigrle kraljevstvo Kristovo. Pijo X.

Résumé. — **Le plus grand mensonge éthique de notre époque moderne.** — M. Dvornikovič, professeur à l'université de Zagreb, depeint avec des couleurs très noires l'hypocrisie, le mensonge, la brutalité, qui pénètrent toute la vie moderne: la petite et haute politique, les relations sociales, »l'honnêteté bourgeoise«. Il denonce l'avidité morbide des plaisirs et de la richesse — Mais ces plaintes dans la bouche de M. Dvor. et des représentants de la morale laique ressemblent aux larmes de crocodile. Les athées ferment les yeux devant une vérité, bien palpable à savoir, que la vraie cause de la décadence morale c'est le defaut de la foi en Dieu et ce qui en suit, l'affaiblissement de la responsabilité personnelle pour toutes nos actions même les plus occultes. Les hommes d'Etat et les diplomates aussi doivent avoir conscience de leur responsabilité devant l'Etre éternel; la philanthropie n'est qu'un mensonge si elle meconnait le commandement divin: aimez vous les uns les autres; le faux principe moderne de la souverainité absolue du peuple conduit necessairement à la demagogie. Si Dieu n'existe pas la morale du voleur et de l'assassin est tout à fait justifiée. La religion est l'unique digue efficace contre la jouissance désordonnée et illicite — Le mensonge le plus grand est pretendre qu'on puisse sauver l'humanité sans Dieu et sans l'Evangile du Christ!

1. »Stoleće hipokritstva«.

„Svojih tamnih i neslavnih strana imalo je svako doba... Srazmer se promenio u tom što se sva predašnja stoleća mogu daleko da povuku pred našim, kad je reč o istančanosti, rafinovanosti i silnoj i bogatoj izgradenosti onog lažnog kulturnog i etičkog pokrova kojim je prava nutrina i golota prekrivena."

*) »Jugoslavenska Njiva«, IX., knj. II, br. 11 i 12. Dr. Vl. Dvornikovič: Etička laž našega vremena.

2. »Etička fasada visoke politike«.

„Velika državnička politika, proždrljiva kao moloh, za veliku javnost, — međunarodno — navlači lepu nežnu, ganutljivu masku. Oni hoće da donesu sirotnim narodima malo kulture, da ih prosvetle, civiliziraju, usreće — oslobode. I topovi se dižu u akciju. Oslobađaju male narode, šire humanost i pravdu, čuvaju svetski mir i kulturne tekovine. I onda dolazi mobilizacija, okupacija, perturbacija. A kada pogledate iza velikih reči, iza fraza i frazetina, što ih državnici govore s visoke govornice u svet, a ono iza toga: petrolej, bogati rudnici, strateške točke, i to sve slučajno baš u zemlji tih sitnih narodića, određenih za usrećenje i oslobođenje."

„Nekad se navaljivalo i osvajalo: Hoću da budem jači, hoću da imam, da vladam. Danas se veli: Hoću da branim pravdu i ideju, da spasavam čovečanstvo! Te državničke, političke, diplomatske laži već se razviše u posebnu vrstu konvencionalne laži ... Etičnost biva tučena samim oružjem etike."

3. »Laž javne i društvene etike«.

»Najcrniji lihvari i gulitelji, gramzljivci sa fizionomijom tigra, radi društvenog ugleda, karijere ili naprosto prikrivanja svog pravog lica, fungiraju često kao predsjednici i odbornici humanitarnih preduzeća. Sirotinju upotrebljavaju ciničkí kao sredstvo. Najveći patriote u javnosti, u sebi se guše od suštog egoizma i proračunane lakomosti. Moralno inferiorni tipovi sakrivaju se pod lozinku velikih ideja, a glupani, po pripadnosti i borbenosti u seni te ideje dižu se do najviših položaja i — vladaju«.

»I otrovni cvet demagogije spada u ovu kategoriju ..... ostati na površini bilo kako ma s kojom idejom, i ma s kojom politikom! Dizati se i hodati na glavama ljudi, vikati, zaglušivati sve oko sebe. To su demagoški gnjavitelji celih nacija; dok su na čelo nalepili najdivnije etikete, čitava im je pojava nošena i omogućena niskim i mračnim instinktima gomila. To je crna i opasna strana moderne demokratije, a u nepismenim polukulturnim zemljama. Po takovoj šikari hrane se velike demagoške zveri općim pravom glasa« ... »Čak u pismenoj i od naše jugoslavenske daleko kulturnijoj češkoj sredini kazao je T. G. Masaryk reč, da opće pravo glasa nije bez svake opasnosti«.

4. »T. zv. građansko poštenje«.

»Paragrafirano građansko poštenje znači veštinu čuvanja svog cimera, okrenutog društvu i javnosti. Jer i pojedinac ima svoj cimer kao što ga ima trgovina, fabrika ili politička stranka, mali, neprimetljivi ali sjajan i čist. Kad bi jednog dana iskrsnuo preblačen, oči bi se prolaznika na nj okrenule, iako ga pre nisu ni primećivale. I onda, zato je dnevna štampa tu; njeni stupci žedno čekaju da stave u svoj izlog zablaćene i osumnjičene cimere. I sada, svak se čuva toga. Živi, goni, plazi ili trči, kako znaš — ali samo veštо, toliko da ne zapneš — o kakav paragraf .....

U Sarajevu je neki prosti tat i razbojnik utekao iz zatvora, u bježanju počinio još jedno ubistvo, ali na kraju ga uloviše i ponovno povedoše u zatvor. Kad su ga dovodili, skupila se radoznala gomila da vidi junaka. Ali sad se i on hteo takovim da prikaže, isprsio se i stao da viče kao apostol ideje: Živela sloboda, Živela pravda! I prosti zločinac hoće da nalepi ideju na svoj čin«.

5. »Psihoza gramženja«.

»U rimskim cirkusima ne zadrhtaše robovi pred puštenim lavovima, onako kako je zadrhtao neoboružani deo evropskog čovečanstva pred ovim modernim zverovima u ljudskom obliku. Što su žrtve onih zverova prema uništenim životima i egzistencijama bezimenih miliona ljudi — prebrisanih možda jednim potezom pera u kakvim poslovnicama, trustovima, sindikatima, bankama i t. d.«

6. Kultura bez Boga.

Evo kakovim očima gleda na naš život, na društvene prilike i na pojedince glavom nitko drugi nego poznati slobodni mislilac dr. Vl. Dvorniković. Je li ili nije njegova slika preveć začađena, ja nemam razloga da detaljnije ispitujem. Da je naše individualno i socijalno stanje dosta zatrovano, činienica je, koju eto i oni priznaju; prem da ovako priznanje tuče po prstima sva njihova novovjeka, napredna načela.

Mi smo kršćani isticali, da čovjek nije anđeo pače da se u njegovu biću krije živinska pa i zvjerska ćud. Osjećali smo potrebu, da u svakidašnjem životu pobijamo nabujale instinkte živinske i zvjerske prirode u nama samima. Bili smo svijesni

naše moralne slaboće, kao da bi sami po sebi mogli uspješno krotiti divlje strasti i držati ih na uzdi, koju im hoće da stavi naša zdrava ćudoredna svijest. Osjećali smo potrebu više, jače pomoći, pomoći Božje, u čijim je rukama — kao u Stvorčevim — sudbina svih stvorova. Molitvom smo postizavali božansku pomoć, koja je bila kadra da izgradi čiste kršćanske karaktere kao sv. Pavla, sv. Franju Asiškoga, sv. Dominika, sv. Vinka Paulskoga.

Ova je ideologija proglašena mračnjačkom, neprirodnom, protikulturnom pa čak i nećudorednom. Nova je kultura proglasila čovjeka slobodnim, nezavisnim, istočnom ljagom grijeha neokaljanim. I ova nauka danas rađa onakim plodovima, koje živo osjećaju i prvaci nove filozofije: filozofije bez vjere, bez Boga, bez duše.

7. Vjera i preporod čovječanstva.

Naravno oni, kao i dr. Dvorniković, kažu: da ni vjeri nije uspjelo etički pridignuti čovječanstvo. Ovaj je prigovor u mnogočemu i sakat i hrom. Mi kršćani ne vjerujemo u neku čarobnu moć vjere bez našeg sudjelovanja i znojnih napora. Nikoga vjera u odrasloj dobi u raj ne dovede, ako čovjek nije htio da svoj život po nauku vjere udesi. Ima kršćena — a bilo ih je uvijek i bit će ih — ima ih milijuna, koji nad opisanom kaljužom života vrlo visoko u svom idealnom liku stoje. Tko živi po vjeri, taj ne tone u mutnom valovlju moralne pokvare. Ako kršćanstvo nije preporodilo čovječanstva, za to bi trebalo, da se baš tako zvani slobodni mislioci u prsa tuku. Njihova rabota bila je ubojita po pojedince, po obitelji, po države, uopće po društvo; ne izuzimljući ni sami svećenički stalež. Sada pak, kada su kola do osovine i preko nje u glib zapala, znadu samo da to svijetu jave; obično pogoršavajući žalosno stanje očajnim pesimizmom.

Čudni su ti novovjeki proroci! Oni osuđuju licemjerje i hipokriziju. Gadi im se na istančane i rafinirane forme današnjeg svijeta, koji hoće njima da pokriva svoju etičku golotinju. Mi kršćani i vjernici ovo osuđujemo, jer znamo, da opstoji Bog, apsolutni i trajni moral, pa je pokudno sve ono, što ne stoji u snazi s voljom Božjom i Njegovim zapovijedima. Vrlo je velika nedosljednost, kada moderni filozofi zabacuju Boga i moral, a prave nekakve neopravdane primjedbe o hipokriziji našega doba.

8. Vjera i visoka politika.

Slična je kao jaje jajetu i naša kršćanska i liberalna diagnoza o pravim egoističkim namjerama svjetske visoke politike, koja je vrlo spretna da blještavilom fraza prekrije golotinju zvjerske ćudi za plijenom. Dok nam je eto diagnoza ista, ali u prosuđivanju krivice, mi smo na boljem tlu. Već decenijima, ako ne vjekovima liberalna gospoda propovijedaju slobodan razmah ljudskog aktiviteta bez ikakva obzira na bilo koje ograde, koje bi dolazile sa strane kršćanstva. Vjera i kršćanstvo i onako su, po njihovu mišljenju, privatna stvar. Pravo građanstva u javnom, svjetskom životu davno im je zakraćeno. Nije se čuditi, ako veliki državnici i logičnom i psihološkom i socijalnom dosljednošću, kad su se odvrgli od pravih vječnih vjerskih dobara, traže samo ono, što bolje odgovara njihovim stvarnim i opipnim interesima. Kada su ljudi pogazili luči na nebeskom duševnom obzorju, nužno lutaju u tmici nižih živinskih prohtjeva. Ako se visoki diplomati služe svijetlim frazama: općega bratstva, potpune jednakosti, čovječanske slobode, tada je to potpuno u duhu tobože oslobođenog čovjeka ispod jarma vjere i kršćanstva. Tada će bez sumnje petrolej, bogati rudnici, strateške točke sveđerno imati prednost pred višim kulturnim, nacionalnim dobrima, koja se mogu samo tada uspješno osigurati, ako i aktivitet diplomata prožme smisao odgovornosti za svoja djela pred svemogućim Tvorcem i našeg društvenog svjetskog poretka.

9. Milosrđe — ropska krepost?!

Zajedničku duševnu bol osjećamo kada vidimo, da se pod plaštem najnježnijih ljudskih osjećaja bezobrazno ceri čovjek—zvijer sa svojim pokudnim egoizmom. I sirotinja se izrabljuje radi pohlepe i onako bogatih tobožnjih zaštitnika. S mukom sabrane pare za gladne i nevoljne — a opet sabrane samo od uboge sirotinje — često puta splivaju u bogate hazne modernih filantropa, kojima je uspjelo ili silom ili mitom ili prevarom zauzesti najvažnije položaje humanitarnih narodnih institucija.

Ovakove ljude dr. Dvorniković zove gramžljivcima sa fizionomijom tigra. Ja nemam razloga da ovu klasifikaciju ublažujem; ali s kršćanskog stajališta imamo razloga da zovemo na odgovornost one ljude, koji i danas zagovaraju uređenje ljudskog društva bezobzira na Boga i na Hrista.

Nietzsche je propovijedao, kako je kršćansko milosrđe najodvratnija rugoba na etičkom pozorištu čovječanstva, jer da prijeći konačno slavlje nekakvom, fantastičnom, njegovom Uebermenschu — nadčovjeku. I moderni su mu ljudi odobravali. Sada, kada je voda došla do očiju, uviđaju i pristalice bezvjerstva, da ovako ne ide; da je čovjeku prirođena samilost prema bijedniku i sirotanu. Dà živa vjerska svijest, da je i ona najzabačenija sirota tijelo moga tijela, krv moje krvi, baštinik zajedničke sreće ili nesreće u drugom životu, kadra je da unese zdrave krvi u zatrovani društveni organizam. Ovu snagu daje vjersko uvjerenje spojeno s kršćanskim životom: da smo svi ljudi, bez razlike, djeca Božja i braća u Hristu Gospodinu.

10. Demagogija i narod kao izvor prava.

Mi svi vidimo, da ni naš politički, stranački život nije sređen. Ovo je opća pojava općeg političkog raspoloženja i po svijetu, posebno pak u Evropi. Danas se i za ljude na političkoj površini kaže kako im je cilj: »Dizati se i hodati na glavama ljudi, vikati, zaglušivati sve oko sebe. To su demagoški gnjavitelji celih nacija; dok su na čelo nalepili najdivnije etikete, čitava im je pojava nošena i omogućena niskim i mračnim instinktima gomila«. Čudno kako su bili slijepi i kratkovidni novovjeki mudraci, koji su proglasili narod, većinu izvorom svih društvenih pa i etičkih vrednota. Narod im je izvor prava, vlasti i slobode. Moderna politička škola nikome ne će da prizna pravo na razbor, na upravu, nego samo onome, koga je tobože opća volja naroda postavila na čelo državne uprave. Ni Bog ni Crkva ni vjekovno iskustvo nemadu prava da sole pamet novome idolu: narodnoj suverenosti. Ta valjda većina naroda nije glupa i varava?! Tako bezvjerci i umuju i pitaju. Danas se oni osvješćuju pa kažu, da se i narod vara, da je i on gonjen svojim mračnim i niskim instinktima. Sada gledaju u modernoj demokratiji svu opasnost po socijalni red i da se baš pomoću općeg prava glasa hrane velike, »demagoške zveri«, t. j. demagozi i gospoda narodni zastupnici.

Mi nijesmo nikad vjerovali u individualnu neporočnost ljudi ni u besprijekorni razbor čitavih gomila ljudi, naroda pa ni samog čovječanstva. I socijalno smo zabacivali modernu vrlo opasnu zabludu, da je narod izvor prava. Kako pojedinci tako i narodi, kazivali smo, dužni su se pokoravati većem Božjem zakonu, koji je moćan da Svojim apsolutnim auktoritetom zajamči i poštovanje i konačno izvršenje Njegove sv. volje. Treba da se i nacionalna politička filozofija vrati k razumu, k vjeri ka kršćanstvu, jer će se udarenim pravcem bez sumnje stradanja, ako ne do konačne propasti, ali svakako vrlo brzo i vrlo kobno umnažati. To predviđa i najpozvaniji prorok u modernom slavenstvu T. G. Masaryk, kada veli: »da opće pravo glasa nije bez svake opasnosti«.

11. Moral sarajevskog razbojnika.

Danas hoće svak da bude čovjek prekaljena značaja, čista obraza i svijetla lica. Dakako, tako se ljudi samo u javnom društvenom životu prikazuju. Ako je čovjek toliko razuman i svijestan, da se ogleda u ogledalu svojih moralnih, socijalnih, staleških dužnosti, tada on pred svojom savješću nedvojbeno vidi sve one ljage, koje nagrđuju njegovo duhovno lice. Nije u tome ništa zla što čovjek krije svoje mane. Prirođeno mu je, da se stidi svega onoga što kalja njegovo ljudsko dostojanstvo. Zlo je i plod je savremenog bezvjerskog odgoja, što su proglasili čovjeka nepogrešnim i po svojoj prirodi svetim. Nije sve što čovjek čini zlato i srebro. Ima tu i blata. Iz modernog nauka o nepogrešivosti i neporočnosti čovjeka potekla su kao iz svog mutnog izvora sve one nepodobštine, koje truju i naš obiteljski i društveni život.

Dr. Dvornikoviċ kao da se čudi onom sarajevskom lopovu i razbojniku, koji makar je ubio nevina čovjeka, ipak pred javnošću protestira i viče: »Živela sloboda! Živela pravda!« Mi kažemo, da je sarajevski tat s krive pretpostavke o apsolutnoj slobodi čovjeka i o njegovoj prirođenoj neporočnosti i neodgovornosti pred Bogom logičnom i psihološkom dosljednošću pravo govorio, makar su mu ruke bile zamazane ljudskom krvlju: »Živela sloboda! Živela pravda!« Korektura našemu moralu treba da je u vjeri u Boga i u našoj ličnoj odgovornosti pred Njim za sva naša djelovanja: i javna i tajna.

12. Za luksusom i užitkom.

Naše je doba strašno: »Sve se bacilo na trgovanje i sticanje. Ljudi su izgledali u toj jagmi izobličeni, mahniti. Kao španska groznica u isto vreme širila se zaraza brzog i nezasitnog sticanja.

Ljudi koji pre toga nikad u životu ni sanjali nisu o trgovanju, baciše svoje staro zvanje i počeše po podzemnim vijugastim putevima juriti za dobiti. Nije to bilo sve, za nevolju, išlo je to obično preko svih granica, kad je jednom pošlo. Sve se htjelo obogatiti, i sve je mislilo da ima neko pravo na to. U mozgovima najnižih tipova ljudskog društva zvrčali su točkovi automobilski, sve je nagrnulo za luksusom i užitkom . . . Nedorasli dečak, prepun savremenog toga duha nevešt da okoliši kriminal, ubija ljude iz zasede — ne što bi mu trebao novac, nego što bi trebao još više. I onda — društvo se zgrozilo! Isto ono društvo koje na svakom koraku takove egzemplare odgaja i tim svojim duhom zapaja«.

Dosta tačna ali užasna dijagnoza! No, sve je ovo ipak za objektivnog motrioca razumljivo. Sistematički se ubija ljudski stid (štampa, kina, zabavišta, umjetnost i t. d.); najcrniji se tipovi iznose na pozornici kao uzori mladem naraštaju. Ruglu se izvrgavaju najveće ljudske svetinje: vjernost, poštenje, svladanje živinskih nagona pa je li čudo: da se čovječanstvo u prvom redu klanja zlatnom teletu, koje mu jedino može da pribavi one užitke, koje traži njegova razularena narav.

13. Najveća etička laž.

No još ni u ovome nije najveće zlo. Najveća je etička laž našega vremena, da se čovječanstvo može spasti bez obzira na vjeru, na Boga, na Hrista!

Dr. fra Karlo Eterović — Sinj.

FRA FILIP GRABOVAC

NJEGOV ŽIVOT, RAD I STRADANJE.

Svršetak II. djela.

Résumé. — **P. Ph. Grabovac** (suite et fin de la II. partie). —

10. Le livre du P. Gr. a une tendance. Pour la découvrir, il faut avoir devant les yeux l'état lamentable de la nation croate au temps de notre auteur. Les Croates étaient politiquement divisés entre trois Etats: l'empire autrichien, l'emp. ottoman et la republique venit. Nos pères, sans liberté nationale et politique, étaient, de même que leurs terres, brutalement exploités par les dominateurs étrangers. La Dalmatie, pays natal du P. Gr., est traitée par le Sénat venit. comme une colonie. De l'agriculture, de l'industrie, il n'y en avait presque pas, et le bénéfice du commerce versait dans la caisse de la capitale. Point d'écoles, exceptées les écoles privées des couvents. Les paysans et les fonctionnaires indigènes étaient peu estimés et même meprisés par la Signoria. Gr., temoin impuissant de tous ces malheurs, en souffrait énormément.

11. Son livre, et surtout ses poésies, ne sont qu'une réaction contre ce misérable état de sa chère nation, une réaction produite dans l'âme du patriote sincère et combattant. Il tâche, par le recit du passé et par les poésies, éveiller dans l'âme de ses lecteurs, la conscience de leur nationalité slave et croate, de leur valeur et de leurs mérites tristement payés par les dominateurs ingrats. Le contenu du livre a une tendance civilisatrice, nationale et politique.

12. Dans la suite sont exposées, les idées de l'auteur sur l'origine des Slaves, sur leurs coutumes, leurs terres, leur langue. La langue des Slaves méridionaux, il l'appelle indistinctement langue illirienne, slave, croate. Ce sont dit-il, trois noms pour une même chose. C'est lui qui accentue la nationalité et la langue croates plus que aucun autre écrivain yougoslave de son temps.

10. Stanje našega naroda oko polovice XVIII. vijeka.

U Grabovčevo doba žalosno bijaše stanje našega naroda — žalosno s političkog i nacionalnog pogleda, a žalosno i s unutarnjih nevolja. Rodoljubna duša, koja je nešto dalje vidjela i znala, osjećala je tu žalost kud i kamo jače nego li prosta, neobrazovana čeljad. I u toj naime periodi hrvatski narod bijaše raskomadan. Velik dio stenjao je, kao bespravna raja, pod okrutnim turskim kopitom. Drugi opet dio služio mletačkoga Lava, kome primorski Slaveni nijesu za drugo vrijedili nego da svojom krvlju njegovo carstvo brane i svojim žuljevima unosnu venecijansku trgovinu štite.[136]) Hrvati pak u austro-ugarskome carstvu, bez svojih prava i narodne slobode, samo su onda uvaženi, kad treba da u prvim redovima na neprijatelja srću. Na svim si evropejskim bojištima mogao susresti Hrvata, gdje za drugoga krv lije

---

[136]) U trogodišnjim izvještajima generalnih Providura Dalm. na mletački Senat redovni je pripjev (refrain): Dalmacija je siromašna: jedini pravi proizvod, koji nam daje, jest dobar i ustrajan vojnik. (Vidi gore bilj. 56.) Zato, veli Gerolamo Guerini VASI B 289, prvo pravilo mudre politike nalaže, da se poveća broj stanovnika i da se zabrani iseljivanje, jer u svakoj obitelji, koju gubi Dužd, gubi (da tako rečem) sjeme vrijednih vojnika. Ogni famiglia che perde il Principe, perde (dirò così) la semenza di bravi soldati.

i život pregara.[137]) Kako da Grabovca srce ne zaboli, kad je na sve ovo mislio, kad je promatrao druge narode Evrope slobodne i napredne, a ujedno bio uvjeren da je i njegov narod, u prošlosti slavan i samostalan, i sada po svome junaštvu i po položaju zavrijedio da u svojoj kući bude sam sebi gospodar. Ova slika narodnoga stanja prikazivala se motriocu još crnijom, kad je s jedne strane gledao kako su tuđinci nesavjesno s nama i s našom zemljom upravljali, a s druge kad je pomišljao koliko je — kroz vjekove bijede i divlje borbe — poroka bilo priraslo uz pojedince, i kako su te mane točile naše domaće društvo.

Svrnimo pogled na Dalmaciju užu domovinu našega Grabovca. Dalmacija je u svakom pogledu zapuštena. O gospodarskom podizanju ili o širenju prosvjete nema ni govora. Sama pak politička uprava bila je slična upravi kakve udaljene i zapuštene kolonije.

Oko god. 1748. Dalmacija je — izuzevši gradove i otoke — brojila u 25.062 obitelji 166.109 duša; od tih 37.343 za oružje sposobnih muškića.[138]) Narod u sveđernom ratovanju zanemario je obrađivanje polja i sve domaće gospodarstvo, i zato zemlja, po sebi krševita i gola, nije davala ni ono malo što bi mogla dati. Generalni Providuri u svojim izvještajima ističu kao uzrok bijede i siromaštva Dalmacije, osim čestih ratovanja, primitivnost i prirođenu nehajnost seljaka, koji se opire svakoj poboljšici, nedostajanje novca i zanatlija, česte pošasti, ljetne suše i nerodice.

[137]) U mletačkom drž. arkivu namjerih se na više spomenika, koji govore o tajnom kupljenju dalmat. seljana za vojsku stranih država. Spominjem samo dva slučaja, budući se vežu na franjevce presv. Otkupitelja. O. Bono Bilas, član zaostroškoga manastira, bio je na vladin zahtjev premješten i zatvoren za više godina u Karinu, jer je optužen da je pomagao skupljati vojnike za Napulj. VASI B 282 oko g. 1787. God. 1770. 23. II. pišu Državni Inkvizitori gen. Providuru u Zadar, da javlja poslanik iz Beča, kako Austrija misli kupiti vojnike po Dalmaciji, pa mu naređuju da to svakako osujeti. Dodaju, neka pozovne preda se franj. o. provincijala i neka mu u njihovo ime navijesti, da mora po svaki način zabraniti svojim poldožnicima e se ne bi u taj posao miješali. Prekrše li nalog, da će upasti u srdžbu visokog tribunala. VASI B 49. Ni za jedan ni za drugi slučaj nijesam mogao utvrditi, jesu li optužbe bile osnovane ili ne.

[138]) Relazione della Dalmazia. Zara, 30. VIII. 1748., na listu 70—71. VASI B 69.

Jedan spomenik veli, da je u deset godina jedva jedna rodna![139]) Mletački Providuri čuvaju se da istaknu još jedan od glavnih uzroka, a taj je potpuni nemar same vlade. „Zaista te gane na samilost — piše Sebastian Molin, bivši inkvizitor u Dalmaciji — gledajući kako taj jadni narod svagdano kupuje najprostije životne namirnice što dolaze iz Pulje i južnih strana, kao jabuke i sve vrste voća, luk, kapulu i najobičnije povrće, osobito kad pomisliš koliki novac na taj način iđe iz zemlje.«[140]) Gdjekoji je upravnik kušao da svojom inicijativom ovo stanje poboljša, ali s nikakvim uspjehom. Trebalo je presušiti polja, urediti vode, zakonom i obilnim investicijama promicati glavnije grane gospodarstva, ako se je htjelo da se nešto ozbiljno i trajno izvede. No Mlečići nijesu za tim ni išli. Oni su pače svojom izvoznom politikom povećavali bijedu dalmatinske sirotinje. Ono nekoliko proizvoda, koje je zemlja davala u razmjernom obilju, kao vino, ulje, vunu, slanu ribu i meso, Dalmatinac po zakonu nije smio da prodaje nego u Veneciji, a tu je morao prodavati jeftino, kako su i pošto su htjela mletačka gospoda.[141]) Bila je, istina, jedna

[139]) Relazione della Dalmazia, pisana u Zadru 30. VIII. 1748., fol. 29b—30b. VASI, Relazioni dei Proveditori Generali in Dalmazia et Albania. B 69.

[140]) Il veder che quella miserabile gente quotidianamente compra le vivande più vili dalla Puglia, e dal Sottovento: pomi e tutti i frutti, agli, cipole, et ogni altro più usuale erbaggio, fa veramente compassione, contemplando la quantita della moneta che esce. Io ho fatto quanto ho potuto per far piantare e nei scogli e nelle ville delle spiaggie questi requisiti, ma sono stato poco secondato. Pismo pisano iz Padove 11. X. 1753. novoimenovanom Gen. Provedituru Dalm. Francesco Grimani-u. VASI, lettere B 289.

[141]) Relazione della Dalmazia od Providura... Zara, 30. VIII. 1748., fol. 27b. VASI B 69. — U izvještaju, što ga je prikazao Senatu god. 1625. — kad je mak. Primorje bilo još pod Turčinom — Francesco Molino na svršetku svoga gen. providurstva u Dalmaciji, govor je i o dobru razvoju trgovine u splitskoj luci. Molino nastavlja, da Dubrovčani nastoje da preko makarske i neretvanske skele odvrate trgovinu (osobito kože i vune) od Splita i da to prevoze u Ankonu, jer da se tamo s k u p l j e p r o d a j e. On je, veli, trajno držao pred makarskim Primorjem oružanu lađu da zapriječi taj promet. Predlaže, da se i unaprijed drži ova morska straža, još i s toga razloga, da ne bi Turci opet uveli brodarenje po primorskim vodama. Oni su naime između Makarske i Neretve držali 70—80 lađa, smetali plovidbu i tražili harač od brodova koji bi prolazili. Molino je sve te turske lađe uništio, i preporuča da se zabrani Korčulanima graditi i prodavati Turcima brodove. VASI B 66.

grana, za koju je dosta trošila civilna i vojna uprava, a to su javne radnje. Ali ovakovim se poduzećima odveć malo koristio naš čovjek, jer su majstori bili redovno Talijani, a Dalmatinci radnici slabo ili nikako plaćani. Otprija spomenuti kritičar u XIV. poslanici (Circa le fabriche publiche) ironično veli, da su gen. Providuri najveću skrb podavali javnim radnjama. U svojim izvještajima na Senat, veli, da bez prestanka upiru, kako je potreba taj zid popraviti, ovu i onu zgradu preudesiti, podignuti novi magazin, nove kvartire, opskrbiti municijom i t. d. A čemu tolika skrb? Zato, jer su oni iz ovog proračunskog odsjeka za se više crpali zlata nego li ikakve druge kovine. Questa per loro é una miniera inesausta, da cui più oro, che qualsivoglia altra sorta di metallo ne tragono. Mali bi dio otišao u javne radnje, a sve ostalo u njihov džep. Tako bi, na pr., nabavljali pune trabakule (lađe) tesanoga kamenja, praga, ploča ... Jadni Dalmatinci moraju raditi mukte jer je tobož za državne svrhe, ali kad bi lađe stigle u određenu luku, probralo bi se što je bolje i urednije, i to bi otplovilo u Veneciju. I zato vidiš kako se na obalama mletačkih kanala umalo i ukratko, a bez velika troška, dižu palače gen. Providura Dalmacije.[142]) Naš Grabovac, koji je čitav život sproveo u Veneciji i njezinoj okolici, znao je za sve ovo, kao i za stotinu drugih zlih poraba.

Narod su osim toga tištili nameti poljarine, travarine desetine i dr. Država je redovno utjeravala ove poreze preko zakupnika, a ovi su u svome poslu bili od veće česti nepravedni i bez milosrđa. Utjerali bi puno više nego li je naznačeno, da tako uzmognu svoj trud što masnije naplatiti.[143]) Narod se tužio na upravu pojedinih poglavica[144], a često se i bunio radi nepravde

[142]) Vidi što sam prije kazao o ovom kritičaru N. R. IV, 68 i bilješka 24. — Ova poslanica XIV. Circa le Fabriche Publiche datirana je u Villa Bella 16. I. 1740. (= 16. I. 1741.). VASI B 293 »Lettere critiche sopra il Generalato di Dalm.«

[143]) Ibid. Lettera XI, che tratta delle publiche decime — Villa Bella 26. XII. 1740., i Lettera XII in cui si tratta degli erbatici — Villa Bella 2. I. 1740. M. V. (= 2. I. 1741.).

[144]) U VASI, Dispacci, Busta 277, dvije su tužbe iz g. 1759. proti upravi Alvisa Contarini-a. Jedna se bavi najviše postupanjem u Cetini, a druga rešeta i šiba vladanje Providura uopće. U istoj Busti 277 ima i jedna tužba od 16. XII. 1759. proti nasilnoj upravi Nonkovića u Neretvi. — Vidi i tužbu seljaka zadarskog okružja protiv kolunela Marka Lučića i njegovih podređenih VASI Processi B 1113. Vrlo su važni u ovom pogledu spisi ovog istog M. Lučića o zlodjelima i o deračini sa strane viših i manjih činovnika VASI B 293.

i pretjeranih nameta. U ovim pothvatima išli su seljacima na ruku župnici, popi i fratri pa i serdari.[145])

Gen. Providuri više su pazili na vojničku i političku stranu nego li na gospodarsku.[146]) Gledali su da svoje trogodište izvrše, a da se ne zamjere Senatu. Oni su, istina, obilazili pokrajinu no i poslije svih tih pohoda ostalo bi sve na starom, pače pohodi bi nanijeli dosta ekonomske štete krajevima kud bi Providuri sa svojom pratnjom prolazili. Ono što nam spomenuti kritičar povijeda o providurskim pohodima, užasno je, sve ako i dobar postotak odbijemo na satirički karakter poslanica.[147]) Doduše i

[145]) Dan. Pasqualigo conte Capitanio u Šibeniku u izvještajima iz g. 1739. na Gen. Providura Ant. Cavalli u Zadar opisuje sve jači pokret težaka proti gospodarima radi zemalja. U izvještaju 14. XII. 1739. na Inkvizitore veli Pasqualigo ... Le comozioni popolari ... pare più tosto che deteriorino di condizione ... Frati, Preti, Serdari vi prestano senza riserva, senza ribrezzo e dir bisogna senza timore tutta l'instigazione e la mano. U pismu 19. X. 1739. među glavnima spominje se fra Zorzi Samaluk (franjevac Sv. Lovre), fra Pavao Stanić, župnik Vrpolja, i dr. — VASI B 334 i VASI B 86.

[146]) Pročitao sam velik broj službenih izvještaja dalm. gen. Providura iz XVI., XVII. i XVIII. vijeka, što bi ih pri svršetku svoje trogodišnje službe po dužnosti slali na Senat. Neki su dosta opširni. No u svakome gotovo najviše se govori o vojničkim stvarima, o istočnoj (Crna Gora), sjevernoj (turski međaši) i sjevero-zapadnoj (austrijskoj) granici, o utvrdama, o ćudi seljaka.

[147]) ... Non appena il Generale di rimpetto ad una città giunto, si prodigiosa quantità di polvere a salutarlo si consuma, che a miglior uso serbata, poccomeno che per una bataglia servirebbe ... Posto piede a terra e presa abitazione in un subito affolato da istanze, istordito da suppliche si vede. Queste tutte a Ministri vengono rimesse, che indicibile proffitto ne tragono. Non vorrei di mente mi cadesse, che la prima attenzione verte a riscuotere quelle oblazioni, che codaun Territorio é in debito di somministrar, vale a dire sufficiente bisogno per la tavola, per la cucina, per la scuderia e per il mantenimento di quanti l'accompagnano. Anzi un abuso é introdotto che se anco S. E. in un distretto non si parte, vuole nonostante il regalo, che in buoni castrati, agnelli, buttiri, polli e molte altre cose consiste. Ovo nije sve. Koluneli i serdari, veli, lete da se poklone, ali kako znadu da svaki dan dolaze tužbe protiv njihove uprave (deračine, otimanja), oni čine dionikom svojih darova i vrhovnog poglavicu, da mu začepe usta. Svi troškovi u naravi i u novcu razdijele se na pojedine obitelji krajine. Mi si creda, che li Generali si prodigiosa quan-

danas se u sličnim prigodama troši i baca sve na teret puka, ali način kako se novac utjerava, zaokružen je i prekriven.

Ako smo ovako slabo stali s ekonomske strane, nije ništa bolje bilo ni na prosvjetnome polju. U gradovima životarila je gdjekoja osnovna škola. Samostani, uz svoje kandidate, poučavali bi i drugu djecu[148], pa su to isto radili i neki župnici, ali golema većina djece rasla je u tami nepismenosti i neznanja. Da je barem bila koja srednja škola u zemlji, ali ni toga! Tko je želio da kakve više ili i srednje nauke svrši, morao je ići u Padovu. No u Padovi je trošak velik, i rijetke su obitelji sposobne da taj teret uzmu na se.[149])

Kao što je Gr. sve ovo tužnim okom gledao, a da nije mogao pomoći, tako je još svagdano slušao i iskusio, koliko je naš čovjek omalovažen i prezren od mudrih gospodara. Malo su oni cijenili seljake[150]), ali ni domaći plemići kao ni činovnici nijesu

tita d' animali nelle visite raccolgono che ad uso d' una grossa beccaria basterebbero ... Lettera XV. in cui si tratta delle visite. Villa Bella 23. I. 1740. M. V. (= 1741). VASI, B 293.

[148]) Splitski kol. sopraintendent Ant. Alberti u pismenoj izjavi 20. X. 1732. veli, da se franjevci na Dobrome između ostaloga ističu i obukom djece u školi. Jednako svjedoče u pismu 28. III. 1737. splitski suci i sindaci: Impiegati ... nell' istruzione de fanciulli cosi nella Dottrina christiana, come n e l l e l e t t e r e. ASp Liber archiv. conventus. — Načelnik Pučišća upitan 10. VIII. 1815. od vladinog subdelegata u Splitu Grisogona za rad franjevaca u Sumartinu, odgovara na f): Vi sono delle semplici scuole private, che vengono sostenute da alcuni Religiosi ... AB među listinama. — Vidi o radu redovnika na nastavnom polju: Š. Urlić, Crtice iz dalmatinskoga školstva, Zadar 1919., osobito str. 36—43, 72, 82 sqq.

[149]) Alviz Mocenigo u izvještaju 29. III. 1639. na Senat veli: ... Nella Dalmazia provano quei poveri sudditti dura condizione per stretezza di fortune e per necessità di non poter applicare i figliuoli altrove nè studij che in Padova, dove si sa che non é possibile trattenervisi senza molta spesa. Zanimljivo je što dalje slijedi. Ima, veli, dosta darovitih mladića. Predlaže da se u gradu Hvaru podigne zavod (sjemenište). Hvarska komora dobiva 10 tisuća dukata od carine i dr. Bog znt kud i kako iđe taj novac. Neka se od ovoga otkine 2000 dukata. Hvarska djeca neka se prime u većem broju i besplatno, a vanjski s umjerenim prinosom. Za prostorije, eno ima perivoj pok. Anibala Lucića, koga proti volji oporučitelja uživaju dva svećenika ... VASI, Relazioni B 66.

[150]) Izvještaj Gen. Providura (Zara 30. VIII. 1748.) daje vrlo crnu sliku o vladanju i moralu, koliko seljaka toliko građana. VASI B 69. — U izvještajima od g. 1732. i od g. 1729. (ibid) ima sud o ćudi i sposobnostima seljaka. O zadarskom okružju piše gen. Providur N. Z. Papadopoli 1756.

kod njih mnogo važili.[151]) Moramo međutim priznati da je u našemu narodu bilo zaista više poroka, kao što su: nehajnost, tvrdoglavost, u nekim prigodama rasipnost, okrutnost[152]), bratska nesloga, neznačajnost kod časnika, koji su lako zaboravljali i na materinski jezik i na narodne osebine. Za neke mane nosi ipak odgovornost ondašnja vlada, jer ih je ona mogla bolje neg itko liječiti pametnim i ustrajnim radom.

Ovaj kratki pregled o stanju Dalmacije držim da je bio potreban, ako hoćemo da bolje shvatimo i sadržaj C v i t a i duh kojim ga je pisac napisao.

(VASI B 69): Li popoli, che lo abitano sono per natura dediti alle rapine, ne viene tra loro considerato alcuno bravo soldato, se non é Haiduco, vale a dire ladro da strada, dal che nascono frequenti instanze per furti minori, d' una pecora, d' una capra, d' un bue, d' un giumento. o d' un cavallo.. O Sinjanima isti Providur veli: Gli abitanti suoi sono di genio più rimesso, e molto differente da quelli di Zara e di Knin. Si piccano di valor militare, sono lontani dal commettere furti e rapine interne et esterne ... Sono quasi tutti di rito cattolico e molto divoti alla Religione di Padri Minori Osservanti della Bossina Argentina (= Franjevci), che in spirituale li dirigono avendo nel borgo della piazza un ampia chiesa e un comodo convento.

[151]) O nevaljaštinama splitskih plemića ..... u upravi i vladanju piše 17. III. 1785. kolunel Matutinović VASI B 285. — Prije spomenuti Sebast. Molin u pismu 11. X. 1753. na novog gen. Providura F. Grimani-a veli: ... Si Colonelli dei Contadi, che in presente sono alla linea del confine, per verita non danno a sperar molto. Sono giovani, sono miserabili, non anno esperienza di guerra, non sono in credito degl' esteri ... F ... d' Imoschi é un carattere calunioso e cattivo; C ... é giovane e inesperto. S ... di Sign é un miserabile e poco stimato. Quelli sopra i quali più si può contare sono Nachich di Knin e Possidaria di Zara ... Imena obitelji kao i nastavak izostavljam s razumljivih obzira. VASI B 289.

[152]) Tek spomenuti S. Molin u pismu 4. X. 1753. daje F. Grimani-u neke upute: ... L' inibizione dei botteghini sparsi per i deserti territorii, che erano ricetti di contrati fraudolenti, di scandali, di ubriachezzi, di assassini da strada et occasioni frequenti a risse et a omicidij fu pure utilissima fino a che fu osservata, e la indulgenza nella apertura di cui puo partorire gravi mali e danno et al confine. (I danas su seoske krčme uzrok mnogobrojnih zločina i rasadnici moralnog propadanja seoskoga naroda.) Altra terminazione che impedisce l' eccessivo dispendio nei matrimonij e nelle esequie di quella miserabile populazione ... (Ovi se običaji potežu i danas u nekim krajevima Dalmacije. Uništi se u par dana ono, čime bi se obitelj mogla proći za mjesece i mjesece.) VASI Lettere B 289.

11. Grabovčeva tendencija u pisanju Cvita.

Tko čita Grabovčevu knjigu, pa se prenese u ondašnje prilike, lako razabira da je pisac išao za tim, da pouči i uzgaja svoje zemljake. On počinje s religioznom poukom. Čitav prvi dio tome je posvećen. Stvar shvatljiva. Gr. je kat. svećenik i k tomu vojni dušobrižnik. On živi u vijeku i ambijentu, koji je još u ustanovama i predajama religiozan. Ako međuto paziš na pojedine sastavke i na način pisanja, uvjerit ćeš se, da Gr. ne piše samo zato što tako nosi moda. Ne! On je i sam religiozan i hoće da pomoću religioznih motiva i svoj narod u poštenju i dobru vladanju podigne. Jakim vjerskim razlozima kuša da pobudi u srcu čitalaca strah Božji i mržnju na grijeh, jer je uvjeren da je kršćanski nauk temelj i najuspješnije sredstvo pravog narodnog odgoja. U svojoj knjizi on je moralizator. I onda, kad hoće da zabavi zanimljivim pripovijestima[153]), konačno mu je u vidu moralna pouka. U ovom moraliziranju nije prost teoretičar nego i bezobzirni kirurg. Pučke mane i poroke bez uvijanja otkriva i žestoko šiba.[154]) Naosob prekorava roditelje što slabo i naopako odgajaju svoj porod. Rabi često drastične izraze, računajući da će jedino ta metoda imati uspjeha kod težaka u bijedi i ratovanju podivljala.[155]) Danas je u našemu narodu silno raširena psost, a u nekim zagorskim krajevima i pijanstvo nemilice ubija pojedince i rastače porodice. Pisac na ove dvije rane ne upire previše — znak da u njegovo vrijeme zlo nije bilo još dostiglo velikog zamaha.

---

[153]) Vidi na pr. pjesmu O d P i l e str. 141—195 i pjesmu O d j e d n o g s t r a š n o g d o g a đ a j a str. 216—239.

[154]) Vidi između ostaloga poglavlje: N a č i n k a k o u z d i z a t i m a l u d i c u, str. 240—261, osobito str. 254, 257 sq., pak str. 75—85, 130—132, 353—354.

[155]) Iz nejaka pustite im na volju, pak dopadaju svaku tugu i nevolju. Ter vi li ste njihovi prijatelji? nè doisto, nego već vrazi pakleni po ti način uzdižući... A ti majko, kakvi ti ono glasi zli, opaci, sramni i nepošteni izode od tvoje ćeri...? — Doistine, oče, ono su sve zli jezici i nenavidosti... — Jadna i žalosna majko, kakva ti je ono na ćerci debela nemoć? — ah, ono je oni nevirni pas učinio i moje dite privario, da ga Bog ubio! — A ne znaš li jadna da si ti tome svemu kriva...

Uz vjersku poduku Gr. kuša da dade i zgodne upute o uglađenosti u vladanju, u govoru i općenju s raznom vrsti čeljadi. Kako u narodu nije bilo ni pučkih škola ni poučnih knjiga u domaćem jeziku, C v i t je imao da pruži seljaku neku vrstu antologije o povijesti, o prošlim narodima i državama, o veličini slovinskog naroda, o junacima, državnicima i svecima, koji su iz ovoga naroda nikli. Htio je da time očuva narod od malodušja, u koje ga lako moglo dovesti dugotrajno službvanje tuđim gospodarima. Dok uzdiže Slavene, ne ističe ništa čime bi se njegovi zemljaci mogli zanositi za Venecijom. Njemu je Dioklecijan, Dalmatin, velik i slavan državnik. Silno je, istina, progonio Crkvu svetu, ali »u Taliji to nauči«. Gr. je živio među Mlečićima, uvidio je njihove egoističke ciljeve, njihovo izrabljivanje naše zemlje i naših ljudi, pak je on onaj nacionalni osjećaj, koji se je tom prilikom u njemu budio, nastojao da preko Cvita prelije i u svoje zemljake. Ako pisac sjajnim bojama riše povijest, junaštvo i krjeposti ugarskih kraljeva, meni se čini da ga je na to nukovala okolnost, što su se s Ungarima zajedno borili i Hrvati protiv Turaka i što su se ugarski vladari krunili i kao hrvatski kralji.[156]) Svakako velika pohvala Ungarima morala je u ondašnjim čitaocima Cvita i nehote slabiti osjećaj privrženosti prema Mlečićima.[157])

---

[156]) »Istina je, da je Dalmacija svoje kralje sve imala. Dok pod Rimljani bi, činiše ih, samo njima podložni biše. A također i pod kraljem ungarskim doklen bi: Ungari kralje činiše od Dalmacije i Krovacije, Bosne i Napulja. Kakonoti Koloman, sinovac kralja ungarskoga, koji bi okrunjen u Starome Zadru, aliti Bijogradu ukraj mora. Ovo bi na 1100, a u Zadru okruni se na 1381. Ove samo spomenuh za priliku ostalih.« Cvit str. 340 sq.

[157]) Meni se čini da nije bez tendencije pripovijedanje, koje dolazi za onim što sam u prediđućoj bilješci naveo. Tu naime Gr. hoće da uvijeno reče kako su Mlečići na prevaru i lukavo došli u posjed dalmat. gradova. »Što pak bi u vrime Šigišmunda, kralja ungarskoga? Siromah spomenuti kralj ungarski imade tolike zaprike svoje sriće, to jest: s jednu stranu od Bohemije i Bulgarije nevirnost...; z drugu stranu protivštinu od Cesara: s treću stranu nevirnost od svoizi Bana... a pak nepoznanje od knezova krajem mora. S četvartu stranu silu i naglost od Turaka... Za oprit se na sve strane, ne more dosegnuti. Pomanjkaše jakosti ungarske. **T a d a** Mlečani učiniše rat protiva kralju ungarskome, uzeše mu sve gradove krajem mora u Dalmaciji.« Cvit str. 342. Podcrtao sam onaj T a d a, jer držim da baš u toj riječici stoji tendencija. Ovo isto ponovit će Gr. na str. 412. malo drukčijim riječima.

Čini se da je Gr. kao što i Kačić držao Ilircima ili Slovincima ne samo Hrvate i Servijane, nego i Arbanase, i zato, dok iznosi slavne borbe i junaštva »Jure Kaštrijota, a priimenkom Skandaberga od Arbanije«, to ne čini samo s razloga što bijahu borbe kršćana protiv Osmanlija, nego i zato, što je Jure bio tobož od naše krvi i plemena. — Kroz čitav drugi dio provlači se kao nit nastojanje piščevo da u svojim zemljacima probudi duh slovinstva, duh slavne narodne prošlosti i duh svoje vlastite narodne vrijednosti.

Narodni duh glasno odskače, ali u Grabovčevoj knjižici pojavljuje se još jedna tendencija, makar samo prikrito i možda nesvjesno, a to je političk a tendencija. »Jugoslavenski narod — piše dr. F. Rački g. 1861. — bio je svuda samo pomagač oko sreće ostalih naroda, pa je bio na toliko srećan, na koliko mu padoše u dio neke mrvice, pale sa stola veće gospode. Zato se u nj uvuče tuđinstvo tako duboko, da mu ga je najprije iščupati, inače naime nema mu napretka. Reprezentanti ovoga tuđinstva nisu mu toliko rođeni tuđinci ... već sami sinovi, sama djeca jugoslovjenska« (na Istoku poturice i grekomani, a na Zapadu madžaromani, germanomani i talijanomani).[158]) Nešto je slično 115 godina prije gledao i ćutio Gr., i njegova se rodoljubna duša bunila protiv toga stanja; ona je htjela da se i duša njegovih zemljaka potrese i u to tužno stanje ozbiljno zamisli. Kako naime drukčije razumjeti da se on, podanik Venecije, one ljubomorne Venecije i budne da i najmanji otpor svojih podanika u začetku uguši, kako se on, velim, usuđuje pisati o Dalmaciji: N e v i r n i c i s a d t e g a z e, Š t o s i b i l a t o n e p a z e ... U s u ž a n j s t v u B o s n a o s t a, T o g i t e b i i m a d o s t a ... K a m o t v o j e l i p o v o ć e, S a d s i p u n a s v a k e z l o ć e. **Sad te svaka arđa gazi,** P a k j o š i đ e t e r t e m r a z i, — a o odnarođenim dalmatinskim vojvodama: K a k o k o j e T a l i j u p r o h o d e, U č i n e s e o n i T a l i a š i, T e r g o v o r e: m i n i e s m o n a š i. O hrvatskoj neslozi i zlu udesu pjeva: D a b' A r v a t i s k l a d n i b i l i, N e b' o v a k o ž a l o s t p i l i. R e k o h d a b i s k l a d i m a l i, S v i m b i

[158]) Slike iz sabora trojedne kraljevine. II. Pozor 11. X. 1861. Br. 234. kod: Dr. V. Novak, Franjo Rački u govorima i raspravama, Zagreb 1925., str. 42.

s v i t o m t i v l a d a l i ... K a d k r a l j o ć e d a k o g s a r v e, T a d A r v a t e m e ć e p a r v e, A d o b i t a k k a d s e d i l j, T a d p i t a j u, g d i s t e b i l i ... **V i n o n o s e, v o d u p i j u, Z a š t o k a r v c u p r o l i v a j u, T o g o l e m e j e s u s t v a r i...**

Hoćemo li reći, da je Gr., nacionalist i gotovo revolucionarac, hotio da i svoje zemljake potakne na bunu? Ovo bi bilo valjda previše, ali držim da je sigurno, da su njegove pjesme i neki komadi proze bili podesni da u Hrvatima umanje osjećaj podloštva prema ondašnjim gospodarima, a nasuprot da bude težnju za slobodom i državnom samostalnošću.

Kako bilo da bilo glede revolucionarne težnje Cvita, prosvjetna i nacionalna je očita, a politička je u nacionalnoj virtualno uključena. Za ono doba ova je tendencija ipak nešto znamenito; ona daje pravi i originalni značaj Grabovčevu radu. Nije njegov Cvit vrijedan s povijesne tačnosti u pripovijedanju — a ta se tačnost i ne može tražiti u ondašnjem stanju nauke; nije on toliko vrijedan ni s pjesničke i uopće književne ljepote — kako ćemo kasnije vidjeti; niti je znamenit sa svog utjecaja na naš narod — jer je bio odmah pri porođaju ugušen, ali je znamenit s narodne svijesti i s uzgojno-prosvjetne tendencije, koje ga skraja na kraj vežu i oživljuju.

12. Slaveni, njihove države, jezik i običaji.

Gr. je namijenio Cvit »neuku narodu svoje otadžbine«, željnu da čuje za prošla vremena i događaje. Ovu je priprostitu čeljad jamačno zanimalo pitanje: kada su se i otklen njihovi pređi naselili u današnje krajeve, s kime su srodni po krvi i jeziku. Ovo pitanje Gr. nije smio mimoići.

I zaista on govori na više mjesta o seobi naroda, a osvrće se najviše na Balkan. Tu bilježi tri postepena naseljenja. Prvi dođoše Iliri, za njima Slaveni, a najzad Hrvati.

Jafet, jedan od tri Nojeva sina, naseli Evropu. Od njegovih potomaka odcijepi se jedan velik buk, sađe k adrijatinskome moru i zaposjednu današnju Albaniju, Dalmaciju, Bosnu, Bugariju, Serviju i ostala. Glavaru ovoga buka bi ime Iliriko, i po njemu se naseljenici prozvaše Iliri, a čitav ovaj kraj Ilirija (Cvit str. 320). Iliri su imali svoje kraljeve. Njihove prijestolnice bi-

jahu Diokleja (str. 382), grad Neretva (str. 375) i Solin (str. 373). Malo prije Isusa Ilirijom je vladao kralj Agron, a po njegovoj smrti udova-kraljica Teuta. Njezini podanici Iliri gusarili po moru i nanosili velike štete Rimljanima. I zato Rimljani — kad ih ne mogoše na lijepe odvratiti od toga posla — navijestiše Teuti rat, osvojiše Dalmaciju i učiniše ju rimskom pokrajinom (str. 338 sq), ali i pod Rimljani, dodaje Gr., Dalmacija »v a z d a j e s v o g a k r a l j a i m a l a i o s e b i s t a l a, s a m o R i m l j a n e p o z n a v a l a.«

Oko god. 220. po Is. evo i druge seobe. Iz Skandinavije naime izađoše toliki puci i narodi, a između ovih i Šarmati »danas zvani Sklavi«, pritisnuše svu Iliriju to jest Serviju, Bulgariju, Traciju, Rašiju, Bosnu, Dalmaciju, Krovaciju i ostala mjesta. »Sklavi gdi se okućiše, eto i danas se zove Sklavonija« (str. 323, 307, 369). Prvi kralj Sklavonije (Porin? v. str. 369) imao je četiri sinovca. Jedan od njih, Selimir, osvoji Albaniju i zazva se kraljem od Dalmacije (str. 324). U Sklavoniji ostaše njegova tri brata, »tri prilipa plemića« Leko, Zeko i Rušo. Ali — s koga uzroka, ne zna se — pravda ih htjede pogubiti i oni pobjegoše iz Slovinja svaki sa svojom familijom i prijateljima. Leko ode i naseli Boemiju, Zeko naseli Poloniju, a Rušo Moskoviju (str. 324). Po Grabovcu dakle, ili bolje po izvorima kojih se on držao, četiri slavenska brata bili bi praoci četiriju slavenskih naroda: Čeha, Poljaka, Rusa i južnih Slavena.

Nekoliko vremena iza toga evo i treće seobe. Najzad, veli, izađoše iz Skandinavije Krovati aliti Arvati, koji istjeraše iz Dalmacije Gote, naseliše Dalmaciju i Krovaciju. »Arvati, kako u ove strane dojdoše, nama S. Carkvu poznadoše i njoj se pokloniše i podložni njojzi biše« (str. 369 sq).

Pitamo li, koje je zemlje Gr. držao slovinskim zemljama, već znamo da su to na sjeveru bile Češka, Poljska i Rusija. Na jugu on uzimlje kao slovinske gotovo sve zemlje Balkana izuzevši Grčku, naime: Hrvatsku, Slavoniju (t. j. južnu Ugarsku), Bosnu, Hercegovinu, Serbiju, Rašiju, Bulgariju, Traciju, Dalmaciju i Istriju (jer je za nj, kako vidjesmo, Dalmacija nekoć dopirala do Trsta u zemlji Kranjskoj). Ungarci kao pleme (= Madžari) nijesu slavenskoga roda. Oni potječu od Una (Huna), koji pod »glavovođom« Balamberom dođoše u Panoniju i tu se —

poslije nego razbiše tolike vojske i satraše tolike narode — okućiše, i zazva se taj dio Ungarija (str. 399 sq). Od njih izađe Atila, »što ga zovu Bič Božji« (str. 402). Arbanasi jesu ilirskog plemena. — Rekao bih da ih Gr. drži i granom slavenskoga debla, ali stvar nije mi posve jasna.

Slaveni su otporne i junačke naravi. Lako su podnosili studen i vrućinu i svako zlo vrijeme. Spavali bi na mrazu i daždu, na stijenama i u barama. Nikakav ih kralj ni narod ne mogaše predobiti (str. 323). Stoga su ih razni kralji i cesari uzimali na službu, »a eto ih i danas svaka kruna na službi imade«.[159]) Ali, sa žalošću pripominje Gr., kao što je i Orbini prije njega, ako su Slaveni hrabri i u vojevanju kao lavi, ne ljube knjigu niti mare za nauk. Ovo je uzrok zašto nam ne osta̍više pisanih spomenika o svojim junaštvima i slavnoj prošlosti.[160])

Svi narodi iličkog i slovinskog jezika imađahu i jedan lijep običaj: »Na konak bi svakoga primali, znana i neznana, i častili bi što bi više i lipše mogli; i ovo u njih bijaše običaj (i tvarda velika zapovid, str. 323), da tko ne bi primio putnika i učinio kako rekoh tada bi mu kuću sažegli« (str. 337 sq i 323 sq). Slaveni, u boju vrli i u življenju priprostiti, nijesu bili podati razbludi: »U njima bi mnoge ohlosti, mà malo bludnosti« (str. 324). Bili su milostivi, ali i srditi, nenavidljivi i, na žalost, često između sebe u karu i neslozi (str. 338 i 352—354).

Vidjesmo da je Dalmacija, nekoć samostalna, i za rimskoga doba po sebi se vladala. Ona je i kasnije imala svoje narodne vladare. O hrvatskim kraljevima Gr. puno ne govori, no spominje na koji je način poslije smrti Zvonimira, koji nije ostavio poroda, hrvatsko kraljevstvo došlo pod Ladislava, ugarskoga kralja, i tada: »Pristadoše dva ritka draga kamena (Dalm. i Hrvatska) kruni ungarskoj. Ovo bi na 1091« (str. 404 sq). Gr. gleda da svagdje, gdje može i koliko može, istakne samostalnost hrvatskih zemalja i ono što bismo danas rekli, državno pravo Hrvata. Tako — da drugo ne spominjem — o Ljudevitu I. piše, da potuče Mlečane i od njih preuze svu Dalmaciju. Mlečani pi-

[159]) Slično piše i M. Orbini, Il Regno degli Slavi, Pesaro 1601., na str. 172. i drugdje.

[160]) L. c. predgovor: Ai Lettori.

taše mir i »njega zazvaše s natpisom Kralj od sve Dalmacije i Krovacije. Ovo bi na 1352« (str. 410).

Prema današnjem poimanju čitaoci bi valjda željeli znati, kako je Gr. sudio o nacionalnom našem pitanju, o plemenskim granicama i o nazivu jezika južnih Slavena. No treba uzesti na um, da on nije pisao integralne povijesti balkanskih Slavena, niti u smislu kao što je to učinio Orbini, nego da on pred čitaoce iznosi tek pabirke iz naše prošlosti. Suviše, pojmovi narodnosti, narodnog jezika i etnografskih prilika nijesu imali za Grabovčeve savremenike isto određeno značenje, kao što ga imadu danas. U ono doba više se je pazilo na državu i osobu vladarevu, na geografski i vjerski momenat, nego li na jedinstvo ili srodnost plemena i jezika. Svakako on razumije pod slovinskim ili ilirskim jezikom, jezik koji se govorio u prije spomenutim balkanskim zemljama. U njega ima ipak nešto osobito. On ističe naziv a r v a c k i za jezik i narodnost mnogo više nego li ostali pisci onoga vremena. Na dva mjesta izrijekom veli, da je ono što se zove i l i r i č k i, s l o v i n j s k i i a r v a c k i, jedan te isti jezik: »tri su imena a jedan je isti jezik« (str. 369 i 338). U Dalmaciji, kako koi narod bi, tako se i jezik zva.[161]) Hoće li Gr. prema opsegu jezika protegnuti i opseg naroda, t. j. ako je hrvatski i slovinski jezik ista stvar, hoće li on sve one koji govore hrvatski, nazvati Hrvatima jednako kao i Slovincima? Čini mi se, da ne ide do tih logičnih izvoda. Sigurno je ovo, da Hrvatima zove ne samo stanovnike ondašnje uže Hrvatske nego i Dalmatince počevši od Istrije pa dalje u istok. Za Marka Sinovčića iz omiških Poljica veli, da je radi golema junaštva bio učinjen kolunelom pa i prvim generalom hrvatskih konjanika (str. 347). Skadar grad branijaše g. 1478. hiljada i šest stotina »sve po izbor mladih Arvaćana i Arbanasa« (str. 383). Pjevajući o opsadi Sinja g. 1715. i o slavodobiću mletačke vojske, ne veli da je grad Sinj ostao u mletačkoj nego »u arvackoj ruci« (str. 397).

Gr. u Cvitu ne pokazuje velike sklonosti prema grčkoistočnjacima, kako sam već prije spomenuo (N. R. IV. 256). Ovome se ne smijemo preveć čuditi, jer ni pripadnici grčke

[161]) I Orbini je držao da je u našim zemljama jezik ostao u bitnosti uvijek isti i da se je nadolazenjem novih doseljenika samo malko preudešavao. L. c. 173.

Crkve nijesu praštali katolicima, koje su oni zvali »poluvjercima«, a njihovu Crkvu »latinskom herezom«.[162]) No moram zabilježiti, da Gr. ovo neraspoloženje ne prenosi na Srbe i Bugare u koliko su slavenska braća. On u Cvitu češće spominje Serviju i Rašiju. O njima i o njihovim vladarima govori uopće sa simpatijom. Neka lica napada, ali zato što ih je ondašnja predaja i narodna pjesma držala narodnim izdajicama.[163]) Poraz na Kosovu pripisuje nerazmjeru male kršćanske s golemom turskom vojskom, ali i izdajstvu kralja od Rašije (str. 503). »Rad nevire rečenoga Brankovića pogibe Miloš Kobilić, kralj Lazar i sva vojska bi od Turaka isičena« (str. 449). Jednako — prema ondašnjem mišljenju — žigoše nevjeru i izdajstvo »Jure aliti Gjorgja Despotovića« (str. 489 i 499). »Odkada je karst postao, karstjanin nije većega zla karstjanluku učinio niti more učiniti, što učini ovih vrimena Gjuro Despotović od Bulgarije« (str. 507). Za Miloša, koji je na Kosovu ubio cara Murata, veli, da je bio »turska zmija, prava aramija«. »Miloš Obilić aliti Kobilić vridan, dobar, pošten, junak« (str. 485).

Ovog pitanja — kako je Gr. poimao hrvatstvo i jugoslavenstvo — ovdje se ne mogoh nego samo da dotaknem. O njemu ću opširnije u posebnoj raspravici.

S izdanjem Cvita, možemo reći, svršava rad a počinju okovi i stradanja našega Grabovca. O ovome će sada III. dio.

(Nastavit će se.)

[162]) Na žalost, mnogi današnji historici ne paze na ovu okolnost, pa se nije čuditi da su često u svom povijedanju jednostrani i neistiniti, a u suđenju nepravedni. Šteta da ni g. H. Wendel u svom inače krasnom i znamenitom djelu (Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit, Frankfurt am Main 1925) nije čist u ovom pogledu. Iznijet ću u potvrdu jedan primjer: Na str. 60. sq. spominje za XVIII. vij. tobožnju katoličku propagandu Austrije protiv Srba. No objektivnost je tražila, da spomene i to, kolike su nepravde trpili katolici u Bosni od Ipećkih patrijara i grčkoistočnih vladika. To je W. mogao naći kod Batinića, Djelovanje franjevaca, III. 146 sqq. i kod dra. Jelenića, Kultura i bosanski franjevci. I. Sarajevo 1912., str. 204—209. Objektivni historik treba da iznese i ono što bi Francuzi rekli: le revers de la médaille.

[163]) Cf. T. Maretić, Naša narodna epika, Zagreb 1909., u poglavlju III. Istorička lica, str. 109 sqq.

Dr. Fra Augustin Guberina - Makarska.

KATOLICIZAM U KRŠĆANSKOJ STARINI.

Résumé. — **Le catholicisme dans l'antiquité chrétienne.** — La constitution de l'Eglise catholique avec la primauté de Pierre et de ses successeurs est un signum contradictionis. Les adversaires du catholicisme se plaisent à accentuer la différence entre l'état primitif de la chrétienté et l'organisation actuelle de l'Eglise catholique. L'auteur prouve ici que tous les éléments essentiels du Primat de Rome se trouvent en germe dans l'Eglise primitive des Apôtres, et surtout dans la doctrine d'Ignace d'Antioche, d'Irénée, de Tertulien, de Cyprien.

Dans le corps un et unique de l'Eglise primitive, où la primauté de l'évêque de Rome fut reconnue par tous, des bacilles destructeurs ont été introduits, qui peu à peu conduisirent à la triste séparation de l'Orient de l'Occident. Le premier bacille fut le transfert de la métropole de l'Empire de Rome à Byzance. Le prestige de la ville impériale, »de la nouvelle Rome«, a consciement et inconsciement travaillé dans le sens d'une émancipation de Rome.

Comme deuxième bacille on doit considérer la double théorie sur le fondement de l'Eglise, qui apparait chez quelsques théologiens grecs du IV. siècle. Les uns expliquent la primauté de Pierre d'après le texte de Matthieu 16, 18, tandis que les autres, negligeant ce texte, insistent sur le fondement invisible qui est le Christ, appuyés sur les mots de S. Paul Ephes. 2, 20 sq. Les apôtres seraient un fondement secondaire; et peu à peu, surtout sous la poussée des nouvelles conditions sociales créées en Orient, les écrivains grecs mettent Pierre au niveau des autres apôtres. Cette exègese favorisait la prétention des Orientaux contre l'unité de l'Eglise fondée sur Pierre. L'opposition des vrais orthodoxes, surtout des moines, n'a pas pu endiguer le torrent séparatiste.

Katolička Crkva od početka pa do danas bila je signum contradictionis. Svako doba našlo je svojih prigovora protiv nje. Svi ti prigovori u početku potekoše ili iz zlobe ili iz neznanja, no s vremenom se nametnuše i ljudima dobre volje. Danas se prigovara, da je kat. Crkva sekularirano kršćanstvo, da je postala klerikalna, imperijalistična, da ništa nema zajedničkog sa kršćanstvom prvih vjekova. Današnji katolicizam traži slijepu po-

kornost nametnutom crkvenom auktoritetu; on kršćane, koji nijesu s njime, smatra od Boga zabačenim. On je smrt ne samo pojedincima, nego i narodima. Današnji katolicizam jest organizacija crne protivu narodne internacionale, koja je kod svih naroda svoje niti raširila.[1])

Povod ovim prigovorima dale su neke potpuno krivo shvaćene stavke kat. nauke. Današnji je vijek s jedne strane zaražen kugom hipernacionalizma, a s druge borbom protiv svakog auktoriteta. Pod dojmom ovakova raspoloženja današnje je liberalno društvo stvorilo onu crnu sliku o katolicizmu iz ovih tvrdnja kat. nauka: 1. Rimski biskup je od Boga postavljena glava cijele Crkve Hristove. 2. Hristova Crkva nije ograničena na nijedan narod, svaki ima u njoj mjesta. Ove istine pravo shvaćene nemaju ništa zajedničkog sa nekakvim klerikalizmom, po kojemu bi kler težio da zagospoduje nad cijelim svijetom, a još manje sa nekom protivunarodnom internacionalom. Današnji katolicizam uči, da je samo on zakoniti nasljednik stare Crkve, zbog čega ga optužuju s intolerancije. Mi katolici tvrdimo, da vatikanska dogma nije nikakova novotarija, a s druge nam strane poručuju, da dok ovako mislimo s nama nije moguć ni razgovor, a kamo li sporazum. (Zagorac, Obzor, br. 267). Rimski katolicizam traži od svojih vjernika podložnost crkvenim definicijama, a njegovi protivnici to nazivlju autokratijom, protiv koje »cela naša duša protestuje: ovo nije ona vrsta vere, koju ja nalazim u starom zavetu« (Gop. 277.). Rimski katekizam uči, da je Petrov nasljednik glava sveopće Crkve i da onaj tko nije s njime, nije ni u Crkvi, a današnji nekatolici to nazivlju »rimskim imperijalizmom«. Mi velimo, da se ove točke kat. nauke nalaze u najstarijem kršćanstvu, dok oni uporno tvrde, da je naš katolicizam povjesni ostatak rimskog imperijalizma. Optužbe su protivnika protiv naše Crkve velike, no za sreću nijesu osnovane. Objektivna ih povijest ne poznaje, ona daje pravo našem kat. crkvenom shvaćanju.[1])

---

[1]) V. »Nova Revija« g. III. str. 330—46; Hršć. život, g. II. br. 6, čl. Gor: Rimokatolicizam; Zagorac: Narodna crkva i katolicizam, Obzor, g. 1925. br. 264—267; Isti, Starokatolička crkva, Zagreb, 1925.

[1]) Veliki dio ovih prigovora vidjeli smo i pobili u citiranom članku »N. R.« U ovoj raspravi osvrnut ću se samo na prigovor, da današnji katolicizam nije poznat staroj Crkvi.

1. Gorušićno zrno.

Jednom je zgodom božanski Spasitelj Crkvu svoju poredio gorušičnom zrnu. Kao što iz ovog neznatnog zrna s vremenom nastane jaki grm, na kojemu, i ptice nebeske mogu da počivaju, jednako će i prvi počeci kršćanstva biti malo zrno, iz kojega će izrasti sav život i nauk Crkve Hristove. U sitnom gorušičnom zrnu obično oko ne može da vidi onu stabljiku, koja će kasnije nadoći, no dobri botanik još prije negoli je grm vidio znade što iz takvog sjemena može da nikne. Neupućenu čeljadetu možeš prodati, da će iz onog sjemena izaći smokva, ili loza i mi mu se ne ćemo narugati, ako tako misli. No da li će nam uspjeti vrsnome botaničaru takova što prodati? Sigurno ne! Jednako moramo postupati pri proučavanju crkvenog života i nauka katolicizma. Nauk i život Crkve Hristove razvio se iz gorušičnog zrna riječi i odredaba Hristovih. Hrist je bacio klice, koje su se pod njegovim nevidljivim vodstvom razvile do današnjeg velikog stabla. Ako Crkva može da dokaže, da se u Hristovim riječima i u prvim danima kršćanstva nalaze prave klice, iz kojih se razvio današnji katolicizam, tada se on s punim pravom može smatrati Hristovim djelom. Neozbiljno je tražiti već u prvim danima Crkve jasno i bistro izrečene dokaze za cjeloviti današnji katolicizam. Kad bi se to dokazalo, bilo bi to protiv njega, jer bi se kosilo sa riječima Hristovim, da će On svoje kraljevstvo polako razvijati, čiji će početak biti samo klica budućnosti. Protivnici morali bi dokazati, da primitivno kršćanstvo nije imalo u sebi klica današnjeg katolicizma; e onda dobro. No ako odatle, što se u primitivnoj Crkvi ne nalazi u potankosti izražena na pr. vatikanska dogma o primatu izvode zaglavak, da ga uopće ni u kakvom obliku ona nije poznavala, onda oni sliče nevještom seljaku, koji se čudi: da iz onako malenog zrna nastane prostrani grm, a ne učenom botaničaru, kojemu su zakoni biologije dobro poznati.

2. Crkveno jedinstvo u doba prije nicejskog sabora.

U početku kršćanstvo se širilo u rimskome carstvu. Rimska je država s oružjem u novoosvojene krajeve nosila i svoju civilizaciju: u početku romansku, no za doba careva grčka je kultura uhvatila maha ne samo u istočnom, već i u zapadnom dijelu države. S grčkom kulturom grčki je jezik postao domaći jezik obrazovanih krugova. O narodnosti u današnjem smislu rimska

imperija nije vodila računa. Administracija nije se ravnala po narodnom, već vojničko-ekonomskom načelu. Sva upravna i vojnička vlast bila je usredotočena u osobi imperatora.[1])

U ovako centralističkom miljeu nikla je crkvena organizacija. Ovaj centralizam pomagao je naglo širenje kršćanstva. Njega je kršćanstvo i pozitivno upotrebilo za svoju korist, osobito što se tiče njegovog indiferentnog stava prema narodnosnom principu. Ovakovo političko shvaćanje otupljivalo je onaj ekskluzivistični nacionalni duh, koji je kasnije toliko štete nanio kršćanskoj misli. Već sama ova činjenica bjelodano dokazuje, da primitivno kršćanstvo, sve da je i htjelo, nije se moglo da nacionalistički orijentira.[1]) Istina, već u rano doba (4. v.) nacionalizam počeo je da truje organizam Crkve, no ni tada ni kasnije taj nacionalizam nije mogao da dokaže svoju kršćansku autentičnost.

I ako je rimski orao i njegova kultura zatomila nacionalni duh potlačenih naroda, to on s druge strane ništa nije doprinio duhovnom jedinstvu ljudi. U filozofskom pogledu u rimskom je carstvu vladala anarhija. Zadnji odgovor na sva pitanja bio je Pilatov: Što je istina? Protiv ovog anarhizma pojavio se kršćanski misaoni unitarizam, koji je ljudima naviještao: novu i jedinstvenu vjeru od samoga Boga objavljenu. Osebina je kršćanstva u tome, što je naučavalo, da se ova vjerska spoznaja ne može steći sopstvenim umnim istraživanjem, već poniznim i bezuslovnim primanjem preko ljudi od Boga za to određenih, koje mi danas zovemo crkvenom hijerarhijom. Sv. je Pavao jasno rekao: »Ali ako i mi, ili anđeo s neba navijesti vam evanđelje protiv onoga što vam navijestismo, proklet da bude«. (Gal. 1,8.) Hijerarhija sa vjernicima sačinjavala je društvo, koje je sam Spasitelj nazvao »Crkvom«.

Hrist je ostavio svoju Crkvu zboru dvanaestorice, koju je međusobno spajala osoba Petrova. (Matth. 16, 18-19; Ivan 21,15.) To nam već svjedoči sv. Matej, koji sv. Petra nazivlje »Prvi« (10,3), a drugi ga evanđelisti uvijek pred ostalim apostolima

[1]) Dr. J. Bildo, Vizantijska kultura, str. 23.

[1]) Zato pisanje starokatolika Zagorca u »Obzoru« (br. 264) o narodnim crkvama u najstarijem kršćanstvu spojeno je i sa nepoznavanjem administrativnog ustroja rimskog carstva. Da i nemamo drugih razloga, ovaj bi bio dovoljan, da pobije njegove tvrdnje.

spominju (Mc. 3, 16; Lc. 6, 14; Ac. 1, 13). Na jerusolimskom saboru svi apostoli uzimlju učešća, ali među njima svojom se vlasti ističe sv. Petar, koji je izjavio, da je njega Bog izabrao »da iz usta mojih čuju pogani riječ Evanđelja«. Kad on to izjavi, svi zamukoše (Ac. 15, 7-12). I Pavao je priznavao prednost Petrovu, kad veli, da je samo zato iz Arabije pošao u Jeruzolim, da vidi Petra (Gal. 1, 17).[1])

a) Sv. Ignacije Antiohijski o jedinstvu Crkve i o Petrovu prvenstvu. I poslije smrti apostola ovaj princip jedinstvene hijerarhije u Crkvi je živio. Sv. Ignacije Antiohijski († 107.) »promatra uopće Crkvu kao veliku skupštinu vjernika i praktikanata, čije se jedinstvo temelji na vjeri, utvrđuje po crkvenoj hijerarhiji i međusobnoj ljubavi, a završuje u Hristu« (Dictionnaire de theologie catholique, v. 7,708). Vjernici su »u jednome Tijelu Njegove (Hristove) Crkve« (Smyr. 1,1), čija je glava Hrist, a vjernici udovi (Tral. 11,2). Glava pojedine zajednice je biskup, oko njega se sve kreće, bez njega »nema Crkve« (Tral. 3, 1) i »koji djeluje bez biskupa, svećenika i đakona, taj nije čist u savjesti« (8, 2)

[1]) Dr. Th. D. Jakšić (Hrišć. Živ. g. IV. br. 10) sv. Pismom dokazuje, da su svi apostoli vlašću jednaci. G. pisac nije sretan u izboru citata. Dakako o onim tekstima, koji ametom tuku njegovu tezu (Matth. 16, 18—19; Iv. 21, 15), on mramorkom šuti, Spasitelj preporučuje apostolima poniznost, ali ne isključuje pravno prvenstvo među njima (Matth. 20, 22—7). Nije pitanje je li Hrist glava Crkve (to nitko ne niječe), već se pita, je li on nekoga na zemlji ostavio, da u Njegovo ime rukovodi Crkvu. Pisac pledira za prvenstvo časti apostola Jakova u primitivnoj Crkvi, koje on iznosi, ne stoje: Jakov je bio jedan od trojice ljubljenih učenika, pa je i razumljivo, da je veliku ulogu igrao u Crkvi. Apostol Pavao išao je u Jeruzolim jedino u svrhu, da vidi Petra, tek se je slučajno namjerio na Jakova (bio je biskup u Jeruzolimu). Iz Ac. Ap. ne može se dokazati, da je Jakov predsjedao jerusolimskom saboru. Važno je to, da je svak zamukao, kad je Petar svoj sud dao. Dr. Jakšić nije se osvrnuo na načelo izloženo u priči o gorušičinom zrnu. Kat. nauk kao i pravoslavni uči, da je zbor biskupa vrhovna glava Crkve. Suviše mi dokazujemo, da je sabor onda valjan, ako je u jedinstvu sa rimskim biskupom i od njega prima sankciju. Pravoslavni bi teolozi prije svega imali pobiti valjanost ovih argumenata za Petrovo prvenstvo pa onda iz onih mjesta, koja govore o apostolskom zboru kao vrhovnoj vlasti Crkve izvoditi protivu katoličke zaglavke. Drukčije raditi znači mlatiti praznu slamu.

Hrist je biskup »svih biskupa« (Magn. 3, 1) nevidljiva glava cijele Crkve, kao što je biskup lokalne. Ignacije govori o pojedinim crkvama, ali on znade i za općenitu Crkvu. On je prvi kršćanin, koji govori o »katoličkoj Crkvi«. »Gdje je biskup, tu neka budu i vjernici, kao što gdje je Hrist, tu je katolička Crkva« (Smyr. 8, 2). Ignacije je rekao, da je Hrist nevidljiva glava svih biskupa. Na ovome mjestu poređuje glavu pojedine crkve — biskupa — sa glavom cijele Crkve — Hristove. Dakle, gdje je biskup, tu je pojedina crkva, gdje je Hrist, tu je sveopća »katolička Crkva«.[1])

Kad je sveopće, onda je i pojedine crkve glava Hrist, no uza sve to Ignacije i biskupe smatra vođama pojedine crkve — dakako u vidljivom redu. Jednako to vrijedi i za »katoličku Crkvu«. Ignacije veli, da je rimska crkva, »koja predsjeda na mjestu rimskog ozemlja (t. j. u Rimu), dostojna časti, dostojna da se blaženom zove«, jer »predsjeda Ljubavi« (Rom, uvod). Kod Ignacija »Ljubav« (Agape) često se uzimlje za sinonim »crkva«, dakle »predsjeda Ljubavi« jedno je te isto, što i predsjeda Crkvi.[2]) Ovo predsjedništvo rimske crkve još i prije Ignacija bilo je djelotvorno. Sv. Klement rimski († 100.) kao vlast izlazi pred korintske nezadovoljnike i auktoritativno rješava nutarnju raspru korintske crkve. Papa poručuje nemirnjacima: »... podložni budite prezbiterima ... Ako se netko ne pokori onomu, što je Hrist po nama rekao, neka znade, da će se izložiti velikoj pogibli i šteti... Ovo smo pak učinili zato, da znate da je sva naša briga išla i ide za tim, da kroz kratko dođete k miru« (57, 63).

[1]) Nikakova temelja ni kod Ignacija ni kod poznijih pisaca nema eksegeza riječi »katolički«, koju je izmislio g. Zagorac, po kojemu svaka je kršćanska općina, makar kako malena, katolička, ako se u njoj nalazila cijela bit Kristovog duha — bila ona juridički vezana za drugim crkvama ili ne bila« (Obzor, br. 264). Dakle sa Hristovim se duhom slaže i skizma!

[2]) Znademo, da nekatolici ne će da priznadu ovo naravno tumačenje. Slobodno im je tumačiti riječi Ignacijeve, kako hoće, no drugo je pitanje, je li to tumačenje i znanstveno. Kad bi Ignacijeve riječi značile: »rimska se crkva odlikuje u ljubavi nad drugim crkvama«, tada »agapes« ne bi bilo u genitivu već dativu. O glagolu »prokathemai«, a koji traži genitiv, ne bi zavisila imenica »agape« već druga suponirana, t. j. »allou ekklesion«.

b) Nauk Sv. Irineja. Sv. Irinej još jasnije svjedoči za katolicizam stare Crkve. Njegovo je svjedočanstvo dragocjeno, jer ga daje čovjek, koji je vrlo dobro poznavao i vanjski i nutarnji ustroj Hristove Crkve II. vijeka. Rođen i odgojen na Istoku, u najbližim odnošajima sa ličnim poznavaocima apostola, a u naponu snage biskup zapadne stolice (Lion), Irinej je imao sve uvjete da u sebi proživi doživljaje kršćanstva svoga doba. († 202.)

Najveća pogibelj kršćanstvu u II. v. prijetila je od gnosticizma. Dok su mačevi rimskih careva lili nevinu kršćansku krv, gnostici su nastojali da sam Hristov nauk — taj oslon mučenika — natrune i iznakaze helenističnim natruhama poganstva. Helenistični filosofski individualizam uveden je u kršćansku dogmu. Htjeli su porušiti apostolsku predaju, puštajući da svak kalupi kršćanstvo prema svojim filozofskim nazorima.

Tom individualizmu i anarhizmu Irinej suprotstavlja »stari organizam Crkve« (Haer. 4, 33, 8) »po cijelom svijetu rasijane« (Haer. 1, 10, 2). Crkva je svoju nauku predajom primila od apostola. »Gospodar sviju dao je svojim apostolima vlast evanđelja, preko kojih smo i mi istinu, t. j. nauk Sina Božjega upoznali« (3, praef.). Taj je nauk sačuvan kod nasljednika apostola. »Predaju apostolsku ... tko hoće da dozna, može naći u svakoj crkvi: zato nabrojimo mu one, koji su od apostola stavljeni kao biskupi i njihove nasljednike« (3, 3, 1). Zato apostoli prave »dvanaeststupnu utvrdu Crkve« (4, 21, 3).

Sv. Irinej raspravlja o Crkvi s obzirom na svoje doba i na savremenu gnostičnu herezu. Ova je htjela nadodavati ili kljaštriti od apostola predane crkvene nauke i radi toga stvorila je zbrku o pravoj Hristovoj nauci. Sv. naučitelj stoji tvrdo na principu predaje, i jer se sve do onog doba nije desilo da bi kakav biskup na stolici od apostola ustanovljenoj upao u gnostičnu herezu, promatra stanje de facto kao da je de jure i prema tome u svojoj polemici sa gnosticima nedvojbeno suponira, da su svi biskupi nepogrješivo sačuvali crkvenu predaju.

Pojedini biskupi, koje Irinej smatra de facto neprevarljivima, nevidljivim načinom s Hristom kao glavom Crkve vezani su po vjeri, a sve njih u jedan crkveni vidljivi organizam veže rimski biskup. Krv toga organizma jest apostolski nauk, koji se per excellentiam nalazi »u najvećoj, najstarijoj, svakomu poznatoj u Rimu utemeljenoj i ustanovljenoj od dva preslavna

apostola Petra i Pavla ... Jer sa ovom crkvom zbog njezinog većeg poglavarstva nužno se mora slagati cijela Crkva t. j. svi vjernici, bili gdje mu drago, u kojoj je sačuvana ona predaja, koju su apostoli ostavili.« (3, 3, 1.)

Sv. Irinej govori o nuždi, kojom je cijela Crkva obvezana da se slaže sa crkvom Petrovom. Ta nužda nije moralna, već logična, jer su za Irineja sve crkve nepogrješive. Ona slijedi kao logični zaglavak iz svakome poznate premise, da udovi ne mogu bez glave živjeti. Rimska je dakle crkva glava crkvenog organizma, koji oživljuje prava Hristova vjera i milost Njegova, i kao što Tijelo Hristovo — koje je Crkva — ne bi imalo jedinstva vjere bez vjere u Hrista, tako ne bi imalo ni jedinstva općenitosti bez rimske crkve. Irinej promatra Crkvu ne kao skup samostalnih jedinica, već kao Crkvu Božju, čija je bit »apostolski nauk, sveopćenitost starog crkvenog organizma i karakter Tijela Hristova, a sve to prema nasljedstvu biskupa, kojima su apostoli pojedine crkve predali« (4, 33, 8) i »većem poglavartsvu rimske crkve, s kojom se sve crkve nužno moraju slagati« (3 3,1).

Kod sv. Irineja imamo već sve bitne oznake današnjeg katolicizma.

U III. v. počeli su kršćanski pisci od apostola predani nauk svoditi u naučni sistem. To je početak kršćanske teologije. Sve grane bogoslovlja nijesu bile odmah jednako njegovane. Tek u kasnije doba nauk o Crkvi dobio je potpuni oblik, no već se i u III. v. nalaze konture bogoslovnog sistema o Crkvi. Ne samo nauk, koji se usmeno među vjernicima širio, odgovara današnjemu stanju katolicizma, već i bogoslovne teorije o Crkvi sadrže svu bit današnje katoličke eklesiologije.

c) Tertulijan i sv. Ciprijan. Osebina je eklesiologije III. vijeka, što cijelo metafizično jedinstvo Crkve izvodi iz osobe sv. Petra kao »stijene« Crkve. Sva vlast Crkve bilo direktno bilo indirektno, vezana je s vlašću Petrovom, tako da nerijetko i biskupsku vlast izvode iz riječi Matth. 16, 18-19, premda u sv. Pismu ne fali tekst, koji se upravno odnosi na vlast biskupa u Crkvi. (Matth. 18, 15-18). Tako (Matth. 18, 15—18.) Tako na pr. Tertulijan-katolik dosta se trudi da apostolski auktoritet pojedinih crkvi dokaže iz njihovog zakonitog apostolskog nasljedstva, no upada u oči, da on ima uvijek pred očima jedinstveno vrelo kršćanskog nauka, koji mnogo-

brojne crkve propovijedaju (De praescr. 20). U redu postanka vjere, vrelo je to Hrist; s obzirom na širenje i sačuvanje vjere, vrelo je to sv. Petar, kojega zove »kamenom, na kome se Crkva ima sagraditi (De praes. 22) ili «na njemu je sagrađena crkva« (De monogamia 8; de puduit. 21). Ovo je uvjerenje o Petru kao jedinom temelju Crkve kod Tertulijana bilo tako jako da je postavši heretik, katolički nauk o crkvenoj vlasti tako jako pobijao, da se riječi Hristove (Matth. 16, 18-19) odnose jedino na Petrovu osobu, a ne na njegove nasljednike. Uvjerenje o Petrovu prvenstvu kod Ciprijana je još jače. »Na njemu (Petru) je, veli, Crkvu sagradio (Hrist) ... stolica Petrova, na kojoj je utemeljena Crkva« (De un. Ec. cath. 4). »Jedna Crkva i jedna stolica na Petru po riječi Gospodnjoj utemeljena« (cf. 70). (Cf. De hab. virg. 10; de exhot. mart. Mig. 4, 695; ad Florentum 418; ad Quintum 423 etc.). Da se u ovom pitanju Istok u glavnom slaže sa Zapadom, svjedoči nam Origen, koji Petra nazivlje: »velikim temeljem Crkve ... kamenom prečvrstim, na kome je Hrist Crkvu osnovao« (P. G. 12, 320; 14, 188).

Nema dakle nitko razloga optuživati katolike zbog njihove dogme o rimskom primatu. Što je u tome vatikanski sabor proglasio, ima svoje početke već u najstarijem kršćanstvu, dok one konfesije, koje pobijaju vatikanski dogmat, ne mogu da dovedu današnje svoje stanje u sklad sa naukom apostolâ, Ignacija, Irineja, Tertulijana i dr.

3. Bakcili na katoličkom organizmu Crkve.

a) Bakcil Novoga Rima — prednost carske prijestolnice. Irinej je gledao u Crkvi živi organizam, Tijelo Hristovo. Taj organizam rimski su carevi nastojali da unište. Milanski edikt 313. učinio je kraj takovim pokušajima. Crkva je izašla iz katakomba, od progonjene »sekte« postala je državni faktor. Crkva i država pomiriše se. Crkva se nalazila na novome raskršću, sličnom onom za gnostične krize. Svojim otpornim organizmom pod glavom rimskog biskupa Crkva je uništila gnostični bakcil. Ali milanskim je ediktom jedan novi bakcil bio unesen u njezino tijelo.

Konstantin je na Bosporu utemeljio Konstantinopol, Novi Rim. Irinej je poznavao samo jednu rimsku crkvu, s kojom se sve mora da slaže. Novi Rim bio je ljudima napast, ne bi li Irinejev »stari organizam« razdvojili u dva Rima. Iz tih pokušaja rodio se 3. kanon II. sveopćeg sabora i 28. kalcedonskoga. Ovi kanoni izrično priznaju prvenstvo Starome Rimu, ali hoće da Novi Rim odmah bude za njim. Ovi kanoni stoje na stanovištu, da crkvenom organizmu nije isti Hrist postavio vidljivu glavu, već sama Crkva, i to rukovođena načelom državne prednosti. I tako je čvrsti organizam Crkve malo pomalo počeo da popušta. Konstantinov bakcil mnogo je bolje uspio nego gnostični. Novi Rim, koji je 28. kanonom kalcedonskog sabora tražio drugo mjesto u Crkvi, nije se tim zadovoljio, već je i dalje išao u svojim zemaljskim zahtjevima. U VI. v. njegov se biskup proglasi »sveopći patrijar«, a oci trulanskog sabora (692.) izjaviše, »da carigradski prijesto ima jednake povlastice kao i prijesto staroga Rima«. Ovaj je napor bio krunjen ujedinjenim silama cara Bazilija i patrijara Fotija, koji proglasiše Novi Rim prvom stolicom u Crkvi. »Carigradsku stolicu, koju resi carska nazočnost, svi su sabori proglasili p r v o m. Radi toga carski zakoni naređuju, da sve parnice i prepirke, koje u drugim crkvama nastanu, budu podvrgnute njezinom ispitivanju i sudu« (Jugie, Photius et la primaute de S. Pierre et du pape, p. 76). I tako eto zemaljski pogledi carigradskih biskupa raskrojili su »stari organizam« Hristova Tijela, o kojemu nam je u II. v. govorio sv. Irinej.

Veliki sinovi bizantinske crkve opirali su se ovome svjetovnom gledištu carigradskih biskupa. Crkvu, to Tijelo Hristovo, promatrali su kao Duhom Božjim prožet organizam, koji se na vanjski način očituje po rimskom biskupu. Tradicije Ignacija, Irineja, Origena još nijesu bile zamrle. Kršćanski car mora biti zaštitnik Crkve, ali se ova ne smije voditi načelima carske premoći. »Jer otkad crkvena osuda prima sankciju od cara? ... Bilo je dosad mnogo sinoda i crkvenih osuda, ali oci do danas nijesu pitali cara, niti se car miješao u stvari Crkve«, kliče sv. Atanazije (Hist. Arian. 52). Crkva je nezavisni organizam, a »rimska je stolica ona, kojoj je Gospodin posebnom odlukom nad drugim crkvama dao vlast vezivati i razrešivati. Ona je sveto brdo, oko koga se sve crkve vrte, uzdržavaju i na javu izlaze. I kao što se u Hristu obnavljaju kršćani, tako se na stijeni, t. j. Petru obnavljaju crkve.«

Sv. nam Irinej veli, da je Tijelo Hristovo na zemlji sačuvalo pravi nauk, jer je hranu primalo od rimske crkve, a prema sv.

Atanaziju svaki ud crkvenog organizma preporađa se u Hristu preko rimske stolice.

Gnosticizam je htio uništiti Tijelo Hristovo helenizirajući Njegov Božanski nauk, kristološke pak hereze IV. i V. v. pokušale su napraviti atentat nad samom glavom toga Tijela — Božanstvom i čovječanstvom Hristovim.

Nestorije je umovao, da nije moguće da jedno biće bude ujedno Bog-čovjek i zato je pocijepao Hrista. Crkva je odmah osjetila, na čemu ona ostaje ako izgubi Hrista-Boga. Sv. Ćiril Aleksandrijski, koji je bio svjestan, »da su vjernici među sobom povezani i sa Hristom utjelovljeni, koji nas je sve ujedinio i na neki način povezao sa jednim Duhom, koga (Hrista) kao oživljujući kalež pijemo ... I zato smo na jedinstvo od Duha pozvani i u Hristu utjelovljeni, da sačuvamo cjelovitu vezu ljubavi.« (P. G. 74, 887), odmah se digao protiv carigradskog biskupa, koji je nastojao rastrojiti naše utjelovljenje sa Hristom, Bogočovjekom. No Ćiril, jer je znao za naredbu, da »čuvamo cjelovitu vezu ljubavi«, nije od svoje prekinuo s Nestorijem, već se savjetuje sa čuvarom organizma — rimskim biskupom. »Zato udostoj se označiti nam po tvome mnijenju«, piše Ćiril papi, »da li i nadalje treba s njime nam se u zajednici držati. No potrebno je, da Tvoja osuda bude objavljena ... biskupima, a to će im dati povoda, da se utvrde u jedinstvu mišljenja, da priteku u pomoć pravovjerju protiv njegovih napadača.« (P. G., 77, 80.)

Sv. je Ćiril dakle mišljenja, da od međusobnog veza Hristova Tijela nikakav kršćanin ne može se odcijepiti, prije nego to obavi rimski papa.

Oni isti, koji su sudjelovali pri stvaranju 28. kalcedonskog kanona, tog najpogubnijeg bakcila, poslije nego su preko rimskog biskupa sačuvali poklad apostolske predaje, pišu Leonu I., da je on po svojim legatima predsjedao saboru »kao glava udovima«. Osuđeni Dioskur usudio se je »bjesnjeti i protiv onoga, komu je Gospodin povjerio čuvanje vinograda, t. j. protiv Tvoje apostolske svetosti, i mislio je da izopći Tebe, koji se trudiš da ujediniš Tijelo« (Mansi, 16, 1009). Dakle i oni oci kalcedonskog sabora, koji su 28. kanonom pokušali uzdrmati kompaktnost Tijela Crkve, ipak sami priznaju, da je samo jedan Rim, koji cijelu Crkvu protiv hereze u jedinstvu drži.

Borbu protiv 28. kanona i njegove ideologije nastavila su i kasnija bizantinska pokoljenja. No nažalost nijesu uspjeli da tu ideologiju iskorjene u dušama vjernika. Zadnji nasrtaj na ovaj duh učinili su bizantinski monasi za ikonoklaških borbi. Oni su odlučno isticali načelo potpune crkvene nezavisnosti od države. »Na svećenike i učitelje spada odlučivati o crkvenim stvarima, a na careve o državnim«, izjavili su oni na usta svoga vođe sv. Teodora Studite (P. G. 99, 181). Protiv bizantinskog crkvenog separatizma borili su se oni za crkveno jedinstvo zajedno s rimskim biskupom, koga je Bog stavio na čelo cijele Crkve. »Jer kao što je jedan Gospodin, jedna vjera i jedan Bog, tako je i jedna Crkva, i to tako, da joj zapadni (rimski) patrijar predsjeda«, govorio je Teodor (Mai, Nov. pat. bibl. v. VIII., ep. 192). No defenziva katoličkog mentaliteta nije mogla održati surovu i neprekidnu ofenzivu crkvenog bizantinizma, koji je u svojim rukama imao carsku i patrijaršku kuriju, a preko njih svu gotovo literaturu i državnu silu. Sve je to bilo upotrebljeno, da se izvojšti pobjeda ideologiji 28. kalcedonskog kanona. Sv. je Teodor zaviknuo papi Leonu III.: »Spasi nas, pogibosmo!« (P. G., 99, 1020), no već je bilo kasno. Dok je Teodor vapio za pomoć, u Carigradu se rodi čovjek, koji će raskolničkom krunom okruniti nezakonito čedo kalcedonskog sabora. Taj je čovjek — Fotije (r. 810).

b) Zameci dvojakog poimanja crkvenog ustroja. Teorija Novoga Rima kušala je da obori jedinstvo živoga organizma Crkve. Taj pokušaj nije odmah uspio, njegov bakcil trovao je malo pomalo bizantinski ud sveopće Crkve. Ali nije samo ideologija kalcedonskog kanona pridonijela žalosnom raskolu. Pod uplivom mnogih političkih i kulturnih prilika u životu i mentalitetu Bizantinaca mnogo se toga nakupilo, što je osporavalo normalni razvoj crkvenog katolicizma. Poznato je, da je bizantinska teologija imala svoje stalne vidike, koji su se dosta razilazili od latinskih, i ako te razlike do same biti stvari nijesu dopirale. Te su diferencije mišljenja opstojale i u samom poimanju crkvenog ustava.[1]) Koncepcija Irinejeva o Crkvi kao živom i čvrstom organizmu već u IV. v. teorijom o Novom Rimu

[1]) Usp. Grivec, Cerkveno edinstvo i prvenstvo po biz. poimanju. Ljubljana, 1921.

počela se zamračivati. U isto doba pojam Crkve kao čvrste zgrade, osnovane na jednoj nepomičnoj klisuri — sv. Petru, malo pomalo počeo je blijedjeti i u bizantinsku teologiju uvlači se drugo shvaćanje o Crkvi kao zgradi Božjoj, koje nikako nije moglo a da ne naudi, barem indirektno, jasnom poimanju o nuždi crkvenog jedinstva sa rimskim biskupom.

U grčko-bizantinskoj ekleziologiji s obzirom na Matth. 16,18 nalazimo dva glavna shvaćanja. Jedni nastavljaju i usavršuju prenicejsku tradiciju Tertulijana i ostalih, a drugi je napuštaju i novim putem kroče.

Ima pisaca, koji u Matth. 16, 18 promatraju Petra kao jedinu i neoborivu stijenu ili temelj Crkve, na komu je Crkva sagrađena i o čijoj čvrstoći ona ovisi. Ovu misao zastupaju Grgur nazijazenski i nisenski sv. Austerije, a osobito je jako ističe sv. Epifanije, za koga je Petar »neoboriva stijena zgrade i temelj kuće Božje« (P. G., 46, 1029). Ovi pisci imaju pred očima riječi Hristove: »... i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju«.

Drugi auktori stoje pod uplivom riječi sv. Pavla (Efes. 2, 20 ss.): »nazidani na temelju apostola i proroka, a ugaoni kamen je sam Krist Isus.« Ovi se ne brigaju da zgradu Crkve promatraju počevši od vidljivog temelja, što je bitno u gornjem shvaćanju, već rađe od ovoga apstrahiraju i skreću pažnju na nevidljive osebine Crkve. Imajući pred očima Ef. 2, 20 ss., misle da je ispravnije Hrista kao zadnji temelj Crkve promatrati, a sve druge apostole kao drugotne temelje, koji su na glavni temelj (Hrista) kao predzadnji dijelovi zgrade postavljeni. Zato njima se više svida Petra u isti položaj sa drugim apostolima stavljati (a ne, kao što čini gornje mišljenje, Petra kao temelj, a druge apostole kao one, koji leže na ovom temelju), ali ipak tako, da je i u ovom mišljenju pastirska vlast Petrova potpuno sačuvana.[1])

[1]) N. pr. Euzebije Cezarejski zove sv. Petra »vođom i upraviteljem svih apostola« (P. G. 30, 172); sv. Ćiril jeruzolimski »Petar je nosio ključe kraljevstva« (P. G. 33, 564) »njemu je bilo naređeno, da pase duhovne ovce« (P. G. 33, 856); sv. Ćiril Aleksandrijski »poglavicom sv. učenika« (P. G. 74, 667) »prvo mjesto među učenicima ima« (74, 168) »glavom i vođom apostola« (74, 661); sv. Bazilije »vođom apostola ... komu su ključevi kraljevstva nebeskoga povjereni« (P. G. 31, 672): »pastirom Crkve ujedno sa Hristom« (31, 1409).

c) Zbrka u poimanju nekih grčkih teologa. Dobro je upozoriti, da u ovoj borbi dviju struja nije pitanje, da li konkretno opstoji primat Petrove jurisdikcije u Crkvi; o tom su i jedni i drugi potpuno uvjereni. Pitanje je jedino o jednoj metafizičko-psihološkoj težnji grčke teologije, koja je u svijetlu svojih raznih duševnih sklonosti proučavala također zadnju bit crkvenog ustava.

Ova druga teorija, kako se na prvi mah vidi, može vrlo lako da dade povoda pogubnim naucima o crkvenom ustavu. Svaki nauk, koji generacije, uplivisane raznim kulturno-socijalnim uvjetima, proživljuju, vrlo teško da se u cijelome svome opsegu netaknut sačuva. Obično nove prilike uzmu jedan dio nauka i njega prema svojim težnjama kljaštre ili popunjaju.

Nije teško razabrati, da novo nastale bizantinske prilike lako su mogle naći oslona za svoj crkveni separatizam u ovoj teoriji. Uvriježeno mišljenje o Novom Rimu; neprestani sukobi carigradskih i rimskih biskupa; činjenica, da su sveopći sabori konačno likvidirali vjerske borbe na istoku, a ne sam rimski biskup; prevelika cijena pentarhijske teorije, stvorili su s vremenom kod Bizantinaca mišljenje, da nauk njihovih otaca — da je prikladnije Petra promatrati kao glavni, a ne jedini temelj Crkve — u sebi uključuje, da su svi apostoli kao temelji Crkve međusobno ravnopravni. Ovaj se zaglavak malo pomalo razvijao; potpuno se razvio tek u 17. v.

Nekatolički pisci pozivaju se na sv. oce, pristaše novoga nazora, za dokaz, da Petar nema prvenstvo u Crkvi. Ovi sv. oci — dosljedni svojoj ideologiji o samo jednoj stijeni — izrazuju se tako o Matth. 16, 18, kao da bi Hrist bio stijena Crkve, a ne Petar. Nu ovi citati ne dokazuju ništa protiv stvarnog Petrovog primata, već nam bjelodano dokazuju, da je u istinu opstojao onaj ekleziološki dualizam, o kome govorimo. Sv. oci, kao razumni ljudi, vidjeli su u Matth. 16, 18 jaki protivdokaz svojoj ideologiji, pa je naravno da su ga se nastojali riješiti, i ako često puta nasilnom eksegezom. U Petrovo prvenstvo kao takovo nijesu krećali — to nam svjedoče i gore navedeni citati — a teško im je bilo razumljivo, da u jednoj zgradi mogu da budu dva temelja: Petar (Matth. 16, 18) i Hrist (Ephes. 2. 20 ss.). Njihovo tumačenje Matth. 16, 18 nije odraz crkvene predaje, već posljedica jednog određenog crkvenog mentaliteta, o čijoj bi se ispravnosti moglo da sumnja, a da se i ne ogriješimo o dužno poštovanje prema sv. očima, kao tumačima crkvene predaje. Valja dobro lučiti sv. oce kao svjedoke predaje od sv. otaca kao bogoslovnih učenjaka.

Doduše, ovako samovoljni zaglavak iz premisa nove teorije najodlučnije zabacuju oni, koji su za patrističnog doba gradili takove premise. Sv. Ćiril Aleksandrijski bio je dosta nastrojen duhom ovih premisa, ali ipak nimalo ne sumnja o vrhovnoj vlasti sv. Petra i rimskoga pape u Crkvi. Sv. Basilije misli da »autentično« riješiti pitanje antiohijske skizme može samo rimski biskup (P. G., 32, ep. 69, 1). Sv. Teodor Studita bio je oduševljeni zagovornik rimskoga primata. Ali svi prosvjedi velikih istočnih otaca nijesu mogli obustaviti tijek događaja, i zato mi vidimo kod bizantinskih teologa već u IX. v. takovu zbrku o ulozi rimskoga pape u ekumenskoj Crkvi, da se s pravom možemo pitati, jesu li ti ljudi uopće znali što je za Crkvu Petrova stolica.

Teofan kronograf na pr. u relaciji o razvoju kalcedonskog i III. sveopćeg sabora ističe papin primat (P. G., 108), a na drugim mjestima miješa red patrijarške precedencije, tako da gdjekad papu meće na drugo ili zadnje mjesto, a kad govori o II. carigradskom saboru, misli da je taj sabor bio valjan i sveopći, i ako je papi pozitivnom carskom naredbom bilo zabranjeno da sudjeluje saboru. (P. G., 108, an. 5876.) Patrijar Nicefor, iako priznaje da je Petar »oslon i utvrda Crkve« (P. G., 100, 576) i da »nikakav dogmat, premda prije u Crkvi raspravljen i utvrđen kanonskim zakonima ... ne bi bio priznavan« bez potvrde rimskog biskupa ipak znade predbaciti Leonu III., »da u Crkvi Božjoj nema međusobnog nadmoćja ... nego da smo svi jedno u Hristu«, i da zato Novi Rim, koji je sazdan na istom temelju vjere kao i Stari, t. j. »vjeri apostola i proroka ... što se tiče cijelosti vjere nipošto ne uzmiče pred Starim Rimom« (P. G. 100, 182). Patrijarha Tarazije molio je papu Hadrijana, da sazove sveopći sabor protiv ikonoklasta. Na njegov poticaj carica Irena moli da dođe u Carigrad i učvrsti staru vjeru o svetim slikama, jer je to njegova dužnost »kao prvog svećenika, koji predsjeda na stolici sv. Petra« (Mansi, 12, 984) i koji ima dostojanstvo vrhovnog svećenstva, no Tarazije znade papu nazvati svojim »saradnikom« (Mansi 13, 459), a oci II. nicejskog sabora izabrali su Hrista svojom glavom, a Hadrijan I. je »kao oko (ne glava!) upravio cijelo Tijelo (Crkve) k stazi istine« (Mansi, 13, 459).

Ovakovu zbrku pojmova kod službene bizantinske teologije nije moglo poroditi tobožnje kasnije nedopušteno papino uplitanje u bizantinska prava. Protiv toga je ne samo najstarija istočna tradicija, već je neprotumačivo, zašto se protiv te uzurpacije nije jasno protestiralo. Neodlučnost i zbrka misli može nastati samo onda, ako je jedna stara misao uzdrmana novim nadošlim teorijama i težnjama. Ta stara misao bila je ona o vrhovnoj vlasti rimskog nadsvećenika, a koji je jasni pojam bio pomućen drugim njemu protivnim okolnostima i naucima.

* * *

Ti pogubni bakcili rušili su crkveni organizam. Srce tog organizma — rimska crkva — dugo je vremena odolijevala njihovim pogubnim udarcima protiv jednoga dijela organizma. No bakcili su s vremenom postajali brojniji i bezobrazniji i nažalost im je uspjelo da poruše onaj dio organizma, na koji su napali: kršćanski Istok. On je podlegao njihovim udarcima, ali bakcili nijesu oborili Hristove Crkve. Njezino srce — rimska stolica — ostalo je nepovrijeđeno od njihova otrova, te iako je crkveni organizam istočnim raskolom dosta pretrpio, s vremenom se je on opet tako obnovio, da danas živi mnogo bujnijim i razvijenijim životom nego li ikad do sada.

Dr. Fra O. Knezović - Široki Brijeg.

SVEĆENIK U SLUŽBI ČOVJEČANSTVA.

Résumé. — **Le prêtre au service de l'humanité.** — L'homme est un être céleste et terrestre en même temps. En lui les penchants charnels sont en lutte contre les aspirations spirituelles. Il doit, dans sa vie, garder l'équilibre entre ces deux points d'attraction. La partie corporelle l'attire avec plus de force, mais les moyens pour y resister ne manquent pas. L'institution du sacerdoce — universelle chez tous les peuples — est pour l'humanité un trait d'union entre le ciel et la terre. Le prêtre, par sa doctrine et son exemple, élève les hommes vers les sphères de l'idéalisme. Le rôle du prêtre catholique par ce rapport est exceptionel à cause de ses pouvoirs spirituels et de sa grande dignité. Il est un alter Christus. — Le tragique de l'apostasie du prêtre. — Le prêtre, par la croix et par l'Eucharistie régénère et soi-même et l'humanité.

1. Na granici dvaju svjetova.

Po položaju svome u prirodi stoji čovjek između neba i zemlje, između carstva duha i carstva prirode; od prvoga se ne smije odmetnuti, a drugome se ne može oteti. Zato mora čovjek da nađe pravi sklad između osjetnosti i umnosti, a to će biti, ako ispravno shvati svoj položaj na zemlji: da je njegov zemaljski život privremen, da je kratak i da je priprava za vječnost. Ako ga tako shvati, tada će on kao razumno biće stati na zemlji tek površno i neprestano će svoj pogled upravljati prema carstvu duha, da »zemlju držeć neba visost stigne«, kako pjeva naš Preradović u odi »Suncu«. Čovjek je građanin dvaju svjetova pa treba da u sebi skladno združi osjetnost i nadosjetnost. On ne smije nikako da potone u osjetnosti (materijalizam), da mu duh ne bukne plamom tijela i da ne obnevidi, da ne oslijepi za idejne ciljeve ljudskoga života. Tako i anđeo u Preradovićevim »Prvim ljudima« opominje ih, da uživaju dopuštene slasti zemaljske, ali da im ne smiju biti ciljem života, da ne smiju u njih potonuti:

Srkom samo pijte zemlje slasti,
Ali u njih potonut nemojte;
Jer pod njimi bdiju tamne vlasti,
Koje bi vas povukle pomamom
Preduboke u ponor propasti.
Duh bi tijela buknuo vam plamom,
Tjelesnosti mutni, gnjusni vali
Nad vami bi sklopili se tamom,
Te ko slijepci vi bi tumarali,
Prebijali na trista se jada,
Posrljali, uvijek opadali,
A sve s jednog te istoga pada.
A ta žalost baštinom bi bila
I djece vam hiljadam hiljada,
Dok božija opet ruka mila
Pomogla im ne bi do ustanka.
Duh vas toga čuvao bludila!

Život je ljudski po svome pozivu smješten u viši red.

Tako nas uči naš razum, tako nas uči naša sveta vjera, takav je naš kršćanski nazor o životu i svijetu.

2. Težak položaj.

Mora se priznati, da je taj položaj vrlo težak i duh se naš zanosi idealima vječnosti, ali ga sapinju okovi tijela i k zemlji ga vuku, pa je vrlo mučna i teška stvar, kome carstvu da privolimo, da li carstvu nebeskome ili carstvu zemaljskome i kako da održimo ravnotežu između ta dva carstva. Zato i govori apostol naroda sv. Pavao: »Znam, da u meni dobra nije, jer ne činim ono dobro, koje volim, nego zlo, koje ne volim«[1]). — »Po unutrašnjem čovjeku veselim se zakonu Božjem, ali vidim drugi zakon u svojim udovima, koji se protivi zakonu uma mojega i čini me robom grijeha«[2]). — »Suprotne su želje tijela i duha«[3]). — »Duh je spravan, ali je tijelo slabo«[4]). — »Grijeh u meni prouzroči sve pohlepe; zavede me i ubi me«[5]) — »Pred Tobom sagriješih, Bože moj, i od Tebe odbih pouzdanje svoje«[6]). — »Pobunih se i ne posluša glasa Tvojega te ne slušah zapovijedi Tvoje«[7]). — »U bezumnosti svojoj daleko pobjegoh, da ne čujem pozive Tvoje«[8]). — »Popuštajući pokretima razvratna srca svoga pred idolima sagnuh koljena«[9]).

I carstvo prirode ima svoje čari, svoje ljepote, koje nas zabliješte, i ne dadu duhu našem da mirno plovi u visinama vječnosti, da se zanosi idealima iz drugoga svijeta da se opija božanskom ljubavi.

»Zemlja se često otvara očima ljudskim kao vrt naslada«[1]). — »Zavodnice sirene pjevaju u zgradama užitka i poziv odjekuje: »Dođite i uživajmo dobra sadašnja, te se poslužimo žarom mladosti«[2]). — »Nalijmo se žarkoga vina, pokrijmo se miomirisom i ne dajmo, da nam izmakne cvijet proljetni«[3]). — Ovjenčajmo se ružama, prije negoli uvenu; da ne bude livade, koja ne bi znala za naslade naše«[4]). — »Ostavimo posvuda tragove svojih užitaka«[5]).

3. Borba.

Ali sva ta dobra zemaljska, sve prirodne ljepote, sva uživanja ovoga svijeta, sve tjelesne naslade, sve čari proljeća i mladosti zemaljske ne mogu da zasite dušu našu, jer je čovjek pozvan u viši red: on je stvoren ne za se već za Boga, ne za ovaj

[1]) Rim. 7, 18. [2]) Rim. 22, 23. [3]) Gal. 5, 17. [4]) Mat. 26. 41. [5]) Rim. 7, 8, 11. [6]) Bar. 1, 17. [7]) 1, 18. [8]) Id. 19. [9]) Id. 22.

već za drugi svijet. Sve su to materijalna dobra, koja nas mogu časovito da i obmame, da nas zablješte i prevare, ali u njima nema apsolutne dobrote i ljepote. Duša je naša besmrtna i ona žeđa za spiritualnim (duhovnim) stvarima; ona čezne i žeđa za izvorom božanske ljubavi:

»Bože, Tebi žeđa duša moja; za Tobom čeznem kao spržena zemlja za vodom«.[6]) — »Kao što jelen žedan čezne za vodom, tako uzdišem i ja za Tobom, o Bože«[7]). — »Kada će mi biti dopušteno da stupim pred lice Tvoje i da motrim ljepotu Tvoju?«[8])

Zato i kliče najveći umnik kršćanstva sv. Augustin ispred cijeloga čovječanstva:

»Nemirno je srce naše, dok ne otpočine u Tebi, o Bože!«

Ta borba između osjetnosti i umnosti, između carstva duha i carstva tijela, između milosti i grijeha jest žilava, dugotrajna, često puta vrlo mučna i upravo očajna. Zato nam dušu i para onaj bolni krik velikog apostola naroda sv. Pavla: »Nesretna mene! Tko će me osloboditi od smrti tijela ovoga?«[9])

4. Poziv svećenstva u životu čovječanstva.

Ali kolikogod imamo neprilika i borbe s prirodom, još više imamo i sredstava, da nadvladamo sebe i prirodu, da zadržimo gospodstvo duha i da se ne iznevjerimo idealima vječnosti. Sredstva su naravna i vrhunaravna. Čovjek treba da ih savjesno upotrebljava pak će pobijediti.

Ali treba netko, da ljudima pokazuje idealizam vječnoga života, da im pokazuje put u vječnu domovinu, da ih upućuje na sredstva, kako će nadvladati sve zapreke i mamila tjelesnoga života, da uzmognu u sebi izgraditi carstvo milosti i ostvariti svoj ideal. Ljudi trebaju nekoga, koji će ih spajati s drugim svijetom, koji će biti posrednik između neba i zemlje, između Boga i ljudi.

Ljudi trebaju svećenika. Samo mu ime kaže, da se razlikuje od ostalih ljudi, da je njegova služba sveta, jer su njemu povjerene tajne kraljevstva nebeskoga, jer su njemu dati ključi drugoga života. Historija čovječanstva kaže nam, da su svi narodi,

[1]) Jak. 2, 3. [2]) Iz. 13, 22. [3]) Mud. 2, 6. [4]) Id. 7. [5]) Id. 8. [6]) Ps. 62, 2. [7]) Ps 4.1, 1. [8]) Ps. 41, 2. [9]) Rim 7. 24.

sva plemena iz svih vremena, iz svih krajeva zemaljskih imali svoje svećenike. Njima je povjerena sveta služba, preko njih su ljudi općili sa svojim bogovima, i oni su morali time da određuju smjer ljudskome životu i da zadovoljuju duševnim potrebama. Zato su ih ljudi častili, ljubili i štovali kao nijedan drugi stalež.

5. Vječno svećenstvo.

A šta tek da kažemo o vječnom svećenstvu? o katoličkome svećenstvu?

S kojegod strane uzeli katoličkoga svećenika, on se u očima vjernika pokazuje u božanskome sjaju; on je kruna svih veličina ovoga svijeta — omnium apex — kako veli sv. Ignacije mučenik. Da se pravo ocijeni položaj Kristova svećenika, govorništvo se najrječitijih crkvenih naučitelja iscrpilo i nije znalo drugo da kaže, nego da je dostojanstvo Kristova svećenstva neizmjerno i beskrajno, da je čudo, koje zapanjuje. Po božanskoj službi on je pretpostavljen ne samo svim zemaljskim nego i nebeskim knezovima.

Zaista nema časti, kojom bi Bog odlikovao ijednoga stvora, kako je odlikovao katoličkoga svećenika; zaista nema dostojanstvenika ni na nebu ni na zemlji, na koje bi Bog uzvisio jednoga stvora, kao što je dostojanstvo katoličkoga svećenika. Katolički je svećenik ona veza između neba i zemlje, on je posrednik između Boga i ljudi, on je pravi zamjenik Božji ovdje na zemlji. Sa svećeničkom službom data mu je vlast, da kruh i vino pretvara u tijelo i krv Kristovu; sam Krist dolazi u njegove ruke i preko njih se prikazuje vječnome Ocu za žrtvu. To je čudo nad čudesima, u koje naš um ne može da prodre. To je vrhunac njegove časti i vlasti, a te vlasti nema nitko ni na nebu ni na zemlji.

Sa sudačkom vlasti svećenik u ime Kristovo otpušta grijehe svijetu i duše oslobađa od ropstva vraga paklenoga, a po svetim sakramentima hrani ih životom milosti i vodi ih k vječnome spasenju. S učiteljskom službom prima vlast da Evanđelje propovijeda svemu svijetu, da ljude uči tajnama kraljevstva nebeskoga, da ih čuva od svih zabluda zemaljskoga života, da im svedrno drži pred očima sveti idealizam vječnoga života. On je svijetlo svijeta, on treba da stoji na visokoj gori i da bude putokazom u nebesku domovinu. On je sô zemlji i treba da ljude čuva od gnji-

loće zemaljske. On u istinu nastavlja misiju Kristovu, on nastavlja djelo Njegova otkupljenja. Zato je služba katoličkoga svećenika kat eksohèn služba Božja, zato je kat. svećenik u istinu drugi Krist — alter Christus.

Ali o tome uzvišenom dostojanstvu ja ne ću ovdje da govorim, nego hoću da istaknem njegov poziv u životu čovječanstva.

6. Kolebanje.

Taj polovični položaj ljudski na granici dvaju tako oprječnih carstava uzrokom je, da se duševni život čovječanstva nije razvijao u pravcu savršenstva nego u valovitoj crti. Bilo je momenata dubokoga pada, a bilo ih je i visokoga poleta. Ni historija kršćanstva ne pokazuje harmoničan razvoj duševnoga života, nego se opaža kolebanje između dobra i zla, između idealizma i materijalizma.

Mi smo svome životu odabrali jedan uzor, jedan ideal, ka kojemu duša naša neodoljivom snagom teži, jer tvrdo vjerujemo, da ćemo samo po njem doći u vječni grad Jeruzolim, da ćemo postići svoj daleki cilj. Ime nam kaže, čiji smo učenici; Krist Gospodin naš je uzor, naš ideal: »Ja sam put, istina i život.«*)

Ali zemaljske čari često nas zavedu, teža našega tijela neprestano nas dolje vuče, i mi često padamo s visine idealizma u dubine materijalizma. Ni sami nosioci evanđeoskog idealizma ne znadu uvijek da se održe na gori Božjoj, nego se katkada spuste u doline zemaljštine i svagdašnjosti. Njihov pad rađa žalosnim posljedicama, jer onda obični ljudi izgube kompas života, izgube smisao i svrhu svoga boravka na zemlji te potpuno utonu u carstvo prirode, a iznevjere se carstvu duha.

7. Preporod.

Protiv te materijalizacije buni se duša, budi se savjest. U svim tim epohama žalosnoga pada uskrsne pokoji velikan, pojavi se koji gorostas duha, da spasi ljudsko dostojanstvo, da ljude podigne iz zemaljštine, da im pokaže ideal zemnoga života, pa da ih zagrije i oduševi za ljepote vječnoga života. Opet nastane zanos, ljudstvo se preporađa na nov život i mladenačkim žarom leti za idealima duha i čezne za carstvom besmrtnosti.

Mnogo uplivaju na čovjeka prilike i društvo. Mlad se čovjek ne može nikako da otme utjecaju okoliša. Razvoj njegove ličnosti,

*) Iv. 14, 6.

njegova karaktera vrlo mnogo zavisi o tom uplivu društva, lektire i okoline. Zato je svećenik zvan, da stvara dobar milje. Svećenički je stalež neobično jako sredstvo, da se mladi čovjek trajno odupire sjetilnome svijetu i da neprestano diže svoj duh u carstvo ideala. Taj će uzvišeni idealizam potpuno razviti njegovu ličnost; njegov će se karakter formirati tako, da će taj čovjek održati ravnotežu između carstva duha i carstva prirode; njegov će duh zadržati gospodstvo nad tjelesnim čovjekom: on će postići svrhu svoga života. Kad je čovjek zadržao gospodstvo duha, kad je prožet svetim idealima, onda je on u stanju da stvara herojska djela za slavu Božju, za dobro čovječanstva i za svoje lično posvećenje. Blago čovjeku, koji je takav! On se imao zašto i roditi. On je postigao svrhu i ostvario smisao svoga života.

Zadaća je katoličkoga svećenika da stvara takve ljude. On je pozvan da izgrađuje carstvo Božje u duši svojoj i u dušama ljudskim. Kako će on izvršiti taj veliki poziv? Kako će on ispuniti tu tešku zadaću? Tako, ako bude uvijek dušu svoju napajao na izvoru ideala, ako bude svijestan svoje časti, svoga dostojanstva i Božanske službe svoje. Križ, oltar i nebo jesu centralna točka, jesu žarište svih misli, svih osjećaja dobroga kršćanina i pobožnoga svećenika. Križ, koji nam je milosti zaslužio, oltar, koji nam te milosti dijeli, nebo, gdje Bog u isto doba kruni svoje darove, i vjernost čovjeka, koji te darove dobro upotrebljava i tako stječe zasluge i krjeposti. Oltar stoji u sredini između one svete gore, na kojoj te odabranike čini dionicima vječne slave svoje. Ovdje na oltaru vjera dobiva svoju svjetlost, raspaljuje se pobožnost, a duša se obogaćuje svim blagom neizmjernoga milosrđa. Na oltaru u presvetoj Euharistiji stanuje naš Bog, prebiva naš Spasitelj Isus Krist, koji je svijetlo svijeta i hrana duša za život vječni. Naš oltar treba da bude kompas životu, putokaz svijetu, da ga čuva od svih zabluda i zala, od svih bura i oluja. Svećenik treba da dostojno reprezentira Krista na oltaru i da bude atrakciona točka, da sve ljude privlači k Spasitelju svijeta i da ih tako sačuva za život vječni. Ne smijemo zaboraviti, da je život i aktivnost svećenstva regulativ dizanja i padanja u životu kršćanstva i historiji katoličke crkve. — »Postavio sam vas da idete i plod donesete, i plod vaš da ostane.«*)

*) Iv. 15, 16.

J. Butmi. - M. Tomić.

KRVAVE OSNOVE
ILI
PROTOKOLI SIONSKIH MUDRACA.

(Nastavak.)

ČETRNAESTA SJEDNICA.[1])

Dvoličnost postupka.[2])

Treba da osiguramo sva sredstva, koja bi naši protivnici mogli upotrebiti protiv nas. Uteći ćemo se najdubljim[3]) izrazima i najzapletenijim mjestima zakonodavnog rječnika, da se opravdamo, kad budemo izricali presude, koje mogu izgledati previše smione ili nepravedne. Mnogo vrijedi, da te presude budu izražene s riječima[4]), koje joj daju prividnost načelâ najuzvišenijeg morala.

Pomoćnici Židо-Masonerije.[5])

Naša će se vlada okružiti svim snagama civilizacije, posred koje će ona djelovati. Okružit će se novinarima, pravnicima, upravnicima, diplomatima, koji su primili viši uzgoj u našim posebnim[6]) školama.

Naše posebne škole i njihov cilj.[7])

Bit će upućeni u sve tajne društvenog života. Upoznat će političku tehniku, jezike sastavljene od političkih slova i riječi. Upoznat će se s nutrnjom stranom ljudske naravi, ako se smijem tako izraziti, to jest sa raznim zvanjima, nedostacima, manama i svojstvima Goimâ, svima osjetljivim žicama, na kojima će oni igrati. Protumačit će im se razne pojedinosti sviju klasa. Po sebi

[1]) 11. zapisnik franc. rukopisa; 8. sj. kod Nilusa.

[2]) Polj.: **Upotrebljavanje zakonika u dvostrukom smislu**; tal.: **Izrabljivanje zakonika.**

[3]) Nilus: ... najtamnijim.

[4]) Nilus: ... tako energičnim, da u očima naroda izgledaju kao prekomjerno moralne, pravične i pravedne.

[5]) Polj.: **Pomoćnici masonske uprave**; tal.: **Pomoćnici naše uprave.**

[6]) Nilus: ... modernim.

[7]) Polj.: **Naše posebne škole i viši uzgoj**; tal.: **Naše škole i naš uzgoj.**

se razumije, da ovi umni suradnici naše vlasti ne će biti uzeti iz sredine Goima, jer Goimi običavaju obaviti svoj administrativni posao, bez da se brigaju za cilj, koji im treba postići, niti misle na korist, koja se može imati od njihova rada. Oni slijede rutinu administrativnog mehanizma, koji je automatično stavljen u kretnju; potpisuju papire a ne čitaju ih i čine usluge iz osobnog interesa ili ispraznosti.[8])

Mi ćemo okružiti našu vladu velikim mnoštvom ekonomista (radi toga su ekonomske znanosti jedan od glavnih predmeta, kojim se bave Židovi), bankira, obrtnika, kapitalista, poduzetnika, a osobito milijonera, jer će, u stvari, pitanje brojke o svemu odlučiti.

Važna mjesta povjeriti osobama na zlu glasu.[9])

Dok se ne bude moglo bez pogibli povjeravati izložena službena mjesta našoj braći Židovima, davat ćemo ih ljudima, kojih je prošlost i karakter takav, da su ponorom odijeljeni od naroda, te bi u slučaju da se usprotive našim interesima ili bi prekoračili naše naredbe, bili izloženi sudbenim progonima[10]) ili progonstvu **radi zloporaba, koje su počinili, a koje bi se otkrile.** Tako će biti prisiljeni da brane naše interese kao svoje.[11])

PETNAESTA SJEDNICA.[1])

Svjetske istodobne revolucije.[2])

Kad konačno dobijemo vlast pomoću državnih udara, pripravljanih svagdje u isto doba; kad se jednom za uvijek prizna nesposobnost Goimovih postojećih vlada (što možda ne će biti skoro; hoće li biti svršetkom vijeka? ... ili još kasnije? ...), mi ćemo iskorijeniti svaku i najmanju nepokornost i pobunu protiv naše vlade.

Prijeki sud. — Zabrana tajnih društava. — Sudbina F. M. nežidova.

Najprije ćemo bez milosti smaknuti sve one, koji se ne budu htjeli latiti oružja za uspostavu naše vlasti.

[8]) Nilus: ... slavohleplja.

[9]) Polj.: **Kome povjeriti važna mjesta u vladi?** Tal.: **Javne službe.**

[10]) Nilus: ... tamnici.

[11]) Ovaj ulomak ne ostavlja nikakve sumnje o autentičnosti »protokola«, jer događaji potvrđuju sve što je tu rečeno. G. B.

[1]) 17. zapisnik franc. rukopisa; 15. sj. kod Nilusa.

[2]) Tal.: **Revolucije i revolucija.**

Polj.: **Buduća sudbina goimskih Framasona.**
Tal.: **Kako će se postupati s tajnim društvima.**

Ustanovljenje tajnoga društva bit će kažnjeno smrću, dok će već postojeća tajna društva, koja su nam poznata te su nam služila, biti raspuštena. Prognat ćemo[3]) u daleke krajeve one Masone, koji previše znadu... **ili ćemo reducirati njihov broj,** a Masoni, koji nas iz bilo kakvih razloga ovlaste da boravimo u Evropi, živjeti će u sveđernom strahu da će biti poslani u progonstvo, jer ćemo izdati zakon, koji će iz središta naše vlade, t. j. iz Evrope, odalečiti svakoga, komu se dokaže da je pripadao kojem tajnom društvu, makar ovo društvo i prestalo da postoji.

Odredbe će naše vlade biti definitivne i bez priziva.[4])

Svjetsko umnažanje framasonskih Loža.

Očekujući dolazak našega kraljevstva stvorit ćemo naprotiv, i umnožiti masonske Lože u svim krajevima svijeta. U njih ćemo privući sve one, koji[5]) **su sposobni da postanu veliki političari,**

[3]) Nilus: ...njihove članove.

[4]) Kod Nilusa se nalazi slijedeći ulomak: »**Židovska autokracija pomoću terora** (tal.: **Misticizam vlasti**).

Da stavimo pod noge Pogane, među kojima smo tako duboko ukorijenili neslogu i dogme protestantske vjere, morat će se uvesti nesmiljene mjere. Te će mjere pokazati narodima da se imaju bojati naše vlasti. Ne smijemo računati na mnogobrojne žrtve, koje će se morati prinijeti za buduće blagostanje.

Postići blagostanje, pa i sa bezbrojnim žrtvama, dužnost je vlade, koja shvaća da uvjeti njezina opstanka ne sastoje samo u povlasticama, koje uživa, nego u vršenju svoje dužnosti.

Učvrstiti prestiž svoje moći, glavni je uvjet njezine stalnosti, a ovaj prestiž ne može se steći nego sa veličajnom i neslomljivom vlašću, koja će se pokazati da je nepovrijedljiva i okružena mističnom silom, n. pr. vlašću određenom od Boga.

Takova je bila, sve dosada, ruska autokracija, jedini naš, pogibeljni neprijatelj, ako ne brojimo Svete Stolice. Sjetite se vremena kad je Italija bila poplavljenja krvlju; ona nije krenula niti u jednu vlas na glavi Sylle, iako je on onaj, koji je činio, da se krv prolijeva.

Zahvaleći njegovu snažnom karakteru, Sylla je postao bog u očima naroda a njegov smioni povratak u Italiju učinio ga je nepovrijedljivim. Svjetina ne će krenuti u onoga, koji je hipnotizira svojom odvažnošću i duševnom hrabrošću.«

[5]) Nilus: ...koji se mogu zaodjenuti ili koji su već zadojeni javnim mentalitetom.

jer će ove Lože biti naši glavni izvori za informacije, kao i[6]) **sredstvo da uplivamo na političare.**

Centralna uprava Loža kod sionskih mudraca.

Sve će Lože imati jedan nepoznat centrum i bit će upravljane po našim mudracima. Svaka će Loža imati vidljivoga predstavnika, koji će zaklanjati spomenute mudrace, a od kojih će primati parole i program. Tu ćemo stvoriti gnijezdo svih revolucijonarnih i liberalnih[7]) elemenata, koje ćemo privući iz svih slojeva društva. Najtajniji politički planovi biti će nam poznati i doći će pod našu direktivu istog dana kad se izrade.

Špijonaža i Židо-Masonerija.

U Lože ćemo privući gotovo sve agente i ravnatelje nacijonalne a osobito internacijonalne policije. Usluge ove posljednje neophodno su nam potrebite, jer ona može, pod izlikom ugušenja bune, poduzeti mjere protiv buntovnikâ, prikriti naše pothvate, stvoriti razloge nezadovoljstva, i t. d.

Židо-Masonerija ravna svima tajnim društvima.[8])

Većina onih, koji ulaze u tajna društva, jesu avanturisti, štreberi i lakoumni duhovi. S takovim ljudima bit će nam lako nastaviti naše djelo i po volji staviti u kretnju masonsku mašinu.[9])

Ako se cio svijet pobuni, to je zato što nam je potrebno da ga pobunimo, da tako srušimo njegovu veliku solidarnost ili da spriječimo svaku neovisnu djelatnost. A ako bi svijet sanjao o kakvoj uroti ili bilo čemu, doći će mu na upravu jedan od naših najvjernijih služitelja. Tako mi ravnamo masonskom djelatnošću, jer znamo kamo vodimo čovječanstvo. Poznat nam je konačni cilj svake političke i socijalne akcije, dok Goimi[10]) ništa ne opažaju van neposrednog rezultata svake naredbe, koja im je data. Oni ne prianjaju nego uz časoviti probitak, uz zadovoljenje samoljublja, izvršenje neposrednih nacrta, a da nijesu svjesni toga, da im ove nacrte **mi namećemo i da im ih mi stavljamo u glavu.**

[6]) Nilus: ...središta propagande.
[7]) Nilus: ...socijalističkih.
[8]) Polj.: **Masonerija**; tal.: **Uprava tajnih društava.**
[9]) Nilus: ...našu mašinu.
[10]) Nilus: ...ne poznaju veći dio stvari, koje se odnose na Masoneriju.

Nastojanje Goimâ oko uspjeha.[11])

Goimi idu u Lože iz znatiželjnosti ili u nadi da će imati udio pri stolu. Ima ih koji tamo dolaze jedino da mogu iznijeti na javu svoje utopije makar i u uskom krugu. Oni ne traže do povlađivanje, a mi im u tome ne škrtarimo, jer nam je korisno da ih priviknemo na uzbuđenje pri uspjehu.

Kako je lako učiniti malodušnim isprazne naivčine i najmanjim neuspjehom, ili naprosto uskraćujuć im povlađivanje, lake uspjehe i umanjujuć im ugled! Tad ih je lako pokoriti, dovesti ih do gotovo dobrovoljnog posluha, jedino izgledom u nove uspjehe. Koliko naši preziru uspjeh, samo ako mogu ostvariti svoje planove, toliko su Goimi pripravni da za osobni uspjeh žrtvuju sve svoje planove. To mnogo olakoćuje našu zadaću, koja stoji u tome, da s njima upravljamo. Ovi na oko tigri imaju, u stvari, ovčije duše, a glave su im potpuno prazne (d o s l o v n o: u glavam im je uvijek propuh zraka). Mi smo im zabili u glavu fiksnu ideju, san, da ljudsku individualnost zamijene simboličnim jedinstvom[12]) kolektivizma.

Kolektivizam.

Može se držati za sigurno, da oni ne shvaćaju da se ova ideja, koju smo mi nabacili, protivi temeljnom zakonu prirode, koja od početka stvaranja porađa svako biće različno od sviju drugih, sa svrhom da dade svakomu njegovu individualnost. Činjenica, da smo Goime mogli dovesti do takova zaslijepljenja, pokazuje koliko je razvoj njihova mozga niži od našega. Njihov je mozak jednak životinjskome. To dokazuje naš izbor i to nam garantira uspjeh.

Terorizirati i ubijati bez obzira na žrtve.[13])

Iz ovoga vidite kako su bistra pogleda bili naši mudraci, kad su izrađivali planove za upokorenje Goima i davali nam ovo načelo, da se ne ustavimo pred sredstvima, i preporučivali nam da se ne osvrćemo na broj žrtava, koje će se žrtvovati za ostvarenje naše korisne i ozbiljne stvari. Nijesmo brojili[14]) Goime,

[11]) Polj.: **Važnost javnog uspjeha;** tal.: **Igra uspjeha (Uspjeh je igra radi ludosti Goimâ).**

[12]) Nilus: ... simboličnim idejama.

[13]) Polj. i tal.: **Žrtve.**

[14]) Nilus: ... žrtve one živinske rase Poganâ.

koji su padali na putu, a naše smo čuvali neozleđene i dali smo im u svijetu položaj, o kome oni nijesu mogli ni sanjati u času kad su naši mudraci, hiljadu godina unaprijed, sastavljali plan rada. Mali broj žrtava, koje smo ipak među našima morali doprinijeti, spasio je našu racu od propasti.

Masonske žrtve. — Liberalizam za Goime.[15])

Smrt je neizbježivi svršetak za svakoga od nas. Bolje ju je požuriti za one, koji ometaju naš rad, nego za našu braću, koja naš posao obavljaju.

Ali se povratimo k Masonima. Već ih danas ubijamo radi neposluha, i to tako da jedino bratstvo može posumnjati da su smaknuti, a možda i same žrtve ...[16]) U očima javnosti svi umiru naravnom smrću, i to kad treba. Bratstvo se ne usuđuje da prosvjeduje, jer smo na taj način iz masonske sredine uništili klicu najslabije volje, da se prosvjeduje protiv naših naredaba.

Premda Goimima propovijedamo liberalizam, mi držimo naš narod u strogom posluhu, jer **gdje je posluh, tu je red, a gdje je red, tu je blagostanje.**

ŠESNAESTA SJEDNICA.[1])

Kratkoća i jasnost zakonâ budućeg kraljevstva.[2])

Kad dođe naš čas da zavladamo otvoreno, da pokažemo dobročinstva naše uprave, preinačit ćemo sve postojeće zakone. Naši će zakoni biti kratki, jasni, **neopozovljivi** i ne će ih trebati tumačiti, budući da će ih svak poznavati do u tančine. Glavna njihova karakteristika bit će dužnost posluha prema vlasti u hijerarhičnom redu. Tada će iščeznuti zloporabe radi odgovornosti sviju, bez iznimke, pred vrhovnom vlašću našega suverena.

Najteže kazne za zloporabu vlasti.[3])

Zloporaba vlasti u nižoj upravi[4]) bit će tako nesmiljeno kažnjena, da će se izgubiti svaka volja, te se nešto slično ponovi.

[15]) Polj.: **Ubijanje Framasona;** tal.: **Supresije (Isčekavanje sumnjivih)**

[16]) Nilus: ... i samim žrtvama ne može o tome unaprijed doći sumnja.

[1]) 19. zapisnik franc. rukopisa; 15. sj. kod Nilusa.

[2]) Tal.: **Jasni zakoni.**

[3]) Polj.: **Sredstva upotrebljena protiv zloporaba vlasti;** tal.: **Zloporaba vlasti.**

[4]) Nilus: Zloporaba vlasti, bilo s koje strane došla, izuzevši suverena, i t. d.

Mi ćemo tako strogo paziti na svaki i najmanji kret uprave — od česa ovisi sve djelovanje upravnog mehanizma, jer korupcija u upravi stvara sveopću korupciju — da ni jedan nezakoniti čin, ni jedna zloporaba ne će ostati bez egzemplarne kazne. Sukrivnja pritajivanjem zločina i zloporabna uslužnost među činovnicima, sve ove rane isčeznuti će poslije prvih egzemplarnih kazna. Tkogod povrijedi prestiž našeg zakona, bit će kažnjen primjereno svome zločinu, makar kazne bile i okrutne.[5]) Ako se krivcu nametne kazna previše stroga, sličan je vojniku, koji na administrativnom bojnom polju pada za stvar **neozledljive** vlasti[6]), t. j. **za red, koji ovisi od ove vlasti.** Tako će se postupati, da se sačuva načelo prestiža vlasti i zakona, koji ne pripušta nikakvog mimoilaženja u prilog osobnog interesa sa strane onih, koji vode upravna kola. Tako će naši suci znati, ako iz samoljublja budu htjeli[7]) biti ili se prikazivati liberalnima, da oni prvi postaju krivcima, jer povrijeđuju načelo pravde, koje je stvoreno da služi kao uzgojni primjer pomoću kažnjavanja pogrješaka, a ne da sudac s njime pokazuje polete svoje dobrote. Takovi su poleti izvrsni u privatnom a ne u javnom životu, gdje se ljudi uzgajaju.

Ograničenje doba za suce.

Naši upravnici ne će moći vršiti svojih funkcija nego do 55. godine: najprije, jer se starci grčevito drže predrasuda i teže se podlažu novim uputama i naredbama; zatim, što će nam ova mjera omogućiti premještanje osoblja, koje nam se manje svida. Oni koji budu htjeli sačuvati svoj položaj, morat će slijepo slušati da ga zasluže.

Liberalizam zabranjen sucima i drugim visokim funkcijonerima[8])

Naši će suci biti birani među ljudima čvrste volje. Oni će znati da je njihova dužnost da kazne i primijenjuju zakone, a ne da pokazuju svoj liberalizam na štetu vladinog uzgojnog plana, kako to sada umišljaju Goimi, koji ne shvaćaju da je svaka blagost raspuštenost, jer dozvoljava krivcu da se uzda, te ne će biti kažnjen.

[5]) Nilus: ...pa i u slučaju najneznatnije povrijede ovoga prestiža radi osobnog dobitka.

[6]) Nilus: ...načelâ i zakona.

[7]) Nilus: ...pokazati svoju blagost.

[8]) Polj.: **Liberalizam sudaca i vlasti**; tal.: **Liberalizam i činovništvo.**

Naš sistem premještanja funkcijonera služit će da slomi solidarnost među kolegama i sve će ih privezati uz interese vlade, koja će odlučiti o njihovoj sudbini.

Kod nove generacije sudaca gojit ćemo ideju nepromjenljivosti reda, koji ćemo uspostaviti u međusobnim odnošajima naših podložnika, **i nužde da se bez milosrđa kazni svaka** zloporaba ovoga reda.

Danas goimski suci nalaze svakom zločinu olakoćujuće okolnosti te iz liberalizma i popustljivosti opravdavaju krivce, jer nemaju točne ideje o svojoj dužnosti **ni o važnosti i odgovornosti za svoju službu.** To je stoga, što se oni koji upravljaju, kad ih stavljaju na tako uzgojna[9]) mjesta, dovoljno ne brinu da im zabiju u glavu pojam dužnosti i svijest djela, koje imadu izvršiti. Kao što životinja šalje svoje mlade da traže plijen, **tako i Goimi svojim podanicima povjeravaju unosna mjesta, a da ne sanjaju o potrebi da im protumače cilj njihove službe ni položaj, koji ona zauzimlje u socijalnom mehanizmu.** Radi toga Goimi sami svojim silama[10]) ruše svoju opstojnost[11]), onim silama **koje podržavaju životne konce njihovih vladalaca, t. j. postupcima svoje vlastite uprave.** Crpimo dakle iz rezultata ovih čina jednu lekciju više za našu vladu.

Kad kucne čas našeg vladanja, mi ćemo iskorijeniti liberalizam iz svih važnih strateških mjesta. Od toga će zavisiti uzgoj naših podanika za organizaciju socijalnog režima, **organizaciju, koja mora biti nepromjenljiva.** Ova važna mjesta bit će povjerena samo onima, koje mi izobrazimo za vođenje uprave.

Odgovorit ću na napomenu D. A., koji kaže, da bi pensijoniranje starih činovnika mnogo stalo državu: 1. pribavit će im se privatne službe ili zanimanja, da se nadomjesti one, koje se povlači; 2. zatim ću istaknuti, da je svjetsko bogatstvo u našim rukama; **to ću dokazati kad se bude raspravljalo o financijalnim pitanjima, i napokon da će tada postojati internacijonalni novac, pravi novac, neka vrst marke, koja će olakotiti izmjenu, mjesto da je komplicira, kao što je kod sadašnjeg sistema, koji smo mi stvorili, da Goime potpuno uništimo i bijedom ih upokorimo.** Uslijed toga ne će nam trebati da se brigamo radi umnažanja troškova.

[9]) Nilus: ...visoka.

[10]) Nilus: ...slugama.

[11]) Nilus: ...vladu.

Žido-Masonska autokracija.[12])

Naš će apsolutizam biti logičan u svakom pogledu, a po tom nepopustljiv u svima svojim pravilima. Naša će volja biti poštivana i izvršivana, jer, svijesna svoje snage, ne će[13]) računati na mjere i nezadovoljstvo. Kad se nezadovoljstvo pojavi u djelu, mi ćemo ga ugušiti egzemplarnim sankcijama.

Pravo priziva dokinuto.[14])

Dokinut ćemo pravo priziva, koje će biti povlastica isključivo suverenova, jer moramo učiniti to, da bude nemoguće i pomisliti. te suci koje mi imenujemo, donose pogrješne presude.[15])

Despotizam židovskog prava.[16])

Takova vlada posjeduje, prema neznalicama pravo jačega. Ona se mora s njim poslužiti, da čovječanstvo ravna prema pravcu, koji je označila sama priroda, a to je posluh. Sve je na svijetu podložno, ako ne ljudima, a to okolnostima ili prirodi ili

[12]) Polj.: **Apsolutizam Masonerije**; tal.: **Autokracija na djelu.**

[13]) Nilus: Ne ćemo.

[14]) Polj. i tal.: **Pravo kasacije.**

[15]) Ovdje slijedeći ulomak kod Nilusa: U slučaju da bi jedan sud tražio reviziju, mi bismo odmah svrgli odnosnog suca i javno bismo ga kaznili, da se slična pogrješka više ne ponovi.

Ponavljam što sam već rekao: jedno od naših najvažnijih načela bit će, da bdijemo nad upravnim funkcijonerima, i to izričito zato, da zadovoljimo narod, jer on može s punim pravom zahtijevati, da jedna vlada raspolaže s dobrim činovnicima.

Naša će vlada izvana izgledati kao da vrši patrijarhalnu misiju, koja će pripasti osobi našega suverena. Naš narod i naši podložnici promatrat će ga kao oca, koji se brine za sve njihove potrebe, koji bdije nad svima njihovim činima i ravna međusobne odnošaje svojih podložnika kao i njihove odnošaje prema vladi.

Tako će osjećaj poštovanja prema suverenu tako duboko prodrijeti u narod, da više ne će moći biti bez njegove skrbi i uprave. Narod će živjeti u miru bez njega i napokon će ga priznati apsolutnim gospodarom.

Puk će imati prema njemu tako dubok osjećaj poštovanja, da će pred njim gotovo na zemlju padati, osobito kad se uvjeri, da njegovi funkcijoneri slijepo vrše njegove naredbe i da jedini on nad njima kraljuje. Veselit će se videći, da mi uređujemo njihov život kao roditelji, koji nastoje, da svojoj djeci uliju osjećaj dužnosti i posluha.

[16]) Tal.: **Židovska pravna načela.**

kojoj drugoj stvari jačoj od sebe. Mi ćemo dakle biti ovo više biće — jače; mi ćemo to biti u apsolutnom smislu, žrtvujući bezodvlačno sve one, koji bi naškodili našim planovima ili bi povrijedili naše naredbe; jer uzgojna zadaća sastoji u iskorijenjivanju zla i svake opozicije, sa egzemplarnim kaznama.

Židovski kralj, patrijarha svijeta.[17])

Onoga dana, kad izraelski kralj, **kralj Kuće Davidove**, stavi na glavu krunu, koju će mu pružiti Evropa, on će postati patrijarhom svijeta. Broj žrtava prikazanih za pospješenje njegova dolaska ne će nikada doseći broja žrtava, koje je suparništvo goimskih vladalaca tekom vjekova žrtvovalo ludilu veličinâ.

Što se tiče naše tajne politike, svi su narodi kao i njihove vlade djeca. Kako možete sami vidjeti, ja osnivam naš despotizam na pravu i dužnosti. Pravo vlade, da traži od naroda, neka vrši svoju dužnost, u sebi je dužnost za suverena, koji je otac svojih podanika.

[17]) Tal.: **Patrijarha svijeta.**

KULTURNI POGLEDI.

Kardinal Mercier, kat. biskup, branitelj domovine, prijatelj crkvenog ujedinjenja — (Card. Mercier — évéque cath., defensor civitatis, ami et ouvrier de l' union des Eglises). — 23. jan. preselio se u vječnost kardinal Désiré Joseph Mercier. S njime gubi Belgija svog najodličnijeg sina, kat. Crkva velikog biskupa a filozofijska struka dubokog mislioca i najjačeg predstavnika kršćanske filozofije. Kard. Mercier bio je na obzorju čovječanstva umnik, koga je čitavi kulturni svijet, bez razlike vjere i narodnosti, poštovao i čijemu se visokom značaju divio.

Mercier se rodio u Braine Lallend (Belg.) 22. XI. 1851. Dovršivši prve i srednje nauke stupi u bogosl. sjemenište u Malines-u 1. X. 1870. Pošto je 4. IV. 1874. zaređen za svećenika, nastavi više nauke na louvainskoj universi i zadobi doktorat filozofije i teologije. Sad je nekoliko godina predavao u malineskom sjemeništu, otkle g. 1882. bi pozvan na universu u Louvain za profesora filozofije. Kad je, poticajem Leona XIII. na toj universi g. 1888. i opet g. 1894. osnovan posebni viši zavod filozofije (Institut supérieur de philosophie), Mercier je bio čovjek, koji je po najmodernijem uzoru organizirao učilište, sakupio i uzgojio saradnike i znanstvenim radom podigao tu školu do svjetskoga glasa. Po smrti belgijskog primasa kard. Goossens-a Mercier bi izabran (7. II. 1906.) biskupom i njegovim nasljednikom. U konzistoriju 15. IV. 1907. Pijo X. imenova ga kardinalom.

Mercierova veličina stoji u tome, što se u njegovoj osobi sljubilo više odlika, od kojih bi svaka napose bila dovoljna da umrliku ureže neizbrisivo ime u kulturnoj povijesti čovječanstva.

O Mercieru filozofu nadam se, da će N. R. donijeti posebnu raspravu u jednom od idućih brojeva. Ja ću danas da se ukratko osvrnem na Merciera kat. biskupa i značaj — rodoljuba.

* * *

M. je velik učenjak koliko u staroj i modernoj filozofiji, toliko i na polju modernih znanosti. Sve njegovo opširno znanje bijaše prožeto i ujedinjeno dubokim metafizičkim pogledom. Kad je g. 1906. imenovan biskupom, mnogi su se znatiželjno pitali, kako će se ovaj moderni učenjak prijatelj Aristotela i Descartesa, Kanta i Hegela, priviknuti sitnome radu pastira duša. Ovo su se pitali oni, kojima M. nije bio izbližega poznat, koji nijesu znali, da je Mercier — učenjak ne samo pun čvrste vjere, nego i duboko pobožna pače i asketična ličnost. I zaista on se na biskupskoj stolici i u pastirskoj službi odlikovao velikom revnošću i intenzivnim radom oko religioznog uzgoja vjernika i svećenika. Njegove pastirske poslanice pune su duboka nauka i izlijev duše užarene ljubavlju Krista i Njegove Crkve. Zbirka govora i past. pisama A mes séminaristes (g. 1908) i knjiga R e t r a i t e s p a s t o r a l e s (g. 1910), daleko poznate i na mnoge jezike prevedene, tome su očiti dokaz. O njegovoj nježnoj pobožnosti glasno govori i okružnica na sve biskupe svijeta kojom ih potiče neka se zauzmu, da bi Marija, Mati Kristova, bila proglašena P o s r e d n i c o m s v i h m i l o s t i. M. nije ni jednu priliku propustio, a da, bilo u zboru svjetskih učenjaka bilo pred vladarima i svemožnim državnicima, proglasi suverenu vrijednost evanđeoskih istina. God. 1919. svečano primljen kao član u pariško akademiju (des sciences morales et politiques) u svom odgovoru na vrlo laskav predsjednikov pozdrav s ponosom izjavljuje: »Ja se neizmjerno nad sve ljudske počasti ponosim time, da sam učenik Evanđelja, u kome mi je moj božanski Učitelj rekao: **Traži prije svega kraljevstvo Božje i pravdu njegovu i sve će ti se ostalo nadometnuti,** a na dan mog biskupskog posvećenja Crkva, u uzvišenoj jednostavnosti svog vječnog jezika, reče mi: **»Prikloni srce svoje istini. Da je nijesi nigda izdao. Pazi, da te ne bi ni strah poništio ni uspjeh tvoj pogled zablještio. . . . Ne zovi dobrim ono što je zlo ni zlim ono što je dobro«.** U jeku nečuvenih strahota svjetskoga rata M. je svim mogućnicima glasno dovikivao: odmetnuće Država i javnoga mnijenja od Boga jest glavni zločin radi koga sada narodi trpe i pokoru čine. Le principal crîme que le monde expie en ce moment, c' est l' apostasie des Etats et de l' opinion publique.

* * *

Moralna visina Mercierova očitovala se nada sve za užasnoga rata. Nijemci, protiv prava i zadane riječi, pritisnuše njegovu domovinu Belgiju. U nasilnoj okupaciji mnoštvo nevinih građana i velik broj svećenika bi smaknut, crkve porušene, dragocjena louvainska biblioteka zapaljena, pučanstvo gonjenju i svakojakim bijedama izvrgnuto. Državnici i visoke ličnosti morali su bijegom spasiti život i održati sitni žižak državne nezavisnosti. Mercier ostade na svome mjestu, ostade kao d e f e n s o r c i v i t a t i s (čuvar domovine), da svetu vatru rodoljublja piri, da klonule duhove diže, da vjeru u konačnu pobjedu podrži — ostade da neustrašiv okupatornoj vlasti u pamet prizivlje vječna načela pravde i čovječnosti. Povijest ne će zaboraviti Mercierova pastirska pisma, koja je za užasne grmljavine topova, u svome dvoru od njemačkih bodeža okružen, upravljao svećenstvu s naredbom da ih javno s oltara vjernicima pročitaju, a da slovca ne promijene niti izostave. Spominjem božićnu poslanicu (1914) P a t r i o t i z a m i U s t r p l j e n j e (Patriotisme et Endurance) i poslanicu P o z i v n a m o l i t v u (Appel à la prière u sept. 1915). U prvoj vanrednom dubinom i apostolskom slobodom tumači što je i što od njih traži kršćanska krepost domovinske ljubavi. Potiče ih na ustrpljenje dok ne svane dan oslobođenja. Ma kakvi bili vaši nutarnji osjećaji, morate, veli im, vršiti naredbe okupatorne vlasti, dok se ne kose s vašom kršćanskom svijesti i s vašim patriotskim dostojanstvom. Prvi dio poslanice pročitan je po župskim crkvama 1. I. 1915. Nijemci da pobjesne. Na sve strane lete biciklete da uz najoštrije kazne zabrane čitanje i da zaplijene rasijane primjerke. Gen. guverner Bissing hitno pozivlje kardinala, da opozove svoj pastirski list. Neki, bojeći se teških kušnja, svjetuju biskupa, da ako neće povući, a ono barem ublaži svoju poslanicu. Mercier zakloni se u kapelu tražeći u molitvi svijetla i jakosti, pa sastavi odgovor na guvernera, u kome veli, da je njegov čin bio zrelo promišljen i zato da ga ne može ni požaliti ni povući. »Znajte, gosp. barune, piše drugom prigodom, da srce Belgijanaca nije za vas niti će igda biti. Oni vam ne čine zla niti će ga činiti, ali oni mrze vašu vladavinu.

Ovo vam je istina«. Bissing je nastojao da u nekoj mjeri i s političkih razloga dođe u susret religioznim potrebama puka. Sve uzalud. 28. XII. 1914. piše mu Mercier: »Gener. Guverner, ma kakovi bili moji nutarnji osjećaji prema njemu, predstavlja državu uzurpatornu i neprijateljsku, prema kojoj mi ističemo svoje pravo na nezavisnost i na neutralnost«.

U Belgiji se 21. jula slavi narodni blagdan. Za vrijeme rata proslava je bila oštro zabranjena. God. 1916. odlučiše Belgijanci da na taj dan drže zadušnice za svoje pale vojnike. U crkvi sv. Gudule u Bruxellesu poslije evanđelja pope se kardinal na propovijedaonicu: »Mi bismo morali danas slaviti 85.u godišnjicu narodne nezavisnosti. Do četrnaest godina (stogodišnjica nezavisnosti) u ovaj će dan naše katedrale, obnovljene i crkve nanovo podignute, širom biti otvorene, narod će nagrnuti, naš će kralj Albert na svome prijestolju slobodnim gestom prignuti svoje nepobijeđeno čelo pred veličanstvom Kralja kraljeva.... biskupi i svećenici, tumači narodne duše, u zanosu radosne zahvalnosti zapjevat će slavodobitni T e b e B o g a h v a l i m o. Danas na našim usnama pjesan veselja zamire... Pripravimo se radom, trpljenjem, bratstvom P e r c r u c e m a d l u c e m. Du sacrifice jaillit la lumière«. Ovoj srčanosti, jakosti i slobodi apoštolskoga duha sav se je svijet divio.

Okupatorna vlast višekrat htjela da zatvori ili deportira biskupa, na čija je usta govorilo srce čitava naroda. Nije se ipak usudila, ne samo stoga što je Mercier visoki crkveni dostojanstvenik, nego radi golema ugleda što ga je uživao u svijetu i kod neutralaca. U prepisci između kardinala i okupatorne vlasti, koju je g. 1919. objelodanio prof. F. Mayence (debela knjiga od 506 str.), odsijeva um i duhovitost, značaj i mirno dostojanstvo Mercierovo, osnovano na svijesti vječne istine i pravde. Nigdje u njegovim riječima mržnje, nigdje tvrdnje suprotne kat. nauku. Neprijatelji crkve pokušali su da metnu u opreku kardinala i Papu, da uvjere narod da Benedikt XV. iz obzira ili neraspoloženja nije se vladao prema Belgiji kao otac. Mercier je uvijek i za rata i poslije rata protiv toga protestirao. On je u opširnim poslanicama razjasnio vjernicima i iznio što je Papa, kao opći otac kršćana, učinio za nj i za njegov narod, pa pita: »Što je Sv. Otac mogao za nas učiniti a da nije učinio?«

Merciera s pravom uspoređuju velikim biskupima V. vijeka, koji su protiv barbarskih čopora riječju i djelom branili i obranili domovinu. Mercier, reče filozof E. Boutroux, »naoružan samom svojom pravičnošću, čistoćom svoga srca i evanđeoskom ljubavi postigne, da se je sila pred njim poklonila.

I zaista! 17. okt. 1918. u oči primirja uđe ka kardinalu barun von der Lancken, i predade mu u ime gener. guvernera i berlinske vlade ovu izjavu:

»V i z a n a s u t j e l o v j u j e t e (incarnez) o k u p i r a n u B e l »g i j u, koje ste Vi časni i saslušani pastir. I zato g. gen. guverner i »moja vlada povjeriše mi nalog, da Vama dođem saopćiti, da ćemo — kad »ispraznimo Vašu zemlju — po svojoj inicijativi i volji V a m a p r e d a t i »B e l g i j a n c e političke uznike i zatočnike (prisonniers et déportes).«

Ustrajnost i krepost kat. biskupa nije mogla dobiti od neprijatelja ljepše počasti negoli je ova!

* * *

Ne smijem da ne zabilježim ovdje još jednu stranu Mercierove djelatnosti.

U zimi g. 1889.—1890. nađoše se na otoku Maderi katolički redovnik (lazarist) Portal i anglikanac Lord Halifax. U svojim čestim razgovorima dođe riječ na približenje anglikanaca kat. Crkvi. Zaključiše, da će s obe strane poraditi kako bi došlo do zajedničkih konferencija, da se jedni s drugima bolje upoznadu. Pokušaji se međuto izjaloviše. Poslije glasovite skupštine u Lambethu g. 1920., na kojoj se sabralo 250 anglikanskih biskupa, u dvama starim znancima Portalu i Halifaxu porodi se misao da bi sada bio zgodan čas da se nastave ili bolje stave u djelo prije 30 godina naumljene konferencije. Gdje se obratiti, kome pokucati na vrata? Kome, ako li ne malineskom kardinalu ugledna i od svakoga poštovanu. Obojica 19. X. 1924. pokucaše i nađoše odaziva. Mercier otvori vrata i srce, oko njegova se stola u Malinesu u više navrata sakupila kita odličnih katoličkih i anglikanskih ličnosti i bogoslova. Ovo su glasoviti »Malineski razgovori«. Raspravljalo se o približenju anglikanaca rimskoj Crkvi. Dva glavna lica bila su sijedi starina Lord Halifax i časni kard. Mercier. Njihove rasprave nijesu objelodanjene. Znamo ipak iz okružnice Mercierove, da su rasprave tekle u najsrdačnijem raspoloženju i da su mnoge točke osvijetljene.

Kad je Mercier teško bolestan ležao u Bruxelleskoj klinici, doleti 20. I. iz Engleske 86 godišnji starac Halifax. Kad to javiše bolesnome kardinalu: »Ah, odgovori, to je prevelika ljubav u njegovim godinama i u ovo zimsko doba!« Uđe k njemu Halifax, bio je tu i O. Portal. Razgovarali su se dugo, o čemu? o ujedinjenju Crkava. Mercier razloži im svoje misli o nastavku započetih C o n v e r s a t i o n s, ako Gospodin njega pozovne k sebi. Kardinal ponudi Halifaxu, da bi, ako mu je ugodno, prisustvovao svetoj misi, koja će se sutradan 21. I. u 7 sati čitati u njegovoj sobi. Lord se vrlo rado odazove i pobožno pribiva svetome činu. Preko mise kardinal primi sv. Pričest — ovo bi najposljedna. Iza toga u tihoći pozdravi Halifax visokog bolesnika. Mercier dugo ostade u zagrljaju s ovim časnim starcem, iskrenim prijateljem ujedinjenja Crkava.

Još se dva puta navrati Halifax i Portal k bolesniku i razgovarahu se o Conversations de Malines. Na svršetku reče Mercier Lordu: »Vidite ovaj prsten. Darovala mi ga moja obitelj, kad bijah imenovan za biskupa. Uvijek sam ga nosio na ruci, premda sam imao i drugih. Eh dobro! Ako preminem, molim Vas da ga primite«.

U subotu 23. jan. duša velikog biskupa odleti u nebeske visine. U srijedu 27. I. na veličanstvenom sprovodu bio je opet starac Halifax da, kao štovatelj i prijatelj, a uz dra. Kidda, i predstavnik kantoberyskog anglikanskog nadbiskupa — kome je M. sa smrtne postelje diktirao pismo i naredio da se žurno upravi — iskaže posljednju počast neumrlome kardinalu.

Fra Karlo Eterović.

Dvije Crkve, jedna vjera, jedan Bog — (»Deux Eglises, une Religion, un seul Dieu-Allah« — boutades de M. Raditsc) — Stjepan Radić držao je u Sarajevu govor pred brojnim slušateljstvom i rekao je: »Ako Srbi i Hrvati kažu: »mi smo braća«, to je u prvom redu zato, jer nas

vjera ne dijeli, vjera je jedna, crkve su dvije: a s Muslimanima Bog je jedan, Allah je jedan, a nisu tri. I kad nam je Bog jedan i jezik jedan i jedna domovina, zašto ne bismo imali jedno veselje, a veselo se kolo igra, kad se bratski ruka drži i kad znaš, da u tomu kolu možeš biti kolovodja, kad na tebe dodje red«[1]).

Ove riječi izgledaju na prvi mah duhovite i pune idealizma, a u suštini su jako površne i prazne. Plod su jedne bujne fantazije, koja ne gleda na bitak stvari i njezin pravi smisao.

Nema sumnje, da svaka Crkva ima nekih istina u svome vjerovanju. Kad toga ne bi bilo, ne bi se nijedna mogla održati u životu, jer ljudi očitu laž ne vole slijediti. Stoga kod svih religija, pa i poganskih, nalazimo moralno vjerskih ispravnih zasada, a kod nekih i pravih Krstovih Sakramenata. I baš će ove najviše u životu ostati, jer posjeduju najviše istine. Ali odatle ne slijedi, da je vjera ovih crkava ista sa jedino ispravnom vjerom Petrove Crkve. I vjera u Crkvu konstitutiv je vjere! A Krst je ustanovio jednu Crkvu i to Petrovu, jer je njemu rekao: **Ti si kamen. Na tomu kamenu-hridi, sagradit ću crkvu moju. Vrata pakla neće je nadvladati** — Petrova Crkva jest Crkva, koju je Krst ustanovio. On u nju traži našu vjeru. Tko hoće drugu crkvu, neće ove, taj ne vjeruje Isusovoj riječi — taj nema Isusove vjere, već ima drugu vjeru, koja je druge crkve i njenog ustanovitelja, a taj je prosti čovjek. Ako njeni sljedbenici vjeruju u neke dogme, ako imadu i sakramente, to ipak u to ne vjeruju usljed vjere Krstove i radi njega, jer bi onda vjerovali i u njegovu Crkvu. — U to vjeruju radi posebnih, ljudskih razloga: uzgoja, neznanja i t. d.

Gospodin Radić očito je pobrkao pojmove. Crkva je kristalizacija vjere. Ako su dvije crkve, moraju biti i dvije vjere. Dvoje isključiva jedinstvo, košto dva tijela isključuju jedinstvo duše. Tu su dva čovjeka, pa moraju biti i dvije različite duše. A vjera je duša Crkve, koja iščinja njezino sobstvo i život. A jedna duša iščinja jedno čeljade, jedna vjera sačinjava jednu crkvu. Jedna vjera ne može nikako iščiniti dvije Crkve. To bi bila kontradikcija u sebi — nesmisao. Mi smo dosada imali neispravnih naziranja o vjeri i crkvi, ali ovakova, po kojima dvije crkve iščinjaju jednu vjeru, još nismo imali.

Pogotovo nemože biti jedinstva vjere sa muhamedancima zato što oni vjeruju u jednoga Boga—Alaha. Kad je govor o jedinstvu vjere, očito je da se ne radi ujedno i o jedinstvu Božjemu. Drugo je Bog, a drugo je vjera. Vjera uključiva dužnost da primimo kao istinu, potrebnu za spasenje, sve što je on objavio. A u tomu je golema razlika. Za nas je Isus Bog, koji se je učinio čovjekom, za nas živio, ustanovio crkvu, ostavio sakramente za duševno preporadjanje itd. Muslimani u to ništa ne vjeruju. Kako onda može biti jedna vjera s njima? Sve borbe naših junaka, sva krv prolivena po bojnim poljanama, sve patnje i suze jadne raje, kroz stotine godina za krst časni i slobodu zlatnu, bile su ništa, bile su jedna golema samoobmana sa strane potlačene raje, jer nikakve

[1]) Večernja Pošta br. 137—1926.

razlike nije bilo između njih i turčina pogledom na vjeru. Prolijevali su krv za vjeru, a bili su iste vjere, jer im je jedan Allah—Bog. Ovo je svečano proglašenje našega naroda ludjakom, a njegovu povjest povješću skrajnoga ludila. No, tko zdrave pameti nešto takovo može ustvrditi? Radije kažemo, svaki onaj, koji veli da smo jedno s Turcima, jer nam je Bog jedan, unosi u Boga proturječnost, diže Crkvi vrhunaravno njezino porijeklo, ruši istine, koje je Krst donio i Crkvi povjerio na pohranu.

Radić je sve vjere pomiješao i iz njih učinio kašu, koju religiozna duša ne može progutati. A zašto je to učinio? Pa to je onaj pokus, koga su drugi probali pod drugom formom. Znam jednoga gospodina, koji je govorio, da treba popusta i s naše i s njihove strane; također propagandu za pravoslavni božić, samo da se dodje do jedne nacionalne vjere, koja uključiva lozinku: dalje od Rima. Prvo su nam govorili o nekom ultramontanstvu, o crnoj kuriji i t. d. Zatim su isticali pravoslavlje kao nacionalnu vjeru. Ni prvo ni drugo nije imalo posvemašnjega uspjeha. Sada Radić dolazi novim sredstvom — jednakošću vjere. To bi imao biti top najnovijega sistema i najvećega kalibra za razorenje narodne duše i katoličke vjere u njoj. Onda bi tek gospodinu Radiću svanuo veseli dan, jer je »jedno veselje, a veselo se kolo igra«. Tada bi se ostvarilo jedinstvo narodno, tvrdo i potpuno, jer ga ne bi vjera dijelila. »Veselo se kolo igra, kad se bratski ruka drži«. No mi velimo, da jedinstvo narodno ne traži i jedinstvo vjere, a nacionalna crkva najmanje pomaže jedinstvo naroda i sreću njegovu. **Fr. A. Cikojević.**

Nedjeljni izleti — (Sur les excursions aux jours de dimanche). — Duhovna vlast u Trieru u svom službenom listu izdala je svojim svećenicima ovu opomenu, koja može i nama vrijediti: »Vidimo, da se i među katoličkim društvima sve više širi zao običaj, da se nedjeljno prijepodne upotrebljava za izlete. Molimo vele časno svećenstvo, da taj običaj odlučno pobija, a kamoli da bi ga svojim sudjelovanjem na takovim izletima pomagalo i odobravalo! Nedjeljno prijepodne mora da katoliku bude sveto i da mu prije svega služi za to, da uzmogne biti kod službe Božje u svojoj župi. Tiha sv. Misa, obično bez propovijedi, sasvim rano, ili nazočnost kod službe Božje u tuđoj župi, kod tjesnoće prostora, ne može da nadoknadi urednu Božju službu u svojoj župskoj crkvi. Dušobrižno svećenstvo ne smije se bez prijeke nužde udaljiti iz svojih župa. Više puta su osnivanja novih društava ili blagoslovi barjaka povodom, da tuđa društva misle, da moraju biti nazočna već kod jutarnje službe Božje. Tome ćemo lako stati na kraj, ako se barjaci blagosivaju poslije podne. — Gospoda svećenici neka kod katoličkih članova različitih sportskih društava odlučno ustaju protiv toga, da se sastanci protegnu i na nedjeljno prijepodne . . . . Isto tako kudimo i zabranjujemo i od katoličkih društava primljeni zli običaj, da se program društvenih svečanosti započinje već uoči nedjelja i svetkovina. A kamoli ples u subotu večer pa do malih sati u nedjelju! . . .

Govor rabinera. — (Discour d' un rabin, prononcé avant cinquante ans. Programme de la conquête du monde par les Juifs). — Govor, koji

niže iznosimo, izrekao je u slobodno-zidarskoj (masonskoj) loži na starom groblju u Pragu rabiner iz Frankfurta prije 50 godina. Tamo se održava sastanak svakih sto godina i to sastanak dvanaest generacija izraelskih iz 12 židovskih provincija.

»Braćo! Tisuću i osam stotina godina traje borba naroda izraelskog za svjetskom vlašću, koja je bila obećana Abrahamu, no bila mu oduzeta Križem. Gonjen i prezren neprijateljima, pod strahom smrti, poniženja i nasilja svake vrsti, narod izraelski ipak nije uništen. Ako je on rasijan po cijeloj kugli zemaljskoj, to slijedi, da i sva zemlja treba da bude njegova. Naši učenjaci cijele stotine godina sa nepokolebljivom neumornošću vode svetu borbu i narod se postojano podiže. Moć se njegova širi i raste. Nama pripada onaj zlatni idol, kome se sada svi klanjaju i koji svi obožavaju. Kada bude sve zemaljsko zlato isključivo u našim rukama, prijeći će vlast na nas i tada će se ispuniti obećanje, dano Abrahamu.

Zlato — ono je svevlast zemaljska, ono je sila, radost i nagrada, to je osnovni nauk o duhu, koji upravlja svijetom, to je tajna kabale, to je sva budućnost.

Osamnaest je vjekova pripadalo našim neprijateljima, no slijedeća će stoljeća pripasti nama. S punim se pravom možemo ponositi, da je veoma blizu ono, k čemu težimo i naša je budućnost osigurana. Prošli su ti crni dani, kada su progonili Židove. Progres civilizacije kršćanskih naroda služi nam u tome najboljem zaštitom i ni u čemu ne smeta našem nastojanju.

Pogledajmo samo pažljivo materijalna sredstva, kojima može da raspolaže narod židovski.

U Parizu, Londonu, Beču, Hamburgu, Napulju, Rimu, Amsterdamu i u mnogim drugim velikim gradovima Evrope vladaju Židovi jednim jedinim Rotšildom sa nekoliko miljarda franaka.

Osim toga u svakom više važnom mjestu se nalaze također Židovi, koji drže u svojim rukama novac, obrt, trgovinu i posjed zemlje.

U današnje vrijeme su nam prezaduženi svi vladajući carevi, kraljevi i knezovi. Burza regulira te dugove. Ako budemo vladali burzama, znatno ćemo se približiti državnoj vlasti. — Radi toga treba da što radije i lakše dajemo vladama zajmove, kako bi ih što čvršće držali u svojim rukama. Za kapitale, koje dajemo, treba, koliko je to moguće, uzimati kao zalog željeznice, poreze, šume, tvornice i sve moguće rente. Zemljoposjed će ostati uvijek u svakoj državi tako reći željezni vječni probitak.

Iz toga slijedi, da je neophodno potrebno kupovati posjede i što više uzmognemo, mi Židovi, da utječemo na podjelu velikih imanja, tim će lakše ti posjedi pasti u naše ruke.** Pod prijedlogom olakšanja sirotmašnih slojeva, svu težinu državnih poreza treba svaliti na zemljoposjed. Kada pak mi postanemo vlasnicima zemlje, sav će nam rad nežidovskih radnika davati neobično veliki dohodak. Rad je bio i jest rob spekulacije. Eksploatacija rada i otuda proističući utjecaj se javlja slugom uma. Tko može poreći, da Židovi nemaju uma, spretnosti i lukavosti? Naš je narod ponosan (!?!?!), sklon neobuzdanoj oholosti i voli raskoš. Gdje je svijetlo, tamo je i sjena. Nije nas bez razloga bog obdario, svoj izabrani narod, bistrinom uma, lukavošću lisice, vidom sokola, pameću psa, marljivošću mrava, sposobnošću udruživanja i solidarnošću.

Bili smo zarobljeni u Babilonu, a ipak smo sada moćni. Naš je hram pao, no mi ćemo podići tisuće drugih hramova. Bili smo 1800 godina u ropstvu, no danas smo prerasli za glavu sve narode, koji su nas prezirali.

Govore, da se pokršćuje mnogo Židova, no to nam ne može ništa škoditi. Pokršteni će biti naši pomoćnici i stepenice, po kojima ćemo se uspeti na novo otvorene puteve, nama još nepoznate. Pokršteni se uvijek nas drže i bez obzira na vanjsko pokrštenje, ostati će njihov duh i način misli svejedno uvijek židovski. — Nastati će vrijeme, ne više nego sa 100 godina, kada ne će više Židovi prelaziti na kršćansku vjeru, a kršćani će početi da prelaze Židovima, no Izrael će ih tada odgurnuti sa prezirom.

Jedini neprijatelj židovski je kršćanska crkva i radi toga smo dužni, da sa svim silama uznastojimo, kako bi ucijepili u nju slobodni duh, skepticizam, nevjerovanje, raskol. Židovi treba da izazivlju svakakove svađe i prepirke između različitih kršćanskih crkvi. — Imamo početi, logično, sa svećenstvom. — Najavimo mi otvorenu borbu okrivivši ih sumnjom i ismjehivanjem, marljivo slijedeći i otkrivajući škandale njihovog privatnog života.

Proces civilizacije vuče za sobom izravnanje prava svih vjera, a to je, samo se po sebi razumije, dostatno, da se precrtaju duhovni nauci iz programa kršćanskih škola.

Židovi će znati da zauzmu učiteljske katedre u svima kršćanskim školama i uzgojnim zavodima. Odatle slijedi, da će se vjersko obrazovanje morati ograničiti na područje domaćeg odgoja, a kako u većem dijelu kršćanskih obitelji za to ne će biti vremena, to će naravno religiozni duh početi postepeno da pada, dok na koncu sasvim ne iščezne. — Oduzimanje od crkve njihovih posjeda u korist države dovesti će do toga da će u kratko vrijeme ti posjedi, uslijed zajmova, koje ćemo mi dati državi, prijeći u naše ruke. — Sve će to povećati našu moć, za kojom idemo.

Nikakovu trgovinu ne smijemo puštati iz naših ruku, jer je ona, tako reći, prirođeno pravo židova. — Prije svega treba da zavladamo trgovinama alkoholom, mesom, kruhom i vunom, pak će se time tada sva poljoprivreda i selsko gospodarstvo koncentrisati u našim rukama. — Mi ćemo moći da pribavimo svima kruha, no ako izniknu među narodom bilo kakova nezadovoljstva, koja bi proizlazila radi skupoće i bijede, to mi veoma lako možemo svaliti krivnju za to na državu i podići bilo kakovu pobunu, jer svaka revolucija, svaka trešnja državnim temeljima pomaže uvećanju našega kapitala i približuje nas jednom označenom cilju.

Sve državne službe treba da nam budu pristupačne i kada ih samo

*) I to prije 50 godina.

**) Pod boljševičko-židovskom vladom u Rusiji se danas provodi velika podjela najboljeg zemljišta u južnoj Rusiji Židovima. Prošle je godine 1925. naseljeno na ta zemljišta preko 80000 židovskih obitelji.

dobijemo, spretnost i poniznost će nam pomoći, da proniknemo onamo, gdje se faktično nalazi upliv i prava moć. Samo se po sebi razumije, da je ovdje riječ samo o onim službama, kojima su nedjeljivo skopčane počasti, vlast, povlastice i iz toga proizlazeći dohodak. One obveze, za kojih ispunjenje neophodno je potrebno znanje i trud i koje daju umjeren dohodak i nagradu, te mogu da ostanu kršćanima.

Potrebno nam je da izučimo zakone. — Odvjetništvo — to je veliki korak naprijed, radi toga što je to — specijalnost, koja vodi najvećem stupnju službene karijere; više svega ide rame o rame sa lukavošću i izvrtanjem, a to nam se ucjepljivalo još kao djeci i držalo se dostojanstvom, što nam može pomoći u velikoj mjeri za postignuće vlasti i upliva prema našim prirodnim neprijateljima — kršćanima.

Zašto ne bi mogli Židovi da budu ministrima narodne prosvjete, kada su oni već toliko puta zauzimali položaj ministara državnog imutka? Židovi treba da svagdje postanu zakonodavcima, kako bi uništili prava goima, koja su na štetu sinovima Izraela. — Mi ćemo pak sa svoje strane ostati vjerni na sve vjekove zakonima, koje su nam zapovjedili naši oci t. j. sačuvati neumoljivu nenavist prema neprijateljima Izraela — kršćanima. Uostalom, mi sada više ne trebamo zakona, da nas štite, zato jer su ti zakoni već sa tako zvanim progresom civilizacije dani gotovo u cijeloj Evropi. Sad pako treba da dobijemo još takova prava, koja bi bila korisna isključivo našem narodu, tako n. pr. oportuni zakon o bankarstvu. — Taj zakon, utvrđen sa humanom svrhom, postao bi u našim rukama pravom zlatnom rudom, obilniji nego neizcrpljivi majdani Kalifornije.

Židovi treba da budu na čelu svih spekulativnih društava, ne riskirajući ipak nikakovom opasnošću, koja bi mogla nastati uslijed povrede zakona države, koje oni zahvaljujući svojoj spretnosti, treba da obilaze. Zato oni treba da uče samo one nauke, koje idu rame o rame sa Židovima prirođenom lukavošću, izvraćanjem činjenica, prevrtljivošću i koje uslijed toga mogu da budu za njih više korisni. Židovima je najbolje da izabiru svojom specijalnošću — pravo, medicinu, muziku i različite ekonomske nauke, jer je to usko vezano sa spekulacijom.

Što se tiče umjetnosti i sposobnosti ispunjavanja, to će Židovi uvijek naći načina, da i diletant bude dobro primljen i ocijenjen, ako bi on i bio srednje vrijednosti. Oni će ga već znati okružiti u stanovitoj mjeri krunom prividne slave. Između drugih nauka — medicina i politička ekonomija pripadaju našemu plemenu. Liječniku su uvijek pristupačne najskrivenije obiteljske tajne, u njegovim je rukama život naših neprijatelja. O pravu je već rečeno. S pomoću političke ekonomije je veoma lako napraviti zbrku u kršćanskim glavama i bijelo predstaviti crnim, a crno opet bijelim.

Mi moramo poticati kršćane da crkveni brak zamjene običnim ugovorom pred državnim činovnikom, jer će tada njihove žene i kćeri početi da pritežu u naš tabor, kuda će ih privlačiti naše zlato.

Ako je zlato prva moćna sila ovoga svijeta, to je svakako druga — štampa. No, što ona vrijedi bez pomoći prve? Zato će se svi gori rečeni principi, savjeti i osnove moći tek onda ispuniti, kada sva štampa bude

nama pokorna. Radi toga Židovi su obvezani i dužni, da u svakoj državi zauzmu upravu dnevnika u svoje ruke.

Mi smo lukavi, spretni i vladamo novcem. Mi moramo s pomoću političkih novina stvoriti javno mišljenje i njime upravljati isključivo u suglasju sa našim pogledima. Treba kritizirati djela, pozornicu, steći upliv i utjecaj na društvo i proletarijat.

Idući tim putem mi ćemo korak po korak istisnuti kršćane od svakog utjecaja i prodiktirati ćemo svijetu sve ono što on mora da prezire i proklinje, a što opet mora da vjeruje i zadrži.

Tada će naši neprijatelji istupati pojedince koreći nas radi naših namjera, no glupe i neuke mase će biti na našoj strani. Mi ćemo pak držeći štampu u našim rukama, moći pretvoriti istinu u neistinu, nepoštenje uzdići do pravoga dobročinstva, potresti dosada netaknute temelje obiteljskog života i razbiti njegove članove na pojedine dijelove. Mi, svemoćni, tada ćemo sve ono iskorijeniti, u što su do sada vjerovali naši neprijatelji. Mi ćemo imati mogućnost da razrušimo kredit, raspalimo strasti i dovedemo do propasti, kada i što samo zaželimo.

Sve to neka čvrsto zadrži u pameti svaki Izraelac. **W. Tomić.**

Radićeve vjerske nastranosti. — (Les idées antichrétiennes de M. Etienne Radić). — Naš list ne zanimaju političke koncepcije i gotovo dnevne transformacije gosp. Radića kao politika. Mi ćemo se osvrnuti na njegove vjerske ili bolje bezvjerske misli, oslonjeni na njegov govor u narodnoj skupštini, kako ga je donijelo beogradsko »Vreme« (21. II. 1926).

Naši čitaoci znadu po pisanju našega lista, da je Radića demagogija pokopala u njemu svaki vjerski autonomni život. On zato i u Boga vjeruje, jer narod vjeruje. Dosljedno, kada narod ne bi vjerovao, ne bi ni on radi te nevjere glavu razbijao.

Makar da on ne napada izrijekom vjeru i katoličku Crkvu nego klerikalizam; ali je to u njegovim ustima kao i u glavi svih novijih bezvjeraca jedno te isto.

Mi katolici vjerujemo, da je Papa nepogrešiv u stvarima vjere i morala, a za ovu vjersku istinu g. Radić kaže da je nepomirljiva sa našom »modernom demokratijom«. Tko ne vjeruje u vrhovnu duhovnu vlast papinu, ne može da bude katolik. Radić kaže, da je bolji katolik i od Pape i od svećenikâ samo da se dodvori prostom puku, koji nije u stanju da zaroni u njegovo nekršćanstvo.

Gosp. je Radić u Narodnoj Skupštini kazao — tamo je ipak većina pravoslavnih: »pravoslavlje i katolicizam dva su simbola jedne iste hrišćanske crkve«. Ovaj je nastup za Radića u Beogradu zgodan; ali s njim ne može da bude zadovoljan ni uvjereni katolik ni pravoslavac. Hrist je osnovao samo jednu crkvu. Jedna je svakako prava. Svaki vjernik za se drži, da je njegova prava. Reče li mu se, da su dvije ili tri prave, tada uopće ne će držati do nijedne. Tako se i gosp. Radić u svom življenju i vlada. Mnogo bi bilo poštenije i »čovječanskije« da to otvoreno prizna! Neka i ne priznaje, zdravi narodni i vjerski instinkt uvidjeti će tko je g. Radić i u doglednoj budućnosti osudiće ga.

Radić veli: »Hrvati su uvek bili za katolicizam, jer je to hrišćanstvo i svetinja, a klerikalizam je rugoba, jer ono znači upotrebiti najsvetije osećaje religije, da se razruši familija, da se razruši narod, radi političke vlasti«.

Istina je, da su Hrvati bili za katoličtvo a ne za neko neodređeno, maglovito kršćanstvo kao što je ono gosp. Radića. Katolička Crkva kao živa organizacija ona je bila svetinja našeg hrvatskog naroda. U današnjoj socijalnoj i političkoj situaciji svi bezvjerci bez razlike — ne izuzimljući ni gosp. Radića — hoće da ubiju ovoj organizaciji svaki ugled u životu za volju svojih bezbožnih, laičkih težnja. Danas liberalci svake dlake lukavo razlikuju katoličtvo i klerikalizam a to je za svakog katolika jedno te isto: jer se jedino traži u naše doba pobjeda kršćanskih i katoličkih načela u našem privatnom i javnom životu, ne radi političke prevlasti koga staleža nego radi vjere i naroda, koji je otrovan modernim bezvjerjem i nemoralom i u obitelji i u državi i u narodu.

»Novome čovjeku«. Surogat g. Vidovića. — (A propos d' un mouvement de M. Vidović pour le renouveau moral de l' humanité.) — Odmah po svršetku svjetskog pokolja osjetilo se je naglo padanje novčanih vrjednota, a u isto vrijeme učestaše tužbe, da ni moralne vrjednote ništa bolje ne stoje. Danas, nakon sedam godina, opaža se, rekao bih, neki popravak i stabilizacija kod onih prvih, ali na žalost, to se ne može još reći za ove potonje.

Nazad tridesetak godina ljudi bi se u sličnim prilikama utekli onoj doskočici: svijet je neuk; kad se narod civilizira, stvar će se popraviti. Danas se ova krilatica sve to rjeđe čuje — znak da je vjera u nju pokolebala. I punim pravom. Za svjetskoga rata proslavljena moderna kultura pokazala se mačkom, koja najprije rađa svoje mlade, a onda ih proždire. Danas poslije rata, čini se, da kulturi nije cilj da čovjeka duševno oplemeni, već da ga uči potrebama, za koje prije nije znao. Onda sve njezine tekovine na fizičkom mehaničkom i kemičkom polju, kojima se je čovjek toliko dičio: kao brzojav bez žica, pa isti nevini telefon... nijesu za drugo služile već da čovjeka razotkriju u cijeloj njegovoj golotinji, dotično da djelo rušenja učine strašnijim i potpunijim, — danas neuki, makar na obe moralno hramlju, jedva imadu čega da se stide pred »učenim« i »prosvijetljenim«.

Poznavanje hemije može služiti ljekarniku da pravi lijekove, ali i zato da pravi otrove; matematička istina 2+2=4, mi malo ne upliva na savjest jednog čovjeka. Međutim moderna kultura se je samo ovim i sličnim bavila, a moralno-religioznu stranu čovjeka je zapustila — pače hotice batalila. Zato zgražala se ona koliko hoće nad neredima, koji se danas opažaju u javnome životu, ovi joj ipak na sva usta viču: tvoja smo djeca! — Da razjasnim! Od francuske revolucije do naših dana čovjek je mislio, radio, gradio ne samo mimo Boga, nego i protiv Boga; on je ako ne riječju, a ono djelom govorio: Znanost je Bogu pokazala vrata — ne trebamo ga. Na mjesto Boga, čovjek je postavio idola, svoj razum. Bog kao da je rukavicu primio, pa je i on sa svoje strane rekao: Ljudi me ne trebaju...!? Dobro: daj da vidimo što će znati bez mene. I što se dogodilo? — Kao što je čovjek zanijekao prava Božja, tako su u čovjeku strasti zanijekale prava njegova razuma. I posljedica je bila da su danas bijele vrane koji govore u ime razuma, već netko govori u ime čuvstva, netko u ime trbuha, netko u ime inada i t. d. Stoga i dolazi da ljudi ne razumiju više jedan drugoga, jer svaki govori drugim jezikom, upravo kao i na kuli babilonskoj. Manjka, dakle, ljudima u njihovim raspravam i težnjama zajedničko tlo, opće priznati kriterij prema kome bi rasuđivali pravo i nepravo; zato, što jedan tvrdi drugi niječe, što jedan gradi drugi ruši, a to će reći da su na najkraćem putu te jedan drugoga uhvati za vlase.

Što dakle da se radi? — Na to odgovoriti bit će jedino moguće, kad se dobro promisli što je bilo.

I ako smo rekli da se moderna kultura bila odrekla Boga, to ne znači, da je bila prelomila i sa svim moralnim načelima. Ta to bi udarilo u oči, protestirao bi zdravi razum, do koga se onda ipak nešto držalo. Ali zato se je ta kultura stavila da onaj moral koga se učilo u Deset Zapovijedi krsti krivim izmišljenim i u isto vrijeme propovijeda novi, »koji se mijenja prema klimi i vremenu« jednom riječju parodira katolički katekizam, probirujući samo neka moralna načela »ad usum Delphini«. — Razumije se samo po sebi da ovim načelima, ako ih se načelima može zvati, nije bio osnovkom auktoritet Kristov, već naravno poštenje. Na taj način su ljudi mislili da su spasili kozu i kupus, riješili se nepoćudna sudije Boga, a ipak ostali moralni ljudi.

Sudeći po onom što se danas po svijetu čuje i vidi, izgleda koli naravno poštenje toli klima i interesi i uopće kriteriji prema kojima »moderni« mjere što je pravo, dobro i istinito, da su ne samo kod raznih naroda nego i kod pojedinaca istoga naroda vrlo različiti. Ljudi htjedoše biti samo ljudi pak dotjeraše dotle, da jedan drugom postadoše vuci, pače to dokazuju, i to oni koji se smatraju najpametnijim da i nijesu nego nešto razvijenije životinje.

Valjda zato jer sam na svojoj koži okušao što će reći rat, najradije mi dolaze iz one dobi u pamet slike i prispodobe. U oskudici prave robe onda su došli u promet različiti surogati. Ljudi su se za nevolju i snjima služili, ali su se naskoro uvjerili, da su prosta patvorina, u kojoj jedva ima jedan mali % prave tvari; žalosno iskustvo im je usprkos svih reklama i naručenih svjedodžbi dokazalo da surogat iako po nešto hrani, on, makar i polako ali stalno truje. Ista je stvar i u našem slučaju. Moral koga se pripovijedalo mimo i protiv kršćanskog morala nije bio nego surogat, koji je trovao i zatrovao današnje društvo. Ne kažem da je u njem sve samo zlo, ali ipak tvrdim, ako u njem još nešto vrijedi to je onaj mali % kršćanskog poštenja, koji se je tradicijom sačuvao u srcima ljudskim. Spriječiti da i ove zadnje klice kršćanskog morala ne usahnu, što više! čupati korov i dračje surogata e bi se one klice opet razvile do podpunog svog cvata, to bi po mom mišljenju imalo biti zadaćom »Novog čovjeka«.

Ove mi refleksije dolaze u pamet kad čitam, kako i naš Vidović hoće da izgradi novog čovjeka pomoću morala, koji se ne osniva na Bogu i na vjeri. Ako moral isključuje Boga, ili ga i samo mimoilazi, nije moral nego prosti surogat.

Dr. O. G. Cvitanović.

Izborno pravo za ženske. — (Le droit de suffrage féminin.) — Ne mogu se doduše ni s kršćanskog ni s društvenog stanovišta odobriti svi zahtjevi modernog ženskog pokreta, koji ide za emancipacijom žene od čovjeka i njezinim potpunim izjednačenjem s čovjekom. Ali se još manje može odobriti oskudna uloga, koja se ženi daje u društvu. Njezine i naravne i stečene sposobnosti često je puta čine još sposobnijom za neke društvene službe, nego li jednoga muškarca. Ona može u vrlo mnogo slučajeva biti zgodnom savjetnicom i pomoćnicom čovjeku kako u obiteljskom tako i u javnom životu.

Što smeta n. pr. da žena bude nastavnica, da obavlja pojedine uredovne poslove i obnaša odnosne službe; da bude liječnica, spisateljica, umjetnica; da se brine za zaštitu zapuštenih, siročadi, ostarjelih, za namještaj djevojaka bez službe i t. d.? Zašto žena ne može biti u odboru za zaštitu morala, za cenzuru filmova, kazališnih predstava i nepristojnih ilustracija; za suzbijanje nečedne mode i trgovine s bijelim robljem; napokon u svim moralnim, socijalnim i zakonodavnim pitanjima, koja se odnose na rad žene i na njezina građanska prava i dužnosti? U većini ovih slučajeva žena je sposobnija da vrši dotično zvanje nego muškarac, a ipak joj se tako lako ne dopušta pristup. Priznajem, da svaka žena nije zgodna za takove službe. Ali će svak priznati i to, da ni svaki muškarac nije za svaku zgodan. No ipak muškarci se načelno ne odbijaju od takovih službа, nego se među njima biraju spretniji i darovitiji. Zašto se tako ne postupa i sa ženom, nego je se načelno isključuje iz okvira društvenog života? To je nepravda, koja se ljuto osvećuje na samome društvu.

Žena može doći do izražaja svojih želja i zaštite svojih prava kao i unapređenja društvenog dobra sudjelovanjem u javnome životu, odnosno aktivnim i pasivnim pravom glasa. U državama, gdje se bolje pojimlje socijalna pravda, to joj je pravo priznato u potpunoj mjeri; gdje slabije, tu joj se priznaje djelomično. A gdje joj se to pravo nikako ne priznaje, pitanje je da li tu ima socijalne pravde. Francuski vikači već su promukli vičući: sloboda, jednakost, bratstvo; a svak zna da u Francuskoj nema ni slobode ni jednakosti, a najmanje tu ima bratstva. Zato ondje žena ne može doći do izražaja svojih želja ni do zaštite svojih prava. Ni sadanji socijalistički parlamenat ne da ženi njezinih prava, a ipak ti ljudi ne prestaju kričati: sloboda, jednakost, bratstvo! Našoj državi za uzor služi Francuska; ali samo sa svoje loše strane. Zato je i kod nas žena bez prava u javnome životu.

Nije tako u drugim naprednim državama. Mi ćemo ovdje, prema »Correspondance Internationale« (Bureau d'Etudes et d'Informations féminines) br. 13. god. 1925. donijeti alfabetičnim redom popis onih država, koje ženi priznaju djelomično ili potpuno izborno pravo bilo glasovanja bilo izberivosti. 1. Afrika južna: na općinskim izborima glasovanje i izberivost; 2. Amerika Sjeverna: sveopće pravo glasa, t. j. glasovanje i izberivost u svim izborima; 3. Argentina: pravo odobreno od senata i predloženo parlamentu na glasovanje; 4. Australija: sveopće pravo glasa; 5. Austrija: sveopće pravo glasa; 6. Belgija: u općinskim izborima glasovanje i izberivost, izberivost za pokrajinska vijeća i parlamenat, glasovanje priznato samo ratnim udovicama; 7. Čehoslovačka: sveopće pravo glasa; 8. Danska: sveopće pravo glasa; 9. Engleska: glasovanje i izberivost u općinskim izborima; za parlamenat biraju samo žene, koje su navršile 30 godina, mogu biti izabrane od 21. godine; 10. Estonska: sveopće pravo glasa; 11. Finska: sveopće pravo glasa; 12. Grčka: glasovanje bez izberivosti u opć. izborima (stupa na snagu god. 1927.); 13. Ile de Man: sveopće pravo glasa; 14. Iles de la Manche: sveopće pravo glasa; 15. Indija engleska: glasovanje bez izberivosti u pokrajinama Bombay, Madras, Sjedinjenim Pokrajinama, u Asamu i Bengaliji; u nekim gradovima kao Bombay, Madras u opć. izborima pravo glasovanja i izberivosti; u Indiji urođeničkoj: pravo glasa priznato je ženama u državama Cochin, Tavankore, Jahalwar i Mysore; 16. Irska: sveopće pravo glasa; u sjevernoj Irskoj: kao u Engleskoj; 17. Islandija: sveopće pravo glasa; 18. Jamaika: glasovanje bez izberivosti; 19. Kanada: sveopće pravo glasa u pokrajinama ili u području federalnom; ne mogu biti izabrane federalnim senatorima; u provinciji Quebec nemaju nikakva prava; 20. Kenija: sveopće pravo glasa; 21. Letonska: sveopće pravo glasa; 22. Litvanija: sveopće pravo glasa; 23. Luksemburg: sveopće pravo glasa; 24. Nizozemska: sveopće pravo glasa; 25. Norveška: sveopće pravo glasa; 26. Nova Zelandija: sveopće pravo glasa; 27. Nova Zemlja (Terre-Neuve): pravo glasovanja bez izberivosti u opć. izborima; u političkim izborima pravo glasovanja i izberivosti za žene od 25 godina; 28. Njemačka: sveopće pravo glasa; 29. Poljska: sveopće pravo glasa; 30. Rodezija: sveopće pravo glasa; 31. Rusija: sveopće pravo glasa; 32. Španjolska: glasovanje i izberivost u opć. izborima; 33. Trinidad i Tobago: glasovanje bez izberivosti za žene preko 30 godina; 34. Ugarska: glasovanje za parlamenat ženama preko 30 godina; 35. Windward Islands: glasovanje bez izberivosti za žene preko 30 godina.

Hoće li ovo djelovati na naše ljude, da promijene svoje dosadanje nepravedno držanje naprama ženi u javnome životu?

Dr. Fra A. Crnica.

Alsačani i (Lorenci) traže konfesionalne škole. — (Les catholiques d' Alsace—Lorraine réclament des classes confessionelles). — Poznato je, da Francuska nastoji da i u novoosvojenim pokrajinama Alsaciji i Loreni uvede laičku školu. Ali su Alzačani i Lorenci spravni pretrpjeti sve prije nego dopustiti, da njihova djeca budu poučavana u bezbožnoj laičkoj školi. Stoga je 18 članova Vrhovnog Vijeća u području Bas-Rhin, a koji pripadaju Republikanskoj i Nacionalnoj Pučkoj Uniji u Alsaciji, prikazalo istom Vrhovnom Vijeću memorandum, u kome traže, da se u interkonfesionalnim školama osnuju i konfesionalni razredi, da roditelji mogu tamo slati svoju djecu.

Evo memoranduma u kom Alsačani ustaju za svoja najsvetija prava: »Memorandum, koji potpisuje 18 članova Republikanske i Pučke Unije, izraz je njihove katoličke svijesti, izraz je njihova straha, da u

interkonfesionalnim školama ne propadne moralni uzgoj djece. Oni zahtijevaju vjerski uzgoj u osnovnim školama, jer kanonsko pravo njihove Crkve, koje ima snagu bezuvjetnoga zakona za svakoga njezina člana bez izuzetka, veže roditelje u savjesti, da uzgoje djecu po nauku njihove Crkve, to jest da dadu djeci katolički uzgoj, koji daju učitelji katolici u katoličkim školama.

Jedino s ovoga razloga oni hoće, da se ondje, gdje su uvedene interkonfesionalne škole, uvedu i posebni razredi za učenike, kojih roditelji izrično traže vjerski odgoj.

Ovaj je zahtjev pravedan, bilo da se obaziremo na slobodu savjesti ili na naravno pravo roditelja, budući da su, bez ikakve sumnje, roditelji oni, koji imaju najprije pravo da odluče, kakav se uzgoj ima dati njihovoj djeci: htjeti prisiliti roditelje, da šalju djecu u školu, pred kojom oni strepe za uzgoj svoje djece, značilo bi činiti nasilje na njihovu savjest. Pitanja, koja se tiču vjerskog uvjerenja, ne mogu se nikada rješiti po načelu većine: tako ih rješavati značilo bi: na najžešći način pobijati velika načela čovječjih prava.

Ovo poštovanje vjerskog uvjerenja u pogledu uzgoja, potpisani na ovome memorandumu, traže, naravski, ne samo za katolike, već i za sve konfesije. U ostalom, židovska je konfesionalna škola u Strasburgu zadržana, a katolici i protestanti imadu isto pravo zahtijevati, da im se dade ono što je dato Židovima, pa oni to i traže ovim memorandumom«.

Ovaj memorandum bio je primljen i odobren velikom većinom u plenarnoj sjednici Vrhovnog Vijeća. Svi nezavisni socijalisti glasovali su za memorandum, dok su 6 socijalista, 1 radikal i 2 tako zvana neovisna zastupnika glasovali proti. I tako se neustrašivi Alsačani bore za svoja najsvetija prava, ne dopuštaju da itko vrijeđa njihovu katoličku savjest; i oni uspijevaju.

Čujmo još, što se u rujnu dogodilo u Loreni. Potprefekti su najavili, da imadu prestati škole za malu djecu u mjestima ispod 2000 stanovnika, osim ako ih općina hoće na svoje troškove uzdržavati. To je već barbarstvo, a pogledajmo sada ovo: od 89 škola, koje ta odredba pogađa, nema ih nego 86, u kojima podučavaju katoličke školske sestre!! U Loreni kao i u Elzasu živo je katoličko uvjerenje, i roditelji imadu pouzdanja jedino u svoje katoličko učiteljstvo i u katol. školske sestre. Vlada u isti mah predlaže, da one općine, koje ne bi htjele uzdržavati učiteljicâ, osnuju druge dječje škole, premda taj zakon za Lorenu ne vrijedi. Još vlada licemjerno kuša da opravda svoj korak pa kaže, da to sve biva s toga, što treba štedjeti novac. Poslanik Schumann, u ime Lorene, upravio je otvoreno protestno pismo na ministra predsjednika, u kome on, između ostaloga, ispituje, koliko je iskreno vladino opravdanje, da treba štedjeti, i dolazi do frapantnog zaključka, da u nutarnjoj Francuskoj (gdje su uvedene laičke škole) ima brojem 2522 laičke škole, koje imadu manje od 10 učenika; 1047 laičkih škola sa manje od 5 učenika; 50 škola u departamentu Ardéche sa 2—3 učenika, a u departamentu Vendée 14 škola bez i jednog jedincatog učenika. Te sve škole i učiteljstvo bez učenika država uzdržava i ter kako skupo; tu ne treba štedjeti:

s jednostavnoga razloga, što te škole nijesu u katoličkim rukama, dok one u Loreni jesu i njih hoće da ukinu, pa mjesto da to, reku, kažu da nema novaca. Protest, koji je poslanik Schumann uputio na vladu, uspio je. Vlada je uvidjela, da se ne mogu tako gaziti ljudska prava i opozvala je svoju odluku. (Isp.: »Le Héraut«, 7 nov. 1925; »Elsässer« 4 i 8 sept. 1925; »Ecclesiastica, Annalen für zeitgenössische Kirchen und Kulturkunde«, Freiburg, 24. Okt. 1925.).

I u nas Hrvata počelo se u zadnje vrijeme po francuskim metodama postupati. Ugledajmo se u primjer Francuza-katolika i ne dajmo, da nam neprijatelji gaze naše najdraže svetinje. **Dr. G. B. Vuco.**

Najstarije književno društvo u Bosni i Hercegovini — (La plus ancienne société littéraire en Bosnien-Hercégovine, fondée par la jeune-usse franciscaine de Bosnie en 1855.) — Na svečan način bila je proslavljena u Sarajevu 7. veljače 1926. sedamdesetgodišnjica najstarijeg književnog društva u Herceg-Bosni. Tu je proslavu učinio zbor franjevačkih bosanskih bogoslova »Jukić«. Njegova je to svetkovina bila. Makar da se i nije ovaj zbor od svoga začetka ovako nazivao nego tekar od god. 1908., ipak on ima pravo da slavi dob svog dugog vijeka od sedam decenija, jer je bio nošen istim idealima kao i njihov prvi zbor, osnovan u Đakovu pod imenom: »Zbor redovničke bosanske mladeži«, čija je pravila potvrdio bosanski provincijal fra Martin Nedić 26. listopada 1855.

Zbor i članovi zbora mučili su se, znojili su se i stradali za ove četiri svetinje: za vjeru i svoje redovničko zvanje; za narod i njegovu knjigu. Njegov dugi vijek u ovom pravcu može da pokaže i na vidljive uspjehe. Prije nego što je bila uvedena redovita crkvena hierarhija u Bosni, članovi ovoga zbora bili su jedini vjerovjesnici Hristova evanđelja i u toj službi nijesu uzmakli pred krutom silom Osmanlije. I današnji crkveni prelati i dostojanstvenici biskupi: Mišić fr. Alojzije i Garić fra Jozo gojenci su ovoga starog bosanskog društva.

Ako je što spašeno — a spašeno je mnogo — u Herceg-Bosni Crkvi i narodu, to je zasluga bosanskih ujaka. Oni su mu nesamo vjeru sačuvali, nego su ga i za našu naciju spasili. Još onda, dok su bosanski đaci bili učenici Italije i Austrije, bili su i ostali djeca svoga mukotrpnog zapuštenog naroda. Tuđinci im (Austrija) kao krivovjercima i buntovnicima otkazuju gostoprimstvo, i bosanski franjevački klerici nalaze utočište kod velikog Hrvata i Jugoslavena biskupa Strossmayera u Đakovu (1853). Tuđinsko progonstvo za sreću je bilo. Na žarištu biskupova srca i na obzorju njegove velike duše i franjevački bogoslovi zagrijaše se ognjem njegove ljubavi za vjeru i za narod. U Đakovu ostadoše sve do 1876, kad ih i odatlen neprijateljski duh austro-ugarske diplomacije prebaci u Ostrogon pa u Pečuh, dok konačno ne uspi bosanskoj provinciji da nakon raznih peripetija osnuje svoje središnje bogoslovlje u Šeher—Sarajevu (1909).

Osim svojih zvaničnih dužnosti i staleškog nauka u filozofskim i bogoslovskim naucima redovnički je zbor njegovao i hrvatsku knjigu.

Za svog dugog vijeka on nam ostavi i vidljivih tragova. Još godine 1870. zbor izdade zbirku narodnog blaga pod naslovom »Bosanske narodne pripovjetke«. Ovom se zbirkom zanimao naš velikan dr. Franjo Rački i sam je pri tisku korigirao. I Jukićev list »Bosanski Prijatelj« bio je predmetom zborova milovanja i skrbi. Iste godine izdalo je društvo za god. 1871 prvi pučki »Kalendar«, namijenjen katoličkom puku u Bosni. Uspjelo mu je da ga izda i za god. 1874. — U prosvjetnom i narodnom cilju, kad je hrvatski mecena god. 1866 dao za hrvatsko sveučilište 50.000 forinta, franjevačko društvo dalo je od svog siromaštva 35 forinta. U prosuđivanju ovog neznatnog čina odlučnu ulogu igra kulturni i nacionalni duh bosanske bogoslovne mladosti. — Bosanski klerici ni u tuđini nijesu zanemarivali svog patriotičnog osjećaja i nacionalnog prosvjetnog rada pa ih vidimo gdje u Pečuhu izdaju spomen-ediciju: »Tridesetgodišnja povjest književnog društva redovničke mladeži bosanske«. (1885). I prijevod s talijanskoga: »Porciunkula« (Pečuh 1877) u dva mjeseca doživljuje dva izdanja. Članovi zbora, kada su se konačno preselili u Bosnu — ponosnu izdaju i svoj zabavno-poučni list: «Polet« koji su proširili i izvan zidina svojih samostana, u javnost. Uz njegovanje lijepe knjige, društvo se bavilo i socijalnim pitanjima. To dokazuje i prijevod Dehonova socijalnog djela: »Socijalna obnova u kršćanskome duhu«. (Zagreb 1920). »Jukić« je izdao god. 1915. zbirku narodnoga blaga biskupa fra Marijana Šunjića: »Narodne junačke pjesme iz Bosne i Hercegovine«: koje je zbor i po drugi put objelodanio (1925). Najnovija je »Jukića« edicija: »Kalendar sv. Ante«. Članovi »Jukića« svojim su perom krasili mnoge naše listove, kao na pr. »Novu Reviju«, »Serafinski Perivoj«, »Našu Misao«, »Luč« i t. d.

Zbor je imao čvrstih, prijateljskih veza sa prvim našim ljudima (Strossmayer, Rački, Gaj) i sa najstarijim našim prosvjetnim institucijama (Matice: ilirska i srpska).

Zboru treba da zahvale svoje kasnije uspjehe ugledni ljudi Bosne-Srebrne, kao što su franjevci: Nedić, Božić, Bralić, Markušić, Škarica, Dugonjić, Čičić, i najplodniji i najpoznatiji pisac crkvene povijesti, današnji sveučilišni prof. dr. Julijan Jelenić. — Ovo su tekar neki vanjski dokazi aktiviteta našeg zbora, dok su njegove zasluge na duhovnom polju posvećenja duša i njegovih članova i bosanskog puka još veće i zaslužnije — jer ih svevideći Bog piše u svoje vječne knjige.

Želimo da zbor opet i opet nastavi starom stazom prošlog mukotrpnog rada u znaku: ljubavi k Bogu, k Redu i k Narodu!

Fra K. L. — Sarajevo.

Pismo jednog obraćenog Rusa — (Lettre d' un converti Russe à ses coreligionnaires) — Pred nekoliko vremena donijele su poljske novine, da je prešao na katolicizam slavenskog obreda pravoslavni arhimadrit u Wilnu o. Filip Mozorow, jedan od najistaknutijih pravoslavnih ličnosti u Poljskoj. Morozow je odavno gojio simpatije prema katolicizmu, i wilnski su ga katolici vrlo cijenili. To je bilo glavnim razlogom, da su ga pravoslavni crkveni poglavari svrgli sa rektorske časti pravoslavnog sjemeništa u Wilnu. U zadnje vrijeme, do svojeg prijelaza na katolicizam, vršio

je službu kateheta na jednom liceju u Wilnu. Sada vrši pastirsku službu u jednom dijelu spomenutog grada. Otrag nekoliko mjeseci donio je »Dziennik Wilenski« ovo otvoreno pismo o. Filipa, koje je upravio Teodoziju, pravosl. nadbiskupu i pravosl. kleru grada Wilna:

»Iza dugog promišljanja, ja sam učinio važan korak: odlučio sam da postanem članom one vjeroispovijesti, kojoj je na čelu vrhovni Pastir rimski biskup. Dok to činim, slijedim glas svoje savjesti, koji me uvjerava, da je ondje prava Kristova Crkva, gdje se nalazi apostol sv. Petar u svojim nasljednicima.

Ovim pismom hoću da Vašoj Presvijetlosti zahvalim na Vašoj skrbi, što ste imali za me, i hoću da rečem posljednji zbogom svoj mojoj staroj braći u pravoslavlju, s kojima odsele ne mogu surađivati.

Dijeleći se od vas uvjerajem vas, da moj prijelaz nije nikakovo izdajstvo nečesa onoga, što mi ima biti sveto, naime: prave vjere i vjernosti našem narodu. Kad sam postao član katol. Crkve, ostajem vjeran istinskom pravoslavlju, koje su jednodušno ispovijedali sv. Oci i crkveni Učitelji. Ja ne zabacujem nikakove »dogme« ovog istinskog pravovjerja. — Nijesam prinuđen da se odrečem našeg lijepog bogoslužja u jeziku slavenskih apostola sv. Ćirila i Metodija, bogoslužja i jezika, koje je Rim priznao i odobrio kao i latinsko bogoslužje. Priznanje vrhovne papinske vlasti u Crkvi nije mi zaprekom, da budem dobrim sinom našeg miloga ruskoga naroda, kao što nije bilo zaprekom ni Vladimiru Solovjevu, jednom od najvećih ljudi našeg naroda, da prigrli katolicizam i da ostane Rus. Zašto da umanji moj ruski osjećaj prijelaz u onu Crkvu, u kojoj su zastupane sve narodnosti svijeta bez ikakove štete za njihovu domovinsku ljubav?

Naprotiv — kako ja cijenim — približenje na vjerskom području k našoj slavenskoj braći na zapadu, osobito Poljacima, mnogo će pomoći slozi među djecom iste zemlje i građanima iste države, gdje nam je Providnost dosudila da skupa živimo.

Opraštajući se s vama, predviđam, da ćete me prokleti u vašim crkvama i da ćete me nazvati apostatom. No ja se tome ne čudim, ja vam već unaprijed opraštam. Čim vi cijenite, da ste druga crkva negoli rimska, vi ne možete drukčije ni postupati prema onima, koji se od vas dijele. Ali ja čvrsto vjerujem, da Vaše prokletstvo i vaša osuda ne će niti zere naškoditi mojoj duši. Vi me ne ćete rastaviti od mističnog Kristova tijela, niti od Njegove ljubavi. I, ljubeći Krista i Njegovu sv. Crkvu, ja ću vas, moja braćo i unaprijed u Njemu ljubiti i molit ću se Svevišnjem, da vam udijeli istu milost, koju je dao i meni: da što veći broj od vas stigne do ove hridi, na kojoj je naš Spasitelj sazidao svoju Crkvu, i na kojoj se samoj može sigurno da održi prava Kristova vjera u ovim mutnim i razrovanim danima. Ne tražite potpornja vašoj crkvi ni u Moskvi ni u Carigradu niti kod protestanata u Canterburjiu, već samo u Rimu — središtu kršćanskog jedinstva.

Filip Morozow«.

Dakako, pravoslavna je crkvena vlast svrgla i degradirala o. Morozowa. Preko 20 uglednih wilnskih građana, potaknuti primjerom o. Filipa, prijeđoše u krilo kat. crkve.

Lurd — Ministar Prosvjete i Vrhovno Sudište u Portugalu. — (Les faits de Lourdes dans une thèse de doctorat, devant, le Ministre de l' Instruction publique et devant le Tribunal suprêmé de Justice). — Cand. med. Antonio de Azevedo do Sonto na sveučilištu u Coimbriji (Portugal) predao je nazad tri god. svom fakultetu disertaciju »Lurd i medicina«, gdje znanstvenim dokazima razloži, kako lurdska ozdravljenja nadmašuju i moć naravi i snagu liječničkih umijeća. Fakultet je disertaciju svestrano proučio i odobrio. Položivši sve rigoroze i obranivši tezu odličnim uspjehom Azevedo je dobio doktorat iz medicine. Framasonima bijaše njegov doktorat nepoćudan, jer je tim i sama universa na neki način javno priznala lurdska čudesa. Stoga podgovoriše svog Velikog Meštra Heder de Ribciro, aktualnog Ministra Prosvjete, koji naredbom od 17. juna 1924. poništi sve rigoroze i obranu teze Dr. Azevedo, jer bi tobože teza bila »čisto konfesionalne naravi« te dosljedno »nebi spadala na znanstveni karakter fakulteta«.

Medicinski fakultet pozove nato izvanrednu sjednicu 27. juna, da pretrese to pitanje. Svi profesori prosvjedovaše proti uništenju doktorata. U svom prosvjedu vele, da je Dr. Azevedo udovoljio svim propisima fakulteta, da Ministar Prosvjete nema prava da odlučuje o karakteru i vrijednosti doktoralnih teza, da miješanje ministrovo u takove poslove ruši prestiž i gazi autonomiju univerze. Napokon, budući da teza D.ra Azevedo nije »čisto konfesijonalne naravi«, pače »spada na znanstveni karakter fakulteta« jednodušno prosvjeduju proti ministrovu mišljenju o vrijednosti disertacije kao i proti njegovu uplitanju u isključivo pravo universe. Dr. Azevedo nije bio, razumije se, zadovoljan ministrovim ukazom, već apelira na Vrhovno Sudište u Portugalu. Ovo, na sveopće zadovoljstvo, poništi ministrovu naredbu i tim dade zadovoljštinu tražitelju. Zanimivo je, kako opravdava svoje uništenje. »Uzevši u obzir, veli Sudište, da:

a) Sveučilišta uživaju zakonom priznatu autonomiju.

b) Sve što se tiče ispita i doktorata isključivo je pravo autonomnog fakulteta.

c) Savjet medicinskog fakulteta (u slučaju Dr. Azevedo) izjavio je, da teza nije »čisto konfesijonalne naravi«, pače »spada na znanstveni karakter fakulteta«.

d) Fakultet je odobrio tezu i obranu iste, čim je Dr. Azevedo već dobio pravo na doktorat.

e) Dr. Azevedo izvršio je sve zahtijevane formalnosti.

Napokon, uvidjevši, da je ministarska naredba protivna zakonima i pravu tražitelja, jednodušno zaključuje, da je naredba nevaljala; te su svi članovi uvjereni, ako bi joj dali valjanost, pokazali bi se pristrani i tim povrijedili: bit, plemenitost i čast svoje službe.

Stoga, mi potpisani poništavamo sve juridičke učinke ministrove naredbe.

Lisabon, 11. VIII. 1925. C. Conçalves Ferreira des Santos Forjaz de Sampaio.«

Ovaj slučaj jasno nam kaže, koliko je framasonima stalo do čiste znanosti i državnih zakona, koje, ako su njima u prilog nazivlju »intangibles«.

Samom pak Vrhovnom Sudištu služi na čast, što je svojim nepristranim pravorijekom sačuvalo neovisnost i svoju i sveučilišta kao i znanstveni karakter fakulteta.

Židovi na svijetu. — (Combien de Juifs y a-t-il dans le monde? Leurs lieux de prédilection.) — Poznati »Geograf. statist. Universalni Atlas« prof. Hickmanna, koji je prije rata izlazio u veoma zgodnu džepnom formatu, ugledao je 1924. svjetlo potpuno prerađen, a i u drukčijem — manje zgodnom — formatu. Novo izdanje priredio je Alois Fischer (Wien, G. Freytag & Berndt). Vrlo je zanimljiva 44. tablica, gdje je osim drugih religijâ na svijetu i u Evropi još posebno prikazano »Rasprostranjenje židovskog naroda (i ujedno mojsijevske religije) na zemlji«. Statistika je iz početka 1922. Prema njoj od 13,670.000 Židova, što ih je na svijetu, ima ih u samoj Evropi 10,323.000! Najviše ih je u slavenskim zemljama: u Rusiji 3,500.000, u Poljskoj 3,100.000, u Češko-Slovačkoj 350.000, u Jugoslaviji 65.000, u Bugarskoj 40.000; k slavenskim zemljama pribrojimo i dvije bivše ruske zemlje, Litvu s 220.000 i Letsku s 80.000, pa tako dobivamo za evropski Istok strašan broj: 7,355.000 Židova! U Rumunjskoj, Njemačkoj, Ugarskoj, Austriji, Grčkoj i evropskoj Turskoj, našim prvim susjedama, ima ih 2,340.000, dakle nas Slavene uhvatilo je u svoje kolo 9,695.000 Židova! Sva ostala Evropa nema ih nego 628.000. Kad se čovjek malko zamisli nad tim brojevima, tada mu mnoga tajna novije slavenske povijesti biva jasna kao bijeli dan... Židovi znadu izabrati zgodno mjesto! I to nesamo u Evropi! Eno u čitavoj Americi (i Sjevernoj i Južnoj) ima ih tek 2,000.000, ali zato ih je u samome New Yorku 1,100.000, t. j. 20% svega stanovništva. Ipak New York nije najveći židovski grad. To je — »naš« — Solun sa 60.000, to jest 35%! Za Solunom dolazi odmah Varšava s 309.000 (33%), onda se redaju Budimpešta s 212.000 (22.9%), New York, Beč s 260.000 (14.1%).

Pobjeda kršćanskog morala u Engleskoj. — (Le néo-malthusianisme condammé par la chambre des Lords.) — Mrs. Marie Stopes, doktorica filozofije, utemeljila je u jednomu radničkom i siromašnom predjelu Londona zavod za Birth Control, gdje je poučavala taj narod, kako će umjetnim sredstvima zapriječiti porod. U istu svrhu pisala je i širila razne knjige.

Dakle Neo-Maltusianizam! Ta nemila kuga, koja danas sve to više hara po tobože kulturnim zemljama. Teška ta bolest (nažalost lako prijepčiva) izjeda čovječanstvo sve to više; ubija mu i dušu i tijelo. Ubija dušu: osim što teško gazi zakone prirode i tim vrijeđa njenog Tvorca, grabi iz duše svaki plemeniti osjećaj, u obitelj unosi nevjernost, zlovidnost i svađe; ubija tijelo porađajući mnoge bolesti, cijelo čovječanstvo decimira, pače i potpuno vodi propasti.

Proti toj užasnoj zarazi, biču porodice i domovine, ustao je odvažni katolik dr. med. Sutherland i izdao djelo »Prikaz kršćanske nauke protiv Neo-Malthusianizma.« Tim se djelom našla pogođena Mrs. Stopes, pa je tužila sudu dra. Sutherlanda zbog ovih njegovih stavki:

1. Dr. Stopes zloporabi siromašni radnički stalež poučavajući ga u praksi protivnoj naravnim zakonima — usprkos toga što je osjećaj čistoće tog puka protivan toj praksi.

2. Ta metoda spriječavanja poroda jest po prof. Melbroy dosada najpogibeljnija — pa zaslužuje da ju se nazove nakaznom.

3. Širenje knjiga, koje preporučuju takovu praksu, protivi se opstojećim zakonima — i zato je teški prekršaj.

Posebno sudbeno povjerenstvo u inkriminiranim riječima razlikovalo je činjenice kao takove od komentara piščeva. Rastavljene riječi sadrže činjenicu, a one iza crtice piščev komentar.

Dr. Sutherland je na sudu utvrdio, da navedene činjenice odgovaraju potpuno objektivnoj istini; u komentaru pak nije imao nikakve zle volje, dao ga je dobrom nakanom da koristi čovječanstvu.

Parnicu je vodio Lord Chief Justice. Rasprava je trajala 4 dana. Na posljetku povjerenstvo je odgovorilo na ova četiri upita. (Donosimo i odgovor.)

1. Da li se u inkriminiranim riječima sadrži ozloglašenje? — Dà!
2. Da li su činjenice objektivno istinite? — Dà!
3. Da li je komentar pravedan? — Ne!
4. Kolika bi globa bila? — 100 šterlina.

Lord Chief Justice držao je za bitnost rasprave: jesu li činjenice objektivno istinite ili ne. Pošto je na to pitanje isto povjerenstvo afirmativno odgovorilo, izreče presudu rješujući dra. Sutherlanda.

Mrs. Stopes nezadovoljna, uteče se na Prizivni Dvor, koji većinom glasova poništi gornju presudu i odredi Mrs. Stopes odštetu od 100 šterlina. Za razlog navodi što je spomenuto povjerenstvo na treći upit odgovorilo da je komentar nepravedan.

Ali dr. Sutherland od ove druge presude apelira na Komoru Lordova. Lord Chancellor George Cave, predsjednik Komore, stao je na stanovištu: kad su činjenice objektivno istinite, i njihov komentar treba da bude pravedan. Za osnaženje svoga mišljenja donosi neke auktoritete. Tako n. pr. veli Chancellor, u parnici Cooper proti Lawson Mr. Justice Coleridge reče: „...Tu vam je slučaj, gdje je sasvim pravedan ovaj zaglavak: ako je činjenica dokazana, u isti mah dokazana je i pravednost komentara." Zatim Lord Chancellor traži da se poništi odluka Prizivnog Dvora, a osnaži osuda Lord Justice. U istom smislu govorila su tri lorda, a jedan protivno. Komora Lordova izdade zaista presudu povoljnu za optuženika: Stopes je osuđena, a dr. Sutherland riješen.

Uspjeh ove rasprave odzvonio je po cijeloj Engleskoj, osobito među katolicima. Dr. Sutherland proglašen je borcem kršćanskog morala proti Mrs. Stopes.

Jedna prazna krilatica. — (Tendances malicieuses cacheés sous des phrases vides de sens et contredites par l' expérience) — Naše narodno ujedinjenje odmah po slomu, donijelo je želju i volju za jedinstvom vjere. Onih dana putovao sam sa jednim učenim čovjekom, koji je bio čisto zanešen za narodnim jedinstvom i kazao mi je: »Treba da sada provedemo i duševno jedinstvo — jedinstvo vjere. Nešto ćemo popustiti mi, nešto oni, izabrat ćemo svoga Papu i tako ćemo biti sretni«. Naravno, ovaj učeni gospodin, prava je neznalica u vjerskim stvarima. Vjera nije prosta bunda, koju možeš suživati po volji. Ona je stvar iznad naše vlasti i svojina Božja, naime, istina od njega objavljena, a istinu ne smije niko prekrajati, jer onda ona više nije istina. Kad bi se ostvario projekat onoga gospodina, iz te mješavine nestalo bi prave vjere i zakonite crkve, a došla bi nova, isključivo ljudska tvorevina.

Ali drugi nisu tražili gornju mješavinu. Mislili su, da će bolje uspjeti sa pravoslavljem, pa su ga isticali kao ideal narodne crkve. Naši listovi to su naglasavali s nekom slatkošću. Svaka se novotarija lako prima, osobito onih opojnih dana, pa je i ona krilatica omamljivala neuke. Dosta je bilo naći se u Splitu o pravoslavnom i katoličkom Božiću, da opaziš jako zamračenje religiozne svijesti. Dok je katolički Božić bio proslavljen u obiteljskoj tišini i Crkvi, pravoslavni je bio slavljen s vanjskom manifestacijom, koja je bila do sada neviđena. Orilo se je u slavu pravoslavlja i narodne crkve, a, po kad što, čuo se je i povik: dolje latinska crkva i latinski Božić.

Naravno, ovo ni jedno, ni drugo nije ispravno. Najprije nisu ni katolička Crkva ni Božić latinski, nego su Krstovi, ustanovljeni za svakoga — za cijeli svijet. Kod Krsta nema razlike narodnosti, jer je on Otac i Rimljanina i Grka i Afrikanca i Američanina i sviju ljudskih plemena. A narodna crkva isključuje pojam Crkve! Dok je narodna, nije Krstova Crkva! Može biti narodno kolo, narodna akademija, vezivo i t. d, jer tu se ispoljavaju osobitosti narodnoga duha i sposobnosti, na a Crkvi Krstovoj mora se ispoljavati opća ljubav Božja za cijeli svijet.

Baš ovaj dvostruki izvor ovih crkava uzrokom je i posljedica, koje sobom nose. Narodna, zato jer je narodna, nosi na sebi strasti naroda, iz koga je nikla. I Babilonci i Asirci i Grci i Rimljani imali su svoje vjerovanje, recimo — svoje narodne crkve. One su bile utočište sviju narodnih grijeha i proroka. Nikakov se rat nije vodio, a da nije bio vođen pod egidom njihovom — ne da mole mir, ili da ne podlegne država, nego da raspaljuje mržnju i onda kada rata nije. Narodna crkva znači narodni egoizam, jer ona taj egoizam uzgaja, a egoizam laca ruke na tuđu svojinu i na tuđa područja. Ratovi su strahoviti potresi društva. Narodni egoizam proždrljiva je zvijer, koja se ljudskom krvlju poji. I onda, eto ratova i krvoprolića, za koje nosi odgovornost narod i njegova crkva. No prava Crkva jest Božja ustanova. Zato, jer je Božja, mora biti općenita. Dok je općenita, mora isključivati neuredni egoizam. Njezino pravilo treba da je ljubav. Stoga ona svima dovikuje: braća ste, sinovi ste jednoga Oca. Time Crkva biva jedan veliki i opći kulturni faktor, jer širi snošljivost i pitomost ljudi među sobom. Stoga je Krstova Crkva, Crkva čitava čovječanstva. Zar nije i danas, u vijeku bezvjer-

stva, Vatikan opservatorij svijeta, u koji gledaju i oni, koji ga ne bi željeli gledati? Istok je od vajkada imao svoje narodne crkve, pa je li istok cvatan, napredan? Koju mu je sreću donijela njegova crkva, jasno je iz primitivnosti i autokratstva u kojem se nalazi. Zapad je bio pod utjecajem opće Crkve, pa neka napredak, prosvjeta i sloboda govore o blagotvornosti njezina utjecaja!

A sve ovo, glede narodne crkve, radilo se je pod izlikom a valjda i iz želje, da naše jedinstvo bude stalnije i tvrđe. No to je opsjena. Egoizam je uzrokom razdiobe. Crkva, koja poništava egoizam u dušama, promiče narodno jedinstvo, no koja ga gaji, ili mu ne staje uspješno na put, nije ni uspješni čimbenik narodnoga jedinstva. Jasno je onda, koju da crkvu biramo baš iz interesa za narodno jedinstvo.

U ostalomu, nikada se ne će postići, da vas narod, pa bilo koji, bude jedinstven u vjeri. Narodno se jedinstvo sastoji u istim fizioloških crtama, jeziku, običajim i socijalnoj upućenosti jednih na druge. I vjera mnogo pomaže, ali ona nije bitna oznaka naroda, jer tada ni Francuzi, ni Nijemci, nit ikakov narod ne bi bio jedinstven, jer kod svijuh ima raznih vjera. Vjera je pitanje shvaćanja i savjesti, a ne pitanje narodnoga jedinstva, i ko hoće da ju drugomu nametne u ime njegovo, taj počinja zločin na narodnoj savjesti i ruši jedinstvo.

Stoga riječ »u narodnu crkvu« bila je i jest zločin na našemu narodnom tijelu, a bila je prodavana pod zvučnom krilaticom rodoljublja.

Fr. A. Cikojević.

»Velika mržnja«. — (La grande haine contre tout ce qui n'est pas juif) — Sionist Cheskel Zwi Klötzel napisao je u listu »Janus« (g. 1912/13) ove riječi: »Prema antisemitizmu stoji na židovskoj strani velika mržnja svega, što nije židovsko. Svaki je Židov u dnu svoga bića mrzitelj svega, što nije židovsko. U istinu ništa nije u meni tako živo, kao uvjerenje o tome, da ako išta ima, što ujedinjuje sve Židove svijeta, to je ova velika, uzvišena mržnja. Tu činjenicu, da je jako židovstvo opasnost za sve, što nije židovsko, ne može nitko uzdrmati. Svi pokušaji nekih Židova, da protivno dokažu, moraju se označiti isto tako kukavičkim kao komičkim. I dvostruko lažnim negoli su kukavički i komički! Ali još se mora čudnijim činiti, ako Nežidovi sa svom ozbiljnošću od nas traže, da se odrečemo naše prirodne mržnje, ako od nas očekuju suzdržljivost, čednost, poniznost«. (Citirala bečka »Schönere Zukunft« od 18. X. 1925, god. I., br. 3. str. 71.)

KNJIŽEVNI PREGLED.

Grisar Hartmann S. J., **Martin Luthers Leben und sein Werk.** Freiburg i. Br. 1926. Herder. Str. 560.

Uz sve obilje literature o Luteru i luteranizmu do nazad par decenija bilo je teško dobiti i približno pravu sliku o ovom fatalnom čovjeku. Nimbus svetosti i reformatorskih vrlina, kojim ga je bila ovila protestantska legenda, krio je promatračevu oku historičnu istinu. Na sreću malo je XIX., a još manje XX. vijek bio voljan prepustiti proučavanje Lutera peru protestantskih zelota, već su došli Döllinger, Denifle i u novije vrijeme o. Grisar, i njihova mu istraživanja digoše onu aureolu, koju mu je protestantski mit oko glave bio stavio. Ovo je danas tako jasno, da švedski luteranski nadbiskup iz Upsale, Söderblom, u svojim predavanjima o Luteru, koja je imao u maju 1923. u Münchenu, priznaje kako »je katoličko proučavanje Lutera proširilo horizont nad reformacijom i izvelo radikalni preokret u shvaćanju Lutera.« (Bayerischer Kurier, München, 9. Mai 1923.)

O. Grisar je već g. 1911. i 1912. izdao svoje monumentalno djelo »Luther«. Njegovu spremu i objektivnost priznali su i protestantski učenjaci. S ovim pak novim djelom o. Grisar ispunja svoju želju, koju je još od onda gojio: izdati u jednom manje opsežnom djelu nešto sažetiju i preglednju sliku Luterova života. Naravski da su mu pri ovom poslu dobro došli rezultati postignuti od raznih istraživača prigodom priprave za Luterov jubilej god. 1917.

Luter je bio više nego li otvoren i na jeziku i na peru. Uz njegova djela sačuvalo se i dosta njegovih pisama, i to nesamo onih određenih za javu, već i privatnih. Na temelju dakle prvih izvora pisao je o. G. ovo djelo i uz to ga ilustrirao slikama najznamenitijih ljudi i krajeva, koji se u njemu spominju.

Svima, koji se ovakovim pitanjima bave, ovo djelo najtoplije preporučujem.

Dr. O. G. Cvitanović.

Cathrein V. S. J. **Philosophia Moralis.** — Freiburg 1925. Herder. str. 518. Cijena mar. 7.50.

Ovo je priručna knjiga za katoličke naučne zavode filozofije i teologije. Gledamo je u trinaestom izdanju. Dobra preporuka za njezinu vrijednost. Pisac je napisao u dva velika sveska na njemačkom jeziku svoju moralnu filozofiju. U sažetijoj i preglednijoj formi u ovoj je latinskoj knjizi sve sadržano, koliko se radi o moralnim pogledima na temeljna etička pitanja, koja traže riješenje u svijetlu zdrave ćudoredne svijesti. Dakako, ova je svijest u skladu i s kršćanskim objavljenim moralnim istinama.

Djelo, osim uvoda, ima dva glavna dijela. Prvi dio radi o općoj nauci u etici, kao što su pitanja: o svrsi čovjeka, o njegovim djelima; o dobroti i o zloći ljudskih djela: o krepostima i manama; o zakonu; o savjesti; o grijehu; o pravu uopće. Drugi je dio posvećen posebnoj etici, i u njemu nalazimo: o dužnostima ljudi prema Bogu, prema samom

sebi, prema iskrnjemu. Ovdje je govor o pravu vlasništva, o čemu se danas najviše raspravlja, i o ugovorima. U drugoj knjizi drugoga dijela razvijen je socijalni nauk zdrave moralne filozofije. Tu se govori o društvu uopće, o obitelji, o državi. Pisac dosta opširno razmatra državnu oblast i u njezinim raznim odnosima: u odnosu s crkvom, s odgojom i sa školom; u vezi s narodnim blagostanjem i s riješenjem socijalnog pitanja. Nalazi se i posebno poglavlje o međunarodnom pravu.

Ova je knjiga napisana skolastičkom metodom. Makar da je novajlija, nevješti ovoj metodi, s naporom čitaju; ipak je mi rado preporučujemo filozofima i bogoslovima kao i starijim svećenicima — ne izuzimljući ni katoličkog lajikata, koji latinski čita — jer će se bolje i jasnije uputiti po ovoj metodi u najteža pitanja moralne filozofije negoli da čita preopširna djela iste vrste. Skolastička, silogistička metoda raspravljanja nenatkriljiva je u određenosti i jasnoći poimanja.

Mainage Th., **Immortalité.** Paris, P. Téqui 1926. Str. 251.

Neumrlost duše bila je uvijek predmetom ljudskog zanimanja. Ako opazimo, da ovo zanimanje opada, tada se očito vidi, da je čovjek duševno bolestan. Težnja za osjetnim užicima naškodila je općem uvjerenju ljudi, da je naša duša neumrla. Filozofija i teologija pozvane su da u savremenom ruhu ovu staru i sveđer novu istinu čovječanstvu pred oči stavljaju. Učeni i nadaleko poznati dominikanac Mainage ovoj je zadaći potpuno odgovorio. U sedam predavanja: L'univers; Les religions; L'Homme; La Métapsychique; La Conscience; La Raison; Eternité — predmet neumrlosti svestrano je i temeljito razvio. Može čitalac da se i ne slaže s njime u nekim pojedinostima, ali je uopće razlaganje sjajno i književno dotjerano.

Ovom zgodom preporučujemo i djelo o. Urbana Talije o neumrlosti, koje sa svoje svestranosti i dubine ne zaostaje za ovim francuskim.

Ovaka djela treba da turamo u ruke onima, koje je moderni skepticizam zahvatio. Plitak je on, kada dođe pod nož zdrave kršćanske kritike. **P. G.—**

Bludau Dr. August, **Die Gegner der Johannesschriften.** (Biblische Studien XXII. Band, ½ Heft, Freiburg i. Br. 1925. Herder u Co. Verlag. 8o. XV + 230 str.

Dr. A. Bludau biskup je u Ermlandu. Napisao je više prvorazrednih bibličnih rasprava, između kojih se odlikuju »Aleksandrijski prijevod knjige Danijela i njezin odnošaj prema masoretskom tekstu« (Bibl. Studien II, 2-3) i »Prva dva Erasmova izdanja Novoga Zavjeta i njegovi protivnici« (Bibl. Studien VII, 5). Posljednja njegova rasprava radi o »Prvim protivnicima Ivanovih spisa«. Pošto je dokazima utvrdio koje je knjige sv. Ivan apostol i evangelist napisao, presvijetli g. proučava do tančina prve protivnike Ivanovih knjiga, osobito evanđelja i otkrivenja. Prve protivnike nazivlje »A l o g i m a«, t. j. b e z u m n i m a, jer su bez razloga nijekali nauk Ivanov, koji se sadrži u njegovim knjigama, o božanstvu Hristovu. Taj nadimak prvi je upotrebio sv. Epifanij (Haer. 51, 3). Podrijetlo ovih heretika bijaše Mala Azija, pobliže Frigija (str. 181), i to grad

Thyatira. Prvi njihov zametak opaža se oko g. 123. p. Hr. Kasnije su se širili na zapadu u Africi i Rimu. Proti njima je pisao Irenej, Hipolit i Epifanij. O njima se malo što sačuvalo osim onoga, što se nalazi u tri napomenuta crkvena pisca. Svakako presvijetli g. iskoristio je do najmanjih sitnica, što je tko o njima pisao ili rekao u njemačkoj, francuskoj i engleskoj književnosti. Raspolaže izvanrednim znanjem. Obiluje najsitnijom raščimbom. Da je poslije svake obrađene točke stavio kratak izvadak i zaključak, kao i na koncu radnje, studija bi dobila još višu jasnoću i znatniju preglednost. **Dr. Fra Juraj Božitković.**

Schlund Dr. P. E., O. F. M., **Idee und Ideal im hl. Franziskus.** Franzisk. Lebenswerte 1. R. 3. Bändchen. Würzburg-Mergentheim 1925. S. 132. Cij. M 2. Verlagsbuchhandlung Karl Ohlinger.

God. 1923. izdao je učeni O. H. Felder kapucin svoju lijepu knjigu, kojoj je gotovo isti naslov kao i gornjoj, naime: Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi. Moglo bi se stoga posumnjati, da je knjiga O. Feldera dala povod ovoj knjižici O. Schlunda. No tkogod vidi ovu knjižicu, lako će upoznati, da je ona izrađena potpuno nezavisno od knjige O. Feldera. Knjižica O. Schlunda sastoji iz 7 predavanja, koja su sva držana prije nego se je pojavila knjiga O. Feldera, neka i 15 godina prije. Neka su također već bila objelodanjena u listovima »Virgo mater« i »Verba vitae et salutis«. Ovdje su skupljena u cjelinu na molbu O. G. Haselbecka, urednika zbirke »Franziskanische Lebenswerte«, u kojoj zbirci knjižica izlazi kao 3. svezak prve serije.

Schlundova knjižica razlikuje se od Felderove i po predmetu. Felder prikazuje ideale sv. O. Franje na temelju povijesnih podataka. A O. Schlund ističe religiozno-znanstvenu i povjesno-filozofsku ideju, u kojoj treba promatrati sv. O. Franju i njegovo djelo. Zato i nije njegovoj brošuri naslov »Ideali sv. Franje«, nego »Ideja i ideal u sv. Franje«.

Suvišno je spominjati, da izradba odgovara naslovu knjižice. Čitatelj se tu susreće sa snažnim i novim idejama. Sv. Franjo ukazuje mu se u pravom svijetlu, kao gorostas, koji zaslužuje udivljenje naroda i vjekova, pa je razumljivo, kako je on mogao proizvesti pokret, koji je — kako reče isti Renan — iza pokreta Kristova najveći, što ga je vidjelo čovječanstvo. Knjižica vrlo zgodno dolazi osobito predavačima, koji se pripravljaju da svojim predavanjima što dostojnije proslave 700-godišnjicu blažene smrti sv. O. Franje. **Dr. Franc.**

Chanbost C. L'Esprit et les Vertus du vénérable Antoine Chevrier. Fondateur de la Providence du Prado. Lyon 1925. Str. 460. Em. Vitte (3. Place Bellecour).

Mogao bi tko pomisliti, da nema više Svetaca na svijetu. Ali taj bi se ljuto prevario. Svagdje Bog izabira odabranih duša, koje će drugima svijetliti dobrim primjerom i svojim duhovnim životom osuđivati grubi materijalizam našega doba.

Takova odabrana duša jest i časni sluga Božji Ante Chevrier, utemeljitelj zadruge »de la Providence« u Pradu. U gornjoj knjizi, koja je izvadak iz njegovih spisa i procesa za beatifikaciju, orisane su njegove

heroične kreposti, osobito vjera, ufanje, ljubav prema Bogu i prema bližnjemu, razboritost, pravednost, jakost, ustrpljivost, umjerenost, poniznost, poslušnost, siromaštvo i čistoća.

Ovu knjigu svak čita s koristi. U njoj vidi praktično ostvarene najteže kršćanske kreposti pa osjeća pobudu, da ih i sam u djelo stavlja. Dušobrižniku napose, osim sjajnih uputa, pokazuje način, kako će duše voditi do savršenosti po vršenju kršćanskih kreposti. Živo preporučujemo. **Dr. B. Živković.**

Die heilige Magdalena Sophie Barat und ihre Stiftung. Freiburg i. Br. 1925. 4°, str. 488. Herder.

Ovdje imamo opet život jedne moderne i velike svetice, žene izvanrednih krjeposti i zamjernih djela. Utemeljiteljica Redovnicâ Presv. Srca, rođena 13. XII. 1779., svoju lijepu dušu predala je Bogu 25. V. 1865. u dobi od 85 godina, 5 mjeseci i 13 dana. Blaženom je proglašena 24. V. 1908., a svetom 24. V. 1925.

Sv. Magdalena Sofija pokazala se je uzornom uzgojiteljicom ženske mladeži, jakom ženom, koja je s neviđenom hrabrošću podnosila sve grozote i užasne posljedice druge francuske revolucije kao i posljedice uzbunâ u Švicarskoj i Italiji, osobito god. 1846. i 1848. Mnogo je pretrpjela i radi kušnja, koje su snalazile njezinu Družbu. Ali nepokolebljivo pouzdanje u Boga i želja da se Bog u svemu slavi, odoljeli su i učinili da je njezina Družba nanovo procvala u Americi i u drugim misionskim krajevima, pa i u samoj Evropi. Njezin život, budući da se je odigrao gotovo u istim prilikama, u kojima se mi nalazimo, divan je za nas primjer, kako da se i mi u stanovitim prigodama snađemo te kako da ostanemo Bogu vjerni i u protivštinama neslomljivi. **Dr. Nikolajević.**

Premoll O. M., **Storia Ecclesiastica Contemporanea.** Torino—Roma 1925. P. 496. Marietti.

Ova savremena povijest kat. Crkve prikazuje nam, u općim potezima, njezin nutrnji i vanjski život u razdoblju od posljednjih 25 godina, naime od g. 1900. do g. 1924. uključivo, t. j. od posljednjeg do sadanjeg jubileja. O. Premoli ovu je povijest napisao na zamolbu mnogih prijatelja, a i sam je osjećao sklonost prema njoj, jer se s posebnim interesom ovom poviješću bavio.

Najprije nam prikazuje općenite prilike Crkve u god. 1900. Zatim opisuje život posljednjih četiriju Papa: Leona XIII., Pija X., Benedikta XV. i Pija XI. Onda iznosi Crkvu u njezinim odnošajima sa 28 država u Evropi, 8 u Aziji, 17 u Africi, 14 u Americi, 3 u Australiji. Po sebi se razumije da govori i o našoj državi. Uopće je nepristran i ispravan, pa mu se ne može što važnije zamjeriti. Tko pročita ovu knjigu, stiče pojam velebnosti kat. Crkve, pa se lako uvjerava, da je jedina ona Kristova Crkva, te — koliko mu drago drukčije izgledalo — da je evropski rat, s vjerskoga gledišta, sjajno dobiće za Kristovu, t. j. katoličku Crkvu.

Dr. Fra A. Crnica.

Louismet Dom S., O. S. B., **L' Initiation Mystique.** Paris 1926. Téqui (82, rue Bonaparte). Str. 369. Cij. fr. 5,75.

Vernhes J., P. S. S., **Amour et Souffrance** ou le Problème de la douleur humaine ici bas. Paris 1926. Téqui. Str. 154.

Lajoie L., **Transfigurée par l' Eucharistie et par la lutte.** 3. éd. Paris 1926. Téqui. Str. 90. Cij. fr. 2.

Prva knjižica radi o mističnom ujedinjenju duše s Bogom po ljubavi. Ona je šesta knjiga u nizu prekrasne zbirke poznatog O. Louismeta o mističnom životu. U stvari, tumači prvih 5 poglavlja veličanstvene »Pjesme nad pjesmama«, i to tako milo, s tolikom duhovnom unkcijom, da je pravo duševno uživanje čitati je. Neka nitko ne misli, da nije za nj ili da predmetu nije dorastao. Ovu divnu knjižicu s jednakim zanimanjem čita lajik kao i svećenik, svećenik kao i redovnik. Sve ona neobično zagrijava i ljubavlju Božjom tako užiže, da čovjek jasno vidi, kako s jedne strane nije teško, a s druge strane kako je ugodno, idealno i čovjeku nužno da Boga ljubi svim srcem, svom dušom i svom snagom svojom.

Druga knjižica raspravlja o odnošaju ljubavi i trpljenja. Bjelodano dokazuje, da bez trpljenja nije moguće ispuniti onu prvu i najveću zapovijed: da bez njega nema ljubavi, kako je jezgrovito i snažno kazao pisac zlatne knjige »Nasljeduj Krista«: sine dolore non vivitur in amore« (Knj. 3, p. 5, br. 7). Dakle, tko ljubi, taj trpi; tko trpi, taj ljubi.

Treća knjižica pokazuje, kako je jedna svemu svijetu skrivena duša na sebi i ljubav i trpljenje divno u djelo provela. Ta je duša umrla g. 1915. u dobi od 24godine. Ime joj je Matilda. To je valjda sve, što će pozniji vjekovi znati o njezinu rodu i plemenu. Živjela je nepoznata i htjela je da takova ostane, pa joj je životopisac udovoljio. Ipak je ona bila jedno od Bogu najdražih stvorenja u našemu vijeku.

Sve tri ove knjižice vrlo dobro dolaze za naše Bogu otuđeno doba. Danas se ljudi međusobno kolju, a Bog, koji je ljubav, šalje duše plamteće ljubavlju, da ovu svetu vatru, koju je on donio na zemlju, raspale u ljudima, da se opet ljube kao braća, kao djeca istoga Oca na nebesima. Neka ove knjižice rasplamte što više srdaca i što više blagoslova donesu njihovim čitateljima! **Dr. Franc.**

Grgec P., Kod Namjesnika Kristova. Zagreb 1925. Str. 182.

Poznati naš publicist g. P. Grgec obdario nas je prošle godine lijepom knjigom »Stare slave djedovina«. U njoj je, stihovima raznih pjesnika, opjevao našu prošlost i pokazao, što smo mi Hrvati bili od našeg dolaska na jug do danas. U ovoj novoj knjizi, zbirci najljepših religioznih, narodnih, kulturnih i umjetnih uspomena iz negdašnjeg i sadanjeg vječnog grada Rima, pokazuje nam, što smo mi Hrvati, kao katolici. U istinu, u ovoj knjizi ne može se naći prikazan nego samo jedan dio onoga neprocjenjivog i nepreglednog blaga, koji se nalazi u gradu Namjesnika Kristova, jer pisac niti je htio niti je mogao da na ovako usku prostoru prikaže sve to neizmjerno balgo. No ipak što je iznešeno, prikazano je tako vješto i zanimljivo, da čovjek upravo žali što nije i sam bio na prošlogodišnjim hrvatskim hodočašćima. Knjiga se čita ugodno kao kakav roman. Iz nje se lako može vidjeti, što su Sveti Oci Pape učinili za nas Hrvate u prošlosti i kako su se naši pređi vladali prema njima.

Knjigu ne možemo nego toplo preporučiti osobito onima, koji su još zadojeni predsudama, da je Papa neprijatelj narodâ uopće a nas Hrvata napose. Neka samo pročitaju ovu prekrasnu knjigu, pa će njihovih predsuda nestati, kao što nestaje i magle na pomolu žarkog sunca.

Dr. P. Nikolajević.

Radić Fra I., **Pošast putenosti i uzgoj čistoće.** Zagreb 1926. Izdao Savez Trećega Reda sv. Franje. Knj. 3.

Evo knjižice, koja nam je tako potrebna. Seksualni nagon tako silno pustoši naše društvo, da je strahota. A ipak dosada nijesmo imali zgodne knjižice, koja bi na to ljude upozorila i podala im upute, kako će se sačuvati, da i oni ne postanu njegovom žrtvom. O. I. Radić hoće da s ovom brošurom doskoči toj gorućoj potrebi.

Knjižica od 142 str. na maloj 8⁰ dijeli se na dva dijela, s uvodom na početku i s dodatkom na svršetku. U uvodu veleuč. pisac obrazlaže, zašto piše o ovome skliskom pitanju. U prvom dijelu govori o pustošenju, koje seksualni nagon proizvodi na području individualnom na tijelu i duši, obiteljskom u braku, socijalnom u opadanju pučanstva i t. d., te na religioznom području. Zatim govori o etici putenosti, koja donosi sve moguće izlike, da se afirmira, i o nekim vanjskim uzrocima seksualne razvratnosti, kao što su pornografsko štivo, lascivna umjetnost, koedukacija, emancipacija žene, i t. d. Drugi dio radi o uzgoju čistoće, o seksualnoj poduci, tko je mora dati i kakva treba da bude, zatim o djetinjskom, mladenačkom i momačkom doba te doba braka. U dodatku veleuč. pisac daje nekoliko naputaka bračnim drugovima, a završuje, kako se i dolikuje, sa pohvalom djevičanstvu.

Knjižicu ne možemo nego toplo preporučiti svima, kojih se tiče, osobito roditeljima, uzgojiteljima i odrasloj mladeži.

Tominec Dr. P. A., **Sonce in Senca.** Mohorjeva knjižnica, VIII. Založ. Družba sv. Mohorja (na Prevaljah) 1925. Str. 174.

Ljudi su prije dolaska Kristova bili u tami i sjeni smrti. Njegovim dolaskom na svijet pojavila se velika svjetlost i sve ljude obasjala. Sam Krist je ta svjetlost, jer On o sebi kaže: Tko ide za mnom, ne hoda po tami, nego će imati svijetlo života. Ali na žalost svi ljudi ne htjedoše primiti toga svijetla, nego radije prigrliše tamu. Mnogi o Bogu, o duhovnim, vječnim istinama, o vječnim vrednotama nemaju ni pojma, pače ih omalovažuju ili čak izvrgavaju ruglu.

Veleučeni O. Tominec, franjevački profesor u Ljubljani, upozorava na to u ovoj svojoj lijepoj knjižici. U svijetlu objave, u svijetlu vječne svjetlosti i zdravog razuma prikazuje on i raspravlja sva važna pitanja, koja danas muče čovječanstvo, a kojima ono bez Boga ne zna i ne može dati pravog riješenja. Ta se pitanja tiču providnosti Božje, vjere, čudesa, evanđelja, samoga Krista kao Boga, kat. Crkve, ispovijedi, molitve, posta, djevičanstva, redovništva i t. d. Sva kriva mišljenja, koja u ovim pitanjima vladaju, vrlo vješto i laganim stilom pobija i iznosi, što se o pojedinim pitanjima u istinu ima držati.

Knjižica će vrlo dobro doći dušobrižnicima, osobito vođama prosvjetnih društava. Stoga je toplo preporučujemo. **Dr. Fra A. Crnica.**

VJESNIK

Papina okružnica: Quas primas. (Rim 11. XII. 1925). — (Lettre encyclique de S. S. Pie XI. instituant la fête du Christ-Roi). — Sv. Otac Pijo XI. izdao je krasno okružno pismo na čitav katolički episkopat, u kome nalaže da se po cijelome svijetu svečano slavi nova svetkovina: Gospodina Našega Isusa K r i s t a K r a l j a zadnje nedjelje listopada ili u nedjelju pred sve Svete. Papino je pismo svakoga obradovalo. Moderni svijet Krista niječe i u dušama pojedinih ljudi, u obitelji, u gradu, u državi i čovječanstvu. Isus je ipak jedini Otkupitelj svih nas. Ako Njegov Duh s nama zavlada, onda će svanuti bolji dani za rastrovano naše društvo. Njegovo kraljevstvo biti će čvrsta podloga trajnom miru i u našem međusobnom životu. Svetkovina treba da bude snažnim poticajem za širenjem duhovnog i socijalnog Kristova kraljevstva među ljudima. Ove su ideje majstorski ocrtane u pastirskom pismu našeg sv. Oca. One će i nama biti luč i pri našem prosvjetnom radu.

Mi smo i kao franjevci posebno radosni radi ove nove svetkovine, jer u njoj gledamo ostvarene najsvetije čežnje prvakâ franjevačke bogoslovske znanosti, koji su uvijek zagovarali onaj dragi i simpatični nauk: da bi Krist bio postao čovjekom sve da Adam i nije sagriješio! Dà klanjamo se Kristu kao našem Kralju i u stanju nevinosti i u stanju milosti i u stanju grješnosti!

IZJAVA

bosansko-hercegov. franjevačkih Provincijala povodom napadaja g. Stjepana Radića na bosansko-hercegovačke franjevce.

U plenumu financ. odbora na sjednici od 24. januara t. g., prema izvještaju novina, izrekao je g. Stj. Radić, ministar prosvjete, govor, u kojem je žučljivo napao sadašnje franjevce i njihove pređe nazivljući ih »ljudima neiskrenim« i »lašcima«, a rad njihov »zaglupljivanjem« i »zavaravanjem« hrv. naroda u Bosni i Hercegovini.

Nigda nijesmo mogli vjerovati, da bi jedan čovjek učen i naobražen kao g. Radić i na tako istaknutom položaju mogao i pokušati nabaciti se blatom na 600-godišnju svijetlu prošlost franjevaca u B. i H., a s tim i na najljepše stranice povijesti našega naroda u ovim zemljama. Cijela kulturna javnost dobro poznaje rad i zasluge franjevačkoga Reda u prošlosti i sadašnjosti u ovim patničkim krajevima. I ako stoga ne ćutimo potrebe da pobijamo pojedine neosnovane tvrdnje g. Radića, to ipak bolno osjećamo i odlučno odbijamo uvrede nanešene grobovima i svijetloj uspomeni naših slavnih pređa. Rad današnjih franjevaca na vjerskom, prosvjetnom i socijalno-gospodarstvenom polju mirno prepuštamo sudu budućih pokoljenja i ocjeni nepristrane historije.

U isto vrijeme zahvaljujemo gg. b.-h akademičarima Hrvatima u Zagrebu kao i svemu cij. novinstvu, koji su ovom prigodom ustali na obranu povrijeđene istine i izrazili simpatije prema velikoj prošlosti bos.-herc. franjevaca.

Sarajevo — Mostar, dne 25. februara 1926.

O. Fra Petar Ćorković,
provincijal bosanskih franjevaca.

O. Fra Lujo Bubalo,
provincijal hercegovačkih franjevaca.

---

† **O. Jozo Matić-Stuparić, franjevac** — rođen u Sinju 11. I. 1854., obučen 19. X. 1871., ređen za svećenika 14. V. 1876. — umro je u Zaostrogu 4. III. o. g. Sa smrću fra Jozinom provincija Presv. Otkupitelja gubi jednoga od svojih najvrlijih sinova. Župnikovao je 16 godina (Sinj, Otok, Hrvatce); bio je profesorom na franjevačkim bogoslovskim učilištima iz crkvene povijesti, uvoda u sv. Pismo i iz patrologije (Šibenik, Makarska, Zaostrog) za pune 24 godine.

Za o. Stuparića može se reći da je bio uzoran župnik, ljubljen i rijetko naobražen profesor, nezaboravan drug i prijatelj. Uvijek je učio i molio. Novine nije posebno mario. Ozbiljna je djela čitao: sv. Pismo, sv. Oce i stručna djela svog profesorskog zanimanja. Mnogo je molio, dnevno se ispovijedao i čvrsto vjerovao u pobjedu Kristove Crkve, na Petru zasnovane.

Imao je vanredno pamćenje i prijateljsko srce prema svakome. Bio je »Dragi Barba« ne samo svojoj mladoj braći, nego i svjetovnjacima, koji su ga vanredno volili. Kljenut ga je srca nenadano uzela — ali je on uvijek bio spreman na put u vječnost. Milu je uspomenu ostavio; a ostavio je dosta svojih rukopisa, koji će svjedočiti o njegovoj dobroti i naobrazbi.

Štovanu i ljubljenu dušu dobri Bog rajom nagradio!

---

† **O. Josip Milošević.** — (P. Milošević exprovincial des Frères Min. Conventuels. Religieux érudit, patriote distingué et infatigable. Mort 28. I. 1926.) — Dne 28. siječnja u Zagrebu blago ispusti dušu o. Joso Milošević, gvardijan zagrebačkoga samostana i bivši provincijal oo. franj. konventualaca.

Još kao klerik mnogo i mnogo sati, što bi ih otkinuo od noćnoga počinka, prošao bi u proučavanju dubokog franj. naučitelja Bl. Iv. Duns Skota. Boljelo ga, što su neki bogoslovci krivo prenašali Skotove teorije, pa je, još kao klerik, odugim pismom upozorio glasovitog innsbruškog teologa Hurtera na sve nauke koje se u njegovim djelima krivo pripisuju Skotu. Hurter je rado primio to pismo i odgovorio, da je podatke crpao iz drugih auktora, ali da će stvar popraviti u novim izdanjima.

Kao mladi svećenik bi poslan u Padovu na službu u bazilici sv. Ante. To bi za nj sreća, jer, uz crkvene funkcije, posvetio se knjizi i proučavanju bogatih biblioteka. Rado je uz to slušao glasovite propovjednike, te je i sam već g. 1896. slovio u Italiji kao jedan od boljih propovjednika. On je znao i najteža pitanja prikazati vrlo bistro i za slušatelje zanimljivo.

God. 1899. vrati se u domovinu kao šibenski gvardijan. I ovdje bi njegovo veselje bogata samostanska knjižnica. O proslavi 400-godišnjice umjetnog hrv. pjesništva izreče u Splitu g. 1901. znamenit govor, kojim je zadivio i zanio sve prisutne. Neizrecivo je ljubio sve narodne svetinje. Kad su se naši biskupi imali sastati u Rimu g. 1904. radi glagolice, on je poradio da i provincijali pa i razni svećenici prikažu svoje spomenice, a sam je tom prigodom napisao u zadarskom »Nar. Listu« niz krasnih članaka.

Kad je buknuo svjetski rat, nalazio se na Cresu kao provincijal. Uvidio je pogibelj koja je prijetila našoj domovini, zato koncem g. 1914. ide u Rim, da kod Sv. Oca i kod nekih diplomata zagovara svoj narod. Napisa spomenicu i dade izraditi posebnu geografsku kartu pokrajina, gdje su stanovali južni Slaveni u bivšoj monarkiji. Sv. O. Benedikt XV. više ga je puta primio u tajnu audijenciju i dao se od njega tačno informirati. O. M. ode opet u Rim o Uskrsu g. 1915. Za rata sastavi spomenicu na Sv. Oca da bi se zauzeo za naš narod. Spomenicu potpisa naš episkopat, a on je glavom odnese u Beč, da preko Nuncija bude opremljena u Rim.

Prvih dana oktobra 1918. naslućivao je pad Austrije i napisa niz članaka uzveličajući buduću domovinu. Članke je dao tiskati 27. X. 1918. u letku »Živjela Jugoslavija«, koji je na jagmu raznesen po otoku. Na 2. XI. 1918. bi na Cresu veliko pučko slavlje, jer taj dan Narodno Vijeće preuze upravu otoka. Ali domalo, 11. XI. 1918., nastupi tužni i žalosni dan s talijanskom okupacijom. Prva briga Talijancima bi da istjeraju o. provincijala i njegove redovnike te ih bace gole i bose na put. Silno je zato pretrpio dok se napokon nije smirio u Zagrebu kod crkvice sv. Duha.

Milošević se rodio u Sinju 19. IX. 1869., gdje je svršio pučku školu i kod oo. franjevaca niže razrede gimnazije. U red stupi 20. I. 1886. a postade svećenikom 23. X. 1897. Tiskao je više radnja na hrvatskom a neke i na talijanskom jeziku. Bio je katolik dušom i životom, a tako i značaj-rodoljub ne samo na riječi nego i neumornim radom i velikim žrtvama. R. i. p.

Napadaj gosp. Stj. Radića na franjevce. — (Les franciscains indignement attaqués par M. Radić.) — Novine su donijele napadaj g. Stjepana Radića na franjevce u financijskom odboru 24. I. t. g.), koji bi imao, prema izvještaju novina, ovako da glasi:

„Ja sam nekada držao mnogo do kulturnoga i nacionalnoga rada bosansko-hercegovačkih franjevaca, ali sam se najzad razočarao i uvidio, da su to ljudi neiskreni i lašci. Čitav život i nacionalni i kulturni rad nije

ništa drugo nego zavaravanje i zaglupljivanje toga naroda sa tendencijom da ga onda mogu lakše guliti i pljačkati. U koliko je taj narod još neprosvjećen, nepovjerljiv i zaostao, to je jedino njihova zasluga, jer su ga oni tako učili. Crkvu, propovjedaonicu i ispovjedaonicu iskorišćavali su i iskorišćuju samo u svoje niske i sebične svrhe. To su vrsta zelenaša, koji deru narod, imaju svoje banke i zajme sirotinji novac uz zelenaške kamate. Oni državu samo lažu, da ne mogu dograditi svoju školu; oni imaju da i drugu sazidaju. Najzad ta škola i ne služi narodu, nego samo njima, i ja ću nastojati ne da je potpomažem, nego da je zatvorim. Moja je glavna briga da rastavim narod od njih. Fra Didak Buntić je bio lažac i varalica, a najmanje prijatelj toga naroda. — U ostalom ja sam protiv franjevaca a ne protiv popova." — »Jadran« br. 6, 1926.

Gosp. Radić nas franjevce, nikoga ne izuzimljući, nazivlje: lašcima, varalicama, gulikožama, pljačkašima, sebičnjacima i neprijateljima naroda. — Gosp. Radić još svojih kleveta nije opozvao, ne će ih ni opozvati. Predstavnici stranih država ne će ga pozvati na odgovornost, a ni ministar vanjskih poslova ne će ga za to potezati za skute. On se ne boji ni naše osvete, jer nam je zabranjeno osvećivati se. Treba da i u ovom slučaju imamo i na pameti i u srcu: Ljubite i neprijatelje svoje i one, koji vas progone. Naša je dužnost pred javnosti ovo kazati: da je franjevački Red u našemu narodu činio što je mogao i za dobro vjere i za dobro naroda. To mu i neprijatelji i inovjerci priznaju. Dužnost će biti i unapred svakoga franjevca — i franjevačkog Reda — da se uza sve klevete i progonstva — takova je i naša prošlost bila — zauzmu za pobjedu kršćanskih načela u privatnom i javnom životu. Ovakav naš rad valjda jednom dovede do svijesti i samog gosp. Radića, koji umišlja da je danas na vrhuncu svoje moći i da može nesmetano gaziti po siromašnim sinovima asiškog Prosjaka, kako nam je krivo učinio, kada nas je onako gordo u velikom savjetu htio da oblati. Naš neznatni, sitni rad protiv nekršćanske rabote gosp. Radića, narod će naš i u svom vlastitom interesu i u interesu vjere blagoslivljati kao što blagoslivlje našu prošlost pod tuđinskom vlasti: Osmanlije i Nijemca.

Prelaz Višana na pravoslavlje — (Sur le prosélytisme orthodoxe à Vis. Les motifs de ce mouvement sont tout à fait matériels et politiques). — Koliko se dosada pozitivno znade, na pravoslavlje je prešlo 110 (sto i deset) osoba, računajući sve ukupno i djecu i odrasle. Znatniji brojevi plod su ugrijane mašte i neukrocene želje, hranjene kojekakvim osobnim vidicima.

Pri prelazu Višana na pravoslavlje ovo je istina, koja se ne može poreći, da ih na ovom koraku nije vodilo nikakvo vjersko uvjerenje. Ovdje su odlučni bili ljudski razlozi s praktično učinjenim računima o materijalnoj koristi.

Pravoslavlje nije vjerski ništa dobilo s ovim prelazom, jer katolički otpadnici ne znadu što je pravoslavlje, a u njemu ni poučeni nijesu. Hoće li se kod njihovih potomaka idejno pravoslavlje razviti, to zavisi o raznim prilikama. Ako pravoslavlje nije zasad ništa vjerski dobilo mi smo katolici ipak izgubili. Ovaj gubitak nutkuje nas da ispitamo našu savjest: Kakvo je to katoličko uvjerenje, koje si za lapat zemlje odriče najvećih vjerskih svetinja? Zašto hramlje naša vjerska svijest o uskoj zajednici svih katolika, posebno pak nas u hrvatskom narodu? Dobro je, da i svećenici razmišljaju: nijesu li oni — makar i nehotice — dali povoda sličnim pojavima ili svojim praktičnim vladanjem ili pomanjkanjem rada u savremenoj pastorizaciji.

Mi znamo, da vjerska pogibao izvire i odatle, što pravoslavlje ima gotovo svu snagu i sve bogatstvo u ovoj državi. Za naše vjerske indiferentiste, za slabiće i siromahe — a posljednjih je najveći broj među nama Hrvatima — velika je napast blago i bogatstvo i strah pred mogućnicima. No, uza sve to, mi držimo, da katolici imadu ili bi barem mogli imati toliko duševne snage da odole ovim napastima. Uz Božju pomoć katolici i drugih naroda pokazali su ovu snagu, pokazat će je, ako Bog da i katolici-Hrvati. Viški slučaj nek nam bude »memento« za našu vjersku akciju i za ispit savjesti! — Svestraniji prikaz pravoslavne prozelitske akcije u našoj državi pripremamo za koji od budućih brojeva.

Francuski Masoni i Društvo Narodâ. — (Le Convent du Grand-Orient de France et la Société des Nations). — »Revue Internat. des Sociétés Secrètes« u broju og 21. II. t. g. donijela je prema »Matin«-u od 27. IX. pr. god. zaključak Velikog Orijenta francuskih Masona obzirom na Društvo Naroda. Taj zaključak glasi:

1. Neka Društvo Narodâ postane Društvo Pukâ;

2. Neka delegate za Društvo Naroda biraju parlamenti i ekonomska udruženja, a ne da ih imenuju vlade;

3. Neka Društvo Naroda ima vlast te zatraži narodnu oružanu silu za provedenje svojih odredaba (Bilo bi poželjno, da Društvo Naroda bude snabdjeveno vlastitom prinudnom silom);

4. Neka se odredbe Društva Naroda provađaju kao i državni zakoni, a da ne budu podložene ispitivanju zakonodavnih organizama raznih naroda;

5. Neka Društvo Naroda postane sveopće primajući u svoje krilo sve narode;

6. Neka se izradi internacionalni ustav i Društvo Naroda obuhvati tri vlasti: izvršnu, zakonodavnu i sudbenu;

Konvent osim toga obvezuje sve Masone, da vode živu propagandu u prilog Društva Naroda i da sudjeluju u svakoj akciji, koja ima za cilj zbliženje narodâ i ostvarenje sveopćeg bratstva.

Vidi se dakle, tko se krije iza Društva Naroda, kad se Noćna Braća za nj toliko zagrijavaju i uzimlju ga u zaštitu.

Novi »Mesija«. — (Un nouveau Messie.) — 12. siječnja t. g. poznata voditeljica indijskih teosofa, Ana Besant, u prisutnosti više od 20.000 odaslanika 36 narodnosti iz svih strana svijeta, na najsvečaniji način dala je proglasiti u Adyaru novim »Kristom« i novim »Mesijom« indijanca K r i s h n a m u r t i, brata jednoga sušičavca. Ovo još maloljetno momče uzela je ta širiteljica novoga kraljevstva kao dijete i poslala ga u Francusku i Englesku, da se onamo uzgoji na europejsku i da se pripravi za »Mesiju« teosofskog kraljevstva. Zadaća novoga »Mesije« jest, da po cijeloj zemlji proširi kraljevstvo mira i pravde. U Adyaru, u novom hramu sunca, kome je gdica. dr. Ana Besant pred 6 godina stavila temeljni kamen, uveden je bio drugi »Mesija« s najvećim slavljem u svoju novu službu te se je odmah odredilo, da ga ima pratiti 12 apostola. Dosad ih je izabrano 7, a ti su kao poglavice. Od njih je na prvom mjestu sama Ana Besant. Za njom dolazi australski protestantski »biskup« Karlo W. Leadbeater. Ostala petorica jesu senegalski budist Jinarhadasa, koji se u Cambridgeu doktorirao; australski svećenik »liberalne katoličke crkve« Oskar Kollerstrom; povjerenik za uzgoj u Indoreu Englez Juraj Arundale i njegova supruga indijanka Rukmini; napokon »biskup« James Ingall Wedgwood, također svećenik australske »liberalne katoličke crkve«.

Po sebi se razumije, da ovi komedijaši ne mogu ništa govoriti o č u d e s i m a, kojima bi gospodin Krishnamurti imao svijetu dokazati, da je od Boga, a ne od Ane Besant, poslani Mesija ili otkupitelj svijeta.

Posljednje vijesti javljaju da je novom »Mesiji« nastupila kriza nevrastenije. Da to nije uslijed žestokog sunca u njegovu sunčanom hramu?

Tko čini propagandu fašizmu? — (Qui sont ceux qui propagent le fascisme?) — Naša javnost obično misli da su to Talijanci s Mussolinijem, koji se najviše zagrijavaju za fašizam. Ali to ne stoji. One tajne sile, koje su u drugim državama pod jednim ili drugim oblikom izazivale nerede, te iste sile širile su, pod krinkom talijanskog nacionalizma, najnoviju vrst ugnjetavanja individualne i socijalne slobode — fašizam. Mussolini ne igra u fašizmu ni izdaleka onu ulogu, koju mu javnost pripisuje. On je u glavnom samo zaslon, iza koga se sakrivaju oni, koji se ne dadu lako vidjeti; on je oruđe u rukama onih, koji hoće da svijetom zagospodare. »Jaki čovjek« u Mussolinijevu ministarstvu jest poznati i svijesni Židov, ministar unutrašnjih djela Finzi. Čeljade koje ima silan politički upliv na Mussolinija, što je u Italiji vrlo dobro poznato, jest Židovka Margarita Sorfatti. Ona je nedavno izdala mnogo uvaženo djelo o Mussolinijevu životu. Jedan od najjačih eksponenata fašizma jest Židov Samuel Bellini, koga podupiru talijanski fašistički vođe Olivet, Orois i de Verona, također Židovi. Osim toga u talijanskom parlamentu, koji donosi

one tiranske zakone, ima 35 zastupnika Židova a u senatu ima ih 24. U diplomatskoj službi ima 40 Židova, od kojih su mnogi poslanici i generalni konzuli. Na sveučilištima predaje 840 profesora Židova, a mnogo ih je više na vodećim mjestima u vojsci, mornarici i pravosuđu. Treba pak znati, da Židova u Italiji ima usve samo oko 50.000!

Tko dakle u Italiji zapovijeda? Ne pripravlja li se Italiji, pod krinkom talijanskog nacijonalizma, sudbina, koja je zadesila nesretnu Rusiju?

Nove katedre za predavanja o »narodnim svecima« u Italiji. — (Nouveaux cours sur les »saints nationaux« italiens.) — 31. I. o. god. započela su u Sieni predavanja o sv. Katarini Sienskoj. Profesorska stolica, koja se tim podiže u počast sv. Katarini, ima služiti kao središte znanstvenih istraživanja o njoj i o njezinom doba. Predavanja su otvorena u prisutnosti mnogih visokih građanskih i vojničkih ličnosti, među kojima je bio i sam ministar prosvjete Fedele. Rektor sienskog sveučilišta prof. Sclavo prikazao je sv. Katarinu kao najtalijanskiju (la più italiana) sveticu, koja je pisala najčišćim talijanskim jezikom. Dan otvora predavanja označio je kao simbol novog kretanja duhova. Ministar prosvjete Fedele istakao je njezinu važnost za romanizam i talijanstvo. Sveučilište, veli on, ne smije više biti zatvoreni hram u kome se skrivaju đaci otuđeni narodnom životu. Naprotiv, iz njega ima da izađe intelektualno svijetlo, koje može i mora da podiže fašizmom probuđeno osvjedočenje talijanskog naroda. Da se ova katedra podiže i da jedan talijanski ministar prosvjete kao član Mussolinijeva kabineta može službeno govoriti o jednoj svetici, to se, kaže on, ima zahvaliti fašizmu.

Prigodom 700. obljetnice smrti sv. O. Franje, misli se podignuti novo katoličko sveučilište u Firenci. To bi sveučilište bilo posvećeno sv. Franji. No čuju se glasovi, da ni milansko sveučilište još nije dovoljno opskrbljeno novčanim sredstvima, pa da bi ovo drugo moglo još manje uspjeti. Ipak se pomišlja i na treće kat. sveučilište, koje bi se imalo tekom vremena otvoriti. U samom Rimu podignut će se na sveučilištu katedra za proučavanje sv. O. Franje sa svojom vlastitom posebnom bibliotekom.

Kongres za svećenički pomladak. — (Le Congrès du recrutement stcerdotal.) — Poznato je, da se u Francuskoj još odavna osjeća oskudica svećeničkog pomlatka. Za pravo reći, mala sjemeništa nijesu baš prazna. Ali obiteljski milieu, stanje škole kao i razna tajna i javna društva, koja idu direktno za ubijanjem svećeničkih zvanja, ne uzimajući u obzir drugih razornih okolnosti, čine da svećeničkog zvanja, koje se je bilo pojavilo u mladenačkom srcu, malo po malo nestane. Pa je malen broj onih, koji kušnjama odole i dođu do svetog ređenja. To je mnogo zabrinulo francuske crkvene krugove, te su odlučili da se sazove

jedan kongres, gdje bi se ispitali uzroci pomanjkanju svećeničkih zvanja i našla sredstva za što više širenje ljubavi prema svećeničkom staležu.

Taj je kongres za prvi put održan u Parizu od 26.—28. studenoga prošle godine. Odziv je bio preko očekivanja. Ne samo da su svećenički krugovi pokazali silno zanimanje za kongres; to je pokazala i bezbrojna publika, koja je posljednjeg dana bila pripuštena na kongres. 26. i 27. studenoga raspravljalo se o stvarima, koje više interesiraju crkvene osobe. 28. studenoga bio je određen za žene i djevojke, pa se je ispitivalo, kako bi one mogle doprinijeti umnoženju svećeničkog pomlatka. Slavni Pierre l' Ermite iznio je kino kao sredstvo za uzgoj i proširenje svećeničkog zvanja. Njegov glasoviti film »Kako sam ubila svoje dijete« (povijest spriječenog zvanja) imao je neizreciv uspjeh, tako te on misli kako bi se organiziralo više takovih pučkih filmova. On pita, zašto se ne bi tako na filmu prikazivale druge strane svećeničkog zvanja, kako zvanje nastaje, na koje poteškoće nailazi i kako se svladavaju, malo i veliko sjemenište, ređenje, život svećenikov na selu, njegov apostolat kraj djece, bolesnika, umirućih, siromašnih, uviljenih i t. d. Upozorava na veliku odgovornost žena, koje su u doticaju s djecom, kako one mogu uzgojiti i sačuvati zvanje. S brojkama u ruci pokazuje, koliko svećeničkih zvanja ugušiva laička škola. — Drugi su govornici upozoravali na ulogu majke pri uzgoju sveć. zvanja, starije sestre, koja će svjetovati i hrabriti svoga mlađega brata, a kad njoj Bog dade djece, koja će svoje dijete pripravljati za taj stalež; koja će kupiti milostinju za siromašne đake, braniti svećenike od krivih napadaja i ne će dopustiti, da se pred njom protiv njh govori, i t. d. Ona će također i mnogo moliti, da nam Bog dade dobrih svećenika.

Ne vrijedi li to i za nas, gdje se također osjeća jaka oskudica svećeničkog pomlatka? Ne bi li bilo dobro, kad bi se i kod nas održao jedan takav kongres?

Ponovno upozoravamo, kako se u Belgiji drže skioptikonska predavanja o sv. ređenju, koja imadu istu svrhu kao i ovaj kongres. Bilo bi poželjno, da se i po našim krajevima drže takova predavanja, jer bi se i kod nas opazila korist, koju ona donose u Belgiji. Predavanja i slike mogu se dobiti kod M. l' abbé A. Croegaert, prof. au Grand Séminaire, Malines, Belgique.

Samoubojstvo Francuske. — (Le suicide de la France). — Pošast nemoralnosti unešena u Francusku, od onih koji još pripravljaju propast, još od vremena prve revolucije, sve više hara i nalazi sve brojnije žrtve. Razni su uzroci, koji tu pošast šire; ali sa sigurnošću možemo reći, da je najstrašniji i najsudbonosniji divorcij ili rastava braka. Kako donosi »Correspondant« od 25. II. t. g., str. 573, od svršetka rata do svršetka god. 1925. bile

su 153494 rastave braka. Dakle popriječno na godinu 25500 rastava. Uzmemo li u obzir, da ovaj broj ne pada nego raste, to ćemo kroz budućih 6 godina imati nove barem 153494 rastave. Sračunajmo to i vidjet ćemo, da je tim uništeno barem 300.000 obitelji. Je li evropski rat uništio toliko francuskih obitelji? Ako na svaku obitelj odbijemo samo 3 osobe, to znači, da u Francuskoj u razdoblju od 12 godina, samo radi rastave braka, ima oko 1000.000 duša manje! Zbilja nečuveno zločinstvo!

Francuzi mrze Njemce kao svoje smrtne neprijatelje. A nijesu li oni sami sebi neprijatelji mnogo strašniji od Njemaca?

I još hoće neki, da se i kod nas zakonom uvede rastava braka, pa da i nas počne nestajati kao što nestaje Francuza!

Socijalni tjedan u Lyonu. — (La Semaine Sociale de Lyon). — Od 27. srpnja do 2. kolovoza prošle godine obdržavao se je u Lyonu 21. »Socijalni tjedan«. Učešće publike bilo je ogromno, a zanimanje štampe, pa i službene, izvanredno. Predavača je bilo 35, a svi su u glavnom raspravljali o auktoritetu. Tjedan se je održao pod pokroviteljstvom lyonskog nadbiskupa kardinala Maurina u prisutnosti torinskog nadbiskupa kard. Tacci i mnogih drugih crkvenih dostojanstvenika. Sam sv. Otac poslao je, po svom državnom tajniku, posebno pismo, u kojem hvali pothvat Socijalnog tjedna i označuje smjernice njegova rada.

Suvišno je spominjati, da su pri Tjednu sudjelovale najistaknutije francuske, belgijske i švicarske ličnosti, koje se bave socijalnim problemima i da su njihova predavanja prvorazredne vrijednosti. Sva su ova predavanja posebno u cijelosti odštampana pod naslovom »La Crise de l' Autorité«. Tko ih samo prolista, dobiva dojam ogromnog rada, koji je te sedmice obavljen, kao i žalosnog stanja u kome se danas nalazi vlast. No predavači nijesu samo upirali prstom na rane i nad njima naricali; oni su upućivali i na sredstva, kojima se može pali auktoritet opet pridignuti i društvo sčuvati od propasti. Sam predmet, o kome se je raspravljalo, po sebi je prevažan, pa je razumljivo, zašto su se i službeni francuski krugovi toliko zanimali za Tjedan i za pojedina predavanja.

Auktoritet se i kod nas nalazi u teškoj krizi. Mnogi su, koji ga ruše, ne samo odozdo nego i odozgo, ne samo svijesno nego nesvijesno. Svraćamo pozornost sviju na ovu lijepu knjigu. Dobiva se kod Em. Vitte, 3 Place Bellecour. Neka načela u njoj izložena prožmu i naše ljude, da jednom uvide kako se dalje ne smije ovako, pa da se svi povratimo k vlasti, koja je temelj i oslon blagostanja bilo čitavog društva bilo svakog pojedinca.

Ne bi se također i kod nas moglo organizirati takove Socijatne tjedne?

Chronique religieuse en Yougoslavie.

Les fêtes jubilaires à Dubrovnik (Raguse) et le voyage du Nonce Apostolique. — Tous les ans, le 3 février, on fête à Raguse avec une grande pompe le jour du Patron céléste de la ville et de l'ancienne republique, s. Blaise (sv. Vlaho). Cette année la fête a eu une ampleur extraordinaire à cause du neuvième centenaire (1026—1926) de la venue des reliques du Saint à Dubrovnik. L'évêque de la ville, pour rehausser la célébrité, a invité le Nonce Apostolique, qui s'est en effet rendu à Dubrovnik accompagné du Père P. Vlašić, O. F. M., consulteur de l'archevêché de Belgrad. La population de l'ancienne republique, estimant un grand honneur la présence d'une personnalité si haute, a preparé au représentant et délégué du Souverain Pontife une réception vraiment triomphale. Le maire de la ville a fait diramer quelque jour auparavant un manifeste, où il rappelle en termes élevés les sentiments catholiques de la population et les bienfaits que la petite republique, au cours de sa longue histoire, a reçu des Pontifes Romains. Dans les heures les plus tragiques c'est auprès du Siège Apostolique qu'elle a trouvé l'ami le plus sincère et le protecteur le plus constant.

Son Excellence est arrivé à Dubrovnik le 24 janvier. La ville, les bateaux, les maisons, tout était pavoisé. Une masse de peuple, les délegués des différentes associations religieuses, humanitaires et culturelles ont attendu l'hôte devant la ville (Pile), où le maire M. N. Koprivica lui a donné la bienvenue et le Nonce repondit en croate. A la porte intérieure de la ville attendait le vénérable vieillard, Marčelić évêque de Raguse et le clergé en ornaments liturgiques. Le délégué du Pape sous baldaquin en procession fuit conduit jusqui à la cathedrale, tandis que l'air retentissait des chants religieux, de la joyeuse sonnerie des cloches et des coups des mortiers.

Le Nonce s'est tratenu à Dubrovnik et dans les environs 12 jours. Le 26 il a fait une excursion à Korčula. De Korčula, où il a été salué par le maire M. dr. Cviličević, les délégués de toutes les corporations de la ville et une nombreuse population, il s'est rendu au couvent et au collège (gymnase) des PP. Franciscains sur petite île voisine Otok (Badia). Dans cette solitude

il a passé au milieu des fils de S. Français et de ses élèves une très agréable journée. Son Excellence a visité aussi Kotor (Bocche di Cataro), Konavle, Cavtat, Rijeka, Trsteno. La population l'a reçu partout avec une joie sincère et avec des honneurs vraiment imposantes. Il faut noter que Mgr. Pellegrinetti, qui possède la langue serbo-croate, aux souhaits de bienvenue a toujours repondu dans cette langue et, de même dans les églises, en tant que délégué du S. Père, il a harangué les fidèles dans leur langue nationale.

Dans la cathédrale de Raguse fut exécuté, en honneur de Son Excellence, un concert philarmonique des pièces religieuses choisies.

La veille de S. Patron le Nonce a présidé les Vêpres et lendemain il a chanté la messe solennelle. A la procession traditionnelle prirent part Son Excellence, qui portait le chef de S. Blaise, quatre évêques, 50 prêtres, le ministre de l'instr. publique Radić, toutes les notabilités de la ville et une masse énorme de fidèles de Raguse et de paroisses environantes avec 49 étendards ecclésiastiques.

Au départ de Mgr. Pellegrinetti le 4 février a eu lieu une nouvelle et chaleureuse manifestation. En retournant à Belgrad Son Excellence s'est arrêté deux jours en Hercégovine. Bien que le train arrive trop tard à Mostar (10½ du soir), à la gare attendaient le Nonce les réprésentants des autorités civiles et militaires, les délégués des nombreuses associations croates, serbes et musulmanes et une masse de citoyens. De Mostar il a fait une excursion a Široki brijeg, où les P. P. Franciscains ont un collége très florissant. Dans son parcours de Mostar à Široki brijeg et puis à Široki brijeg le Réprésentant du Pape a admiré une expression de foi et de dévotion catholiques qu'il est bien rare de voir.

Les mandements de NN. SS. les Evêques. Plusieurs de nos évêques ont, pour le carême 1926, adressé au clergé et aux fidèles des lettres pastorales. Nous mentionnons les suivants:

1. L'archevêque de Zagreb Mgr. dr. Antun Bauer traite la question très actuelle: de l'institution divine du sacerdoce dans l'Eglise. Notre Seigneur, dit-il, a élu lui-même ceux qui devaient propager son regne et

continuer son oeuvre sur la terre. Il y a malheureusement aujourd' hui des faux prophètes, qui prêchent, qu' il n' est pas besoin d' intermédiaire entre Dieu et les hommes. Il y en a qui, à chaque moment, dènigrent les prêtres, les Pasteurs et le Vicaire de Jésus-Christ. Ceux-ci ne reflechissent pas que le sacerdoce est le gardien de l' autorité civile autant que de l' autorité spirituelle car si la seconde flechit, la première doit flechir aussi: „C' est pour celà que sont ennemis de la société civile tous ceux qui travaillent à rendre odieuse la religion et qui minent l' autorité de ses serviteurs."

Dans la deuxième partie, Son Excellence se plaint de la crise du recrutement sacerdotal, en indique les causes et propose les remèdes. Il explique aux fidèles ce qu' il a fait dans quinze années pour parer ce mal qui afflige le diocèse et annonce que, au printemps déjà, il commencera avec l' aide de Dieu, à construire un grand édifice (pour 400 élèves) pour le petit Séminaire. L' évêque de Djakovo Mgr. Akšamović a promis de contribuer la troisième partie des dépenses. Le terrain choisi pour l' édifice est un vignoble de la mense archiépiscopale tout près de Zagreb. Le Saint Père a béni ce projet. Tous les curés sont invités à faire des collectes, car les dépenses sont évaluées à 40 millions de Dinars.

2. L' archevêque de Sarajevo Mgr. Iv. Šarić, à l' occasion du septième centenaire de la mort de S. François, excite ses ouailles à prendre la vie de ce grand Séraphin pour modèle de leur propre vie. „Prenons pour modèle, m. c. f., la vie de S. Fr., qui était si semblable à la vie de N. Seigneur. Sa vie était une vie ornée de toutes les vertus chrétiennes, elle était pleine de foi vive et d' espérance ferme en Dieu, pleine d' ardent amour divin. Prenons pour exemple la vie du Père séraphique pleine de sainte prière, de pauvreté évangélique, de paix parfaite et de zèle apostolique, pleine d' humilité et de douceur de Jésus, pleine de sérénité et de joie, pleine d' admirable dévotion vers la très sainte Eucharistie, pleine de vraie et forte fierté catholique ... C' est ainsi que nous célébrerons le jubilé de S. François de la manière la plus belle et la plus utile." Ce thème est développé en huit chapitres dans une langue alerte et claire avec des corollaires pratiques. Cette belle lettre, imprimée en brochure, se vend séparément.

3. L' évêque de Mostar, Mgr. A. Mišić, O. F. M. traite de l' importance de l' Apostolat catholique et de ses qualités. L' apostolat doit être persévérant malgré tous les obstacles qui s' y opposent dans la société moderne. Et il le sera, si ses ouvriers — ecclésiastiques et laïques — sont mus par la gloire de Dieu, éclairés par la lumière de foi et échauffés par l' amour de Dieu et du prochain.

4. Mgr. J. Srebrnić, évêque de Krk (Veglia) parle du grand danger de l' indifférentisme en matière de religion. Contre ce mal on luttera avec succes, si on éccläire les fidèles sur les notes de la vraie Eglise du Christ, fondée sur Pierre.

5. Mgr. J. Marušić, évêque de Senj a pris pour sujet de sa lettre la grande plaie de notre temps et de nos contrées: Le blasphème.

Le budget du ministère des cultes. — Les droits des catholiques viennent d' être de nouveau violés chez nous. Le budget des cultes pour les années 1926 et 1927, pour les besoins de l' église orthodoxe serbe prévoit une somme de 69,156.159 din., et pour ceux de l' Eglise catholique 34,069.276 din. D' après la statistique officielle de l' an 1921, il y a en Yougoslavie 4,776.751 ou 39% de catholiques. Si l' on avait eu regard à cela, les catholiques auraient du recevoir de la somme totale de 141,000.000 din. la somme de 55,977.000 din. ou 11,7 din. pour chaque fidèle. Mais ils en ont reçu 21,907.724 din. moins; au lieu de recevoir la somme qui leur appartient, ils n' en reçoivent que 60%, et 7 au lieu de 11,7 dinars par tête. Les orthodoxes sont au nombre de 5,602.227 ou 46,4%. De la somme totale ils ont droit au montant de 65,424.000 din. ou 11,7 din. par tête. Donc, ils reçoivent 3,732.159 din. de plus, ou 105,7%, c. à d. 12,3 dinars pour chaque fidèle. Des mahométans il y a chez nous 1,337.687 ou 11,4%. Ils ont droit à la somme de 16,074.000; mais pour eux on a prévu la somme de 19,982.999, donc 3,908.999 de plus. Les protestants atteignent le nombre de 216.847 âmes ou 1,8% de la population. Ils devraient recevoir 2,538.000 de dinars, et n' en reçoivent que 840.000, tandis que pour les juifs qui ne comptent que 64.159 fidèles ou 0,7% de la population, on a voté 1,078.560 din. au lieu de 987.000. La religion la plus favorisée est celle des vieux-

catholiques. Leur nombre n' atteint pas un millier de fidèles ou 0,008% de la population totale. Néanmoins on vient de voter pour eux 249.000 din. au lieu de 11.280 auquel montant ils auraient droit. Donc, ils reçoivent 2207,44% ou 249 dinars pour chaque fidèle!

Il est évident que l' injustice qui vient d' être faite à l' Eglise catholique est grande. Les députés catholiques s' en sont plaint au parlement. Ministre des finances M. Stojadinović l' a reconnue lui-même. Mais il dit d' avoir trouvé cela et qu' il n' y peut rien changer!

Le clergé catholique et le clergé orthodoxe. — Sous ce titre a paru dans le »Vesnik«, organ de l' association du clergé orthodoxe (Belgrad 31 jan. 1926) un article, dont nous traduisons les passages principaux:

„Les relations entre les prêtres orthodoxes et les prêtres cath.-romains ont été jusqu' ici dans des ténébres épaisses. Nous ne nous connaissions pas les uns les autres ... Nous étions étrangers les uns aux autres.

Les serviteurs du Christ ne devraient pas faire ainsi. Les pasteurs des deux confessions ont le même but principal: par l' Evangile corriger les hommes et les approcher de l' idéal divin qui est Christ. Il est vrai que nos fins secondaires divergent en plusieurs points. Mais nous sommes obligés, de coté et d' autre, d' aplanir les hauteurs qui nous séparent, afin que soit réalisé le voeu divin d' un seul troupeau et d' un seul pasteur.

Tous les chrétiens sentent le besoin de l' approchement des Eglises ... Cependant avant même que soit realisée l' union des Eglises dans le sens le plus large (et ceci doit nécéssairement arriver car c' est le précept divin), les prêtres cath. et orth. de notre royaume ont beaucop de points de rencontre et d' action commune ... Nous avons des ennemis communs, qui sont organisés et privilégiés. Au dessus de la tête du clergé cath. et du clergé orth. pend une épée tranchante. Cette épée plusieurs ne la voient pas. Il y a même, dans l' une et l' autre Eglise, des gens avec des vues bien étranges ... Nos ennemis, groupés sous des enseignes d' athéisme, de matérialisme, d' indifférentisme religieux, de religion sans confession etc., nous voient divisés, et, souriant de notre fatuité, assaillent avec toute la force les uns, tandis que, hypocritement, ils caressent les autres. Mais quand ils auront vaincu les uns, ils se retournerons d' autre coté et avec la cruauté du tigre ils enfoncerons les ongles et les dents dans la tête qu' ils ont tout à l' heure caressé ..."

Cette voix claire et décidée du correspondant du »Vesnik« nous rejouit beaucoup. Nous souhaitons seulement que sa mentalité gagne de plus en plus du terrain parmi les ecclésiastiques orthodoxes. Il y a déjà longtemps que les catholiques prônent les mêmes idées.

Un journal serbe sur le génie de l' Eglise catholique. — A l' occasion de la mort de S. Em. le cardinal Mercier, le journal serbe »Politički Glasnik« (La voix politique), dans son numéro du 8 février dernier, a-t-il apporté de belles lignes au sujet de Son Eminence. Il y parle aussi de l' esprit catholique et d' un préjugé des orthodoxes c.-à-d. sur l' anationalisme de l' Eglise catholique. Il dit:

„Si le peuple serbe est appelé à apprécier la grandeur patriotique et morale du cardinal Mercier sous l' occupation de l' ennemi, notre société, en tant que démocrate et orthodoxe, difficilement percévera la force et la beauté énormes de cet esprit catholique. Pourtant ce qui est le meilleur dans notre société, c' est ce qui vient de l' occident, donc ce qui est catholique. L' occident et le catholicisme ont les mêmes qualités essentielles: la mesure et la discipline de l' idée.

Il faut le dire franchement, si le cardinal Mercier a donné à l' humanité contemporaine une de ses plus grandes et des plus belles figures, c' est, et avant tout peut-être, parce qu' il était catholique. Le protestantisme donne, pendant la guerre, un Wilson, le catholicisme un cardinal Mercier. De Wilson qui, dans un instant fut l' espérance du monde désespéré, n' est resté qu' un chaos des plans inaccomplis et impossibles. Le cardinal Mercier, catholique, a limité sa pensée et son activité à ce qui, humainement, est possible. Et dans cette sphère limitée qui, pourtant, est si vaste, il a produit des oeuvres complètes et durables. L' idée du cardinal Mercier a été profondément catholique. Il me semble qu' il ne peut pas y être question de quel coté fut la vraie valeur. Et ce qu' il faut, à l' occasion du cardinal Mercier, le plus accentuer chez nous, c' est cette universelle

valeur humaine de la mesure et de la discipline de l' esprit catholique.

Le cardinal Mercier peut nous aider a nous délivrer d' une grande erreur encore: que l' Eglise catholique, à cause de son organisation internationale, ne peut pas être nationale. Lui comme cardinal, c.-à-d. se trouvant aux premiers rangs de l' internationale hyérarchie catholique, a donné un des plus illustres exemples des coryphées nationaux, pénetré du plus élevé patriotisme; et avec sa conduite au temps du désastre de sa patrie, serait-il trop inconvénient de comparer la conduite des chefs de notre église qui est, cependant une église nationale."

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

Heilmann Dr. A., **Herrlichkeiten der Seele.** (Bücher der Einkehr. IV. B.) 12°, VIII. + 390 S. Freiburg i Br. 1926. Herder. Cij. M. 8. — Vrlo lijepi izvaci iz spisa španjolskih, talijanskih, francuskih i nizozemskih mističara. Zgodan dopunjak zbirke istoga pisca o njemačkim mističarima »Seelenbuch der Gottesfreunde«.

»Scholastik«. Vierteljahresschrift für Theologie und Philosophie, I. Jahrg. I. Heft. Freiburg i. Br. 1926. Herder. — Ova lijepa smotra znači povratak k nazorima i nauci prošlosti, e da se uspješno riješe problemi sadašnjosti i budućnosti. Uređuju je profesori kolegija sv. Ignacija u Valkenburgu (Nizozemska), izdaje Herder. Sadrži i prvi dio važne rasprave »Der älteste Sentenzenkommentar aus der Oxforder Franziskanerschule«, gdje se smatra vrlo vjerojatnim, da je Richardus Rufus prvi Franjevac, koji je god. 1250. kao baccalaureus predavao na oxfordskom sveučilištu.

Scheeben—Weiss, Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade«. 13. u. 14. Aufl. Freiburg i. Br. 1925. Herder. Cij. M. 6,20. — 13. i 14. izdanje ove divne knjige o divotama milosti ima i jedan dodatak o odnošaju naravnoga i svrhunaravnoga reda.

Kaplan Fahsel, Gespräche mit einem Gottlosen. Freiburg i. Br. 1926. Herder. Cij. M. 6. — Zastupnik moderne skeptike okušava čvrstoću svoga nevjerovanja na dokazima pravoga vjérnika. Knjiga vrlo poučna i silno zanimljiva. Dobro dolazi za naše bezvjerske prilike.

Kaplan Fahsel, Meine Vorträge. Freiburg i. Br. 1925. — Osvrt na filozofska predavanja, koja je držao kroz dvije sedmice zimi g. 1924. i 1925. Predavanja su bila: Pythagoras u. die Abstraktion; Sokrates u. die praktische Philosophie; Epikur und der Weg zur Glückseligkeit; Philo der Jude und die hellenistische Mystik; Dionysius der Areopagite u. der namenlose Gott; Boëthius und die Tröstungen der Philosophie, i t. d.

Willam F. M., **Tempelreinigung.** Pilgerbuch für Zeit u. Ewigkeit. Freiburg i. Br. 1925. Herder. — Žive slike iz domaćega života, pune smisla i poduke za čestit život i blaženu vječnost.

Bardenhewer O., **Der Römerbrief des hl. Paulus.** Freiburg i. Br. 1926. Herder. Cij. M. 8. — Knjiga razdijeljena na dva dijela. Prvi, dogmatički, prikazuje teološku sadržinu poslanice Rimljana, a drugi, parenetički, izlaže pojedine ideje u njoj iznesene.

Linhardt R., **Feurige Wolke,** Kanzelvorträge auf die Sonn- und Festtage des Weihnachts- und Osterkreises. Freiburg i. Br. 1925. Herder. Cij. M. 4 50. — Savremeni duhovni govori, dobri i za naše prilike.

Die heilige Messe. Aus dem italienischen übersetzt von **O. Bödiker** (Eucharistische Funken, VI. Bändchen). Freiburg i. Br. 1925. Herder. Cij. M. 3,30. — Vrlo lijepa knjižica. U njoj je prikazana i mistična i teološka strana sv. Mise. Zaslužuje, da je svak čita.

Rouzic L., **Les Saints-Ordres.** Doctrine et Action. Paris (6) 1926. P. Téqui (82, rue Bonaparte). Cij. Fr. 12. — Opisuje klerika od sjemeništa, bolje, od početka zvanja do sveć. ređenja. Donosi njegove razne dužnosti kao svećenika, dušobrižnika, profesora. Samo ime piščevo jamči za veliku vrijednost knjige.

Hugon E., O. P., **La Fête spéciale de Jésus-Christ Roi.** Paris. (6) 1926. P. Téqui. Cij. Fr. 1,50. — Knjižica napisana prije proglašenja svetkovine Krista—Kralja, dokazuje da je Krist u istinu kralj, na koji način, i t. d. Na svršetku brani mišljenje, da je najbolje da se ta svetkovina proglasi.

L' Apostolat Missionnaire de la France. Paris (6). 1926. P. Téqui. Cij. Fr. — Drugi niz predavanja održanih (1924—1925) na »Katoličkom Institutu« u Parizu. U sjajnom svijetlu prikazuje misionsku djelatnost francuskih katolika u poganskim zemljama.

Riche J., **Les savants sont-ils des croyants?** Paris (6). 1925. P. Téqui. Cij. Fr. 5. — Pokazuje, kako vjera ne smeta znanosti. Najveći matematičari, astronomi, fizičari, hemičari, prirodoslovci i geolozi vjerovali su u Boga. Dokazi s imenima učenjakâ.

Tissier Mgr., **Le cinquantenaire de l' Institut Catholique de Paris.** Paris (6). 1926. P. Téqui. Cij. Fr. 2.50. — Govor izrečen 24. XI. 1925. u crkvi sv. Sulpicija u Parizu prigodom proslave 50-god. pariškog »Kat. Instituta«.

Wenisch F., **Dill Riemenschneider.** Würzburg—Mergentheim. Karl Ohlinger. — Čisto psihološka drama u 3 čina i 7 prizora iz vremena seljačkog rata u Njemačkoj g. 1525. Primjenjena današnjim prilikama.

Ailinger A., S. I., **Warum ich an einem Herrgott glaube?** 4. Aufl. Mergentheim 1925. Karl Ohlinger. Cij. M. 50. — Znanstveni dokazi opstojnosti Božji pučkim načinom prikazani. Svakome toplo preporučamo.

Adrian Dr. J., **Komm' Schöpfer Geist, kehr bei uns ein!** Würzburg—Mergentheim 1925. Karl Ohlinger. Cijena M. 40. — Lijepa teoretično-praktična uputa za krizmanike.

Adrian Dr. J., **Jesus kommt zu mir!** Würzburg-Mergentheim 1925. K. Ohlinger. — Poučna knjižica za prvopričesnike. Zgodna za razmatranje.

Spačil P. B., S. I., **Pravoslavná theologie** ni možnost unie s vyehodnim cirkvemi. Knihovnička časopisu katolického duchovenstva. V Praze 1925. C. Kd. 2. — Sami naslov brošure kaže, o čemu radi, a ime piščevo jamstvo je za njezinu vrijednost.

Srebrnić Dr. J., biskup, **Korizmena poslanica g. 1926.** Sušak 1926. — Govori o Crkvi i o oznakama prave Kristove Crkve.

Mišić O. A., biskup, **Korizmena poslanica za g. 1926.** Mostar 1926. — O krjeposnom kršćanskom životu.

Česky Slovník Bohovedny. Seš. 71, 72, 73. Praha 1925. — Leksikon crkvenih znanosti i prilika u českoj. Donosi i jugoslavenske stvari. Došao je do riječi l' Epinois. Moli suradnju za jugoslavenske stvari. Može se pisati i na hrvatskom jeziku. Adresa: Praha II, Pštrossova ul. 200.

Kalendar hrv. kat. nar. Saveza za g. 1926. Zagreb. 1926. — Svi sveci u godini u slikama uz kratak životopis. Crtnje zdenke Sertićeve. Tekst D.ra V. Deželića, sina. Vrlo interesantno.

Kalendar sv. Petra Klavera za g. 1926. Ljubljana 1925. Cij. D 5.— Prvo godište hrv. misijskog kalendara. Lijep i zanimljiv. Dobiva se: Vlč. Nik. Žuvić, Kraljevica, Hrv. Primorje.

Cippolini A. D., **De Censuris latae sententiae** iuxta Codicem iuris canonici. Taurini 1925. Marietti. — Neovisno obrađen komentar cenzurâ latae sententiae. Lijepo tumači pojedine kanone i zgodno ih primjenjuje u praksu.

Sebastiani N., **Summarium theol. moralis** ad Cod. iur. can. accommodatum. Editio septima m a i o r Taurini 1924; ed. octava m i n o r. Taurini 1925. Marietti. — U brzo upućuje u sva glavna načela moralnog bogoslovlja. Editio minor može se nositi u žepu.

Mármion D. C., **Le Christ Vie de l' Ame.** Bruges (Belgique) 1926. Sté St. Augustin, Desclée, de Bronwer et Co. Cij. Fr. 12.— To je, kako kaže O. Doncoeur u »Etudes«, najljepša duhovna knjiga, što je uopće izašla prošlih godina.

Marmion D. C., **Le Christ dans Ses Mystères.** Ib. 1926. Cij. Fr. 12.— Dopuna gornje knjige. Jednako vrijedna kao i prva.

Marmion D. C., **Le Christ Idéal du Moine.** Ib. 1926. Cij. Fr. 12. — Kad čitaš ovu knjigu, čini ti se, da si u školi jednoga od najvećih naučitelja duhovnog života.

Marmion D. C., **Sponsa Verbi.** Iz zbirka »Pax«, vol. XIII. Lille 1924. Desclée, de Bronwer et C.ie. — Duhovna predavanja redovnicima i Bogu posvećenim djevicama.

Put Bogu ili satani. Bibl. Nar. Hrisć. Zaj. »Žitija Svetih«, br. 4. i 5. 1925. Preveo D. Milivojević, suplent. — Knjižica za porabu pobožnih duša bogomoljskog pokreta u Srbiji.

HRVATSKA KNJIŽARA

SPLIT HRVOJEVA ULICA 6. SPLIT

Za mjesec svibanj i lipanj preporučamo slijedeće knjige:

Alessi Gius.: Rosa mystica. Mese mariano. — — — — Din. 35.—
Ave Maria! Molitvenik za puk. (Ovaj lijepi molitvenik, koji je odavna manjkao, može se opet imati.) Vezan — — „ 35.—
Bujanović dr. Iv.: Mariologija, t. j. nauk kat. crkve o Bl. Dj. Mariji, Materi Božjoj — — — — — — — — — — „ 30.—
Buzolić Don A.: Skazanje života i čudesa sv. Antuna Paduanskoga (t. zv. Štenja, koja se pjevaju na Svečev blagdan) „ 5.—
Canjko Val.: Marijin cvjetnjak — — — — — — — — „ 20.—
Carmagnola A.: La porta del cielo. 33 discorsi sulla Madonna „ 20.—
—„— Stelle fulgide. 40 panegirici sulla Madonna e sui Santi „ 40.—
—„— La vittima della carita o il S. Cuore di Gesu. 30 discorsi „ 25.—
Croiset: Pobožnost k Presv. Srcu Isusa Krista. Razmišljanja o božanskom Srcu Isusovu i životopis S. Margarete M. Alacoque — — — — — — — — — — — — „ 20.—
Časoslov mali u čast **Presv. Srca Isusova** — — — — — „ 5.—
Devet služba Presv. Srcu Isusovu u zajednici sa devet Zborova Angjeoskih po naputku Sv. Margarete M. Alacoque i kratka povijest pobožnosti k Presv. Srcu Isusovu — „ 4.—
Hattler—Hadrović: Srce Marijino ili pobožna razmatranja o presv. i prečistom Srcu Marijinu i ujedno priručna knjižica za članove Bratovštine Srca Marijina - — — — „ 60.—
Kotlarski Ant.: Marijino cvijeće. Niz pouka o krjepostima Bl. Dj. Marije za mjesec svibanj — — — — — — „ 20.—
Liguori Sv. Alfons M.: Slava Marijina ili Majka Božja od Milosrdja. Preveo dr. Jos. Lang — — — — — — „ 22.—
Meier—Maraković: Sv. Antun Padovanski. Njegov život, njegova čudesa i štovanje — — — — — — — — „ 30.—
Moerzinger Joh.: Das Blumenreich der Gottesmutter. 32 Maivorträge — — — — — — — — — — — — „ 32.—
Opeka dr. M.: Žena s suncem. 14 govorov o Mariji — — „ 18.—
Palunko V., bisk.: Marijin mjesec ili niz govora za mjesec maj „ 30.—
—„— Mjesec lipanj posvećen Srcu Isusovu - — — — — „ 5.—
Vjenčić sv. Antuna Padovanskoga — — — — — — — „ 3.—
Vuletin Don Iv.: Marija, kraljica svibnja. 32 govora za mjesec svibanj — — — — — — — — — — — — „ 15.—
Žagar dr. I.: Marija, moja ljubezen (sloven.) — — — — „ 25.—

* * *

Missa in festo D. N. Iesu Christi R e g i s. Za Misal — — Din. 4.—
Officium in festo D. N. Iesu Christi R e g i s. Za Brevijar — „ 6.50

NAJNOVIJE KNJIGE:

Acta primi conventus pro studiis orientalibus a. 1925 in Ljubljana celebrati — — — — — — — — — — Din. 50.—

Bassi P. Dom.: In famiglia. (Izvrsna knjiga o obiteljskom uzgoju.) — — — — — — — — — — — — „ 25.—

Hrvatska Duša. Almanah hrv. katol. svećenika. Knjiga V. „ 60.—

Lanzoni Fr.: Genesi, svolgimento e tramonto delle leggende storiche — — — — — — — — — — — — „ 100.—

Radić Fr. Ign.: Pošast putenosti i uzgoj čistoće — — — „ 20.—

MLADJIM SVEĆENICIMA PREPORUČAMO ZA ISPITE:

Carević dr. Jos.: Promjene u novom crkvenom zakoniku — Din. 6.—

Pruemmer D. M.: Manuale iuris canonici. Vezano — — „ 210.—

Tanquerey Ad.: Brevior synopsis theologiae dogmaticae — „ 55.—

Telch dr. C.: Epitome theologiae moralis universae excerpta e Summa Theolog. moral. P. H. Noldin — — — — „ 60.—

Wass P. V.: Repetitorium theologiae fundamentalis — — „ 50.—

Hrvatska Knjižara - Split.

Zadružna Gospodarska Banka d. d. Ljubljana

Podružnica SPLIT

Telefon Interurban br. 127.

PODRUŽNICE: Bled, Celje, Djakovo, Maribor, Novisad, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik.

Glavnica i pričuve ukupno nad Din 15,000.000.—
Ulošci nad Din 125,000.000.—

Daje trgovačke kredite, eskomptuje mjenice, lombarduje vrednosne papire. Kupuje i prodaje tudje valute i devize, prima uloške na tek. račun i uložne knjižice te obavlja sve bank. poslove uz najpovoljnije uvjete.

Američki odio: Direktna veza s američkim bankama. Glavni dopisnik: American Express Company, 65 Broadway, te njene podružnice i agencije po svim većim mjestima Sjedinjenih država, Anglo-South American Bank, Ltd., London, te po važnijim mjestima Južne Amerike. The Commercial Bank of Australia Ltd., London, i sve njene podružnice u Australiji i Novoj Zelandiji. National Bank of South Africa, London, Pretoria. - Uredjivanje američkih ostavština.

Izdaje: Konsorcij »Nove Revije« (O. A. Cikojević) — Makarska.
Leonova Tiskara zastup. M. P. Vladović) - Split.